

ВІСНИК 11/97

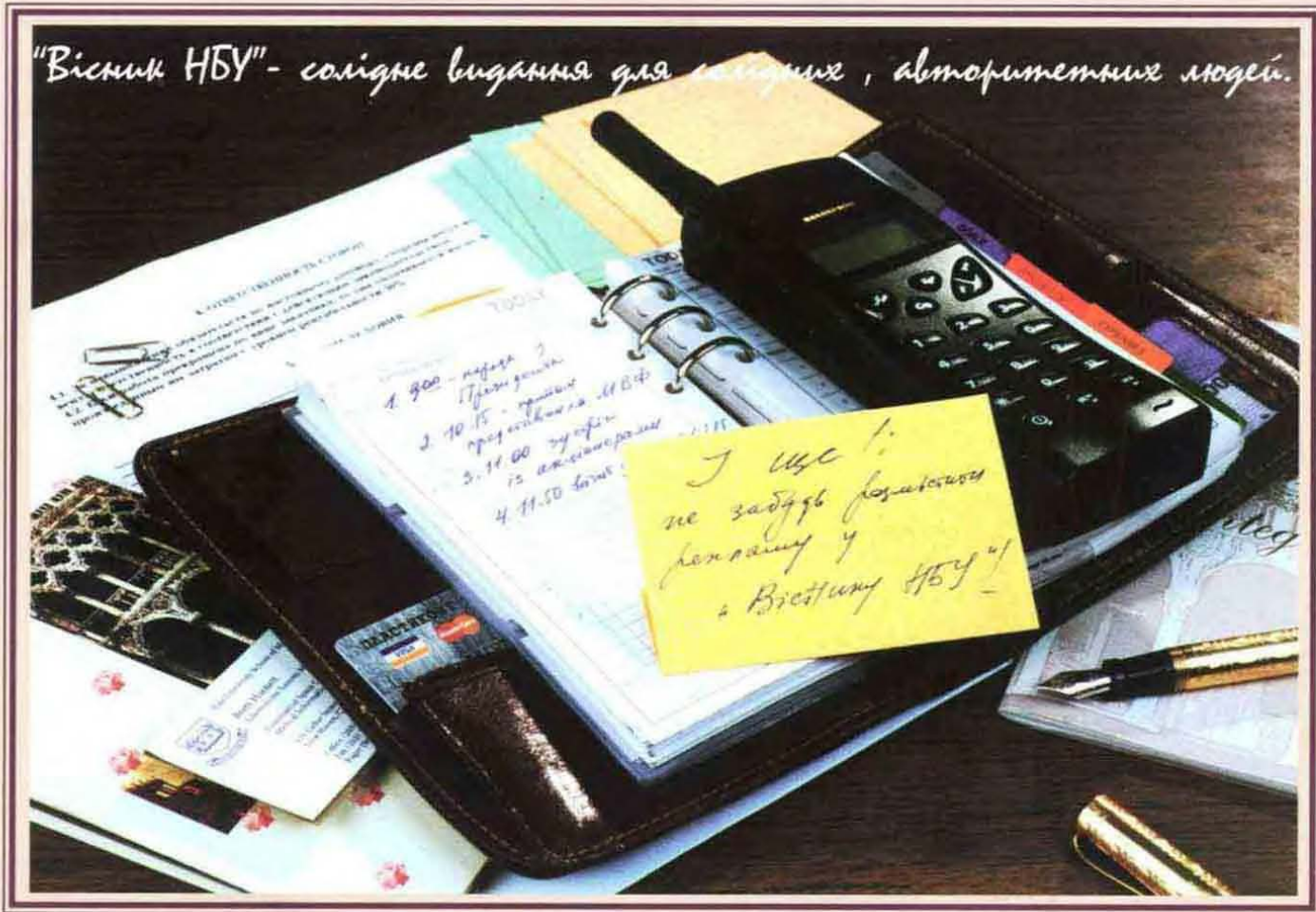
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Тепер ми
спілкуватимемося
однією мовою

"Вісник НБУ" - солідне видання для солідних, авторитетних людей.

"Вісник Національного Банку України" - журнал для банківських працівників, бухгалтерів, аудиторів, бізнесменів, фінансових та податкових інспекторів, економістів, управлінців, правознавців, спеціалістів у галузі статистики.

Реклама у "Віснику НБУ" та додатку до нього "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності" — це найкоротша дорога до найтитулованіших людей, що мають найширші можливості.

Із питань розміщення реклами звертатися до редакції:
252007, Київ - 7, вул. Інститутська, 9.

Тел.: (044) 293-21-33 Факс: (044) 462-53-47

Редакційна колегія:

ВЕСЕЛОВСЬКИЙ О.О.
(голова)

ВОРОНОВА Л.В.

ГЕТЬМАН В.П.

ГРЕБЕНИК Н.І.

КАНДИБКА О.М.

КИРЕЄВ О.І.

КРАВЕЦЬ В.М.

КРОТЮК В.Л.

МАТВІЄНКО В.П.

ПАТРИКАЦ Л.М.

(зав.редакцією — головний редактор)

РАЄВСЬКИЙ К.Є.

СТЕПАНЕНКО А.І.

ЧЕРНИК І.П.

ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено редакцією періодичних видань НБУ

Головний редактор

ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора

КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики

Редактор відділу **ПАПУША А.В.**

Відділ бухгалтерського обліку, розрахунків та інформаційно-програмного забезпечення

Редактор відділу **КОМПАНИЦЬ С.О.**

Відділ валютного регулювання та міжнародних банківських зв'язків

Відділ економіки, законодавчого забезпечення, банківського нагляду та комерційних банків

Відділ реклами і розповсюдження

Редактор відділу **В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.**

Літературний редактор **КУХАРЧУК М.В.**

Коректор

СІЛЬВЕРСТОВА А.І.

Комп'ютерний набір

ЛИТВИНОВА Н.В., СОЛДАТЕНКО Г.В.

Фотокореспондент

НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.

Адреса редакції:

252007, Київ-7, вул. Інститутська, 9

тел./факс: (044) 293-42-77

тел.: (044) 291-01-89

Реєстраційне свідоцтво КВ №691

Переддрук індекс 74132

Дизайн, кольоропіділ і друк

Поліграфічного центру "Бліц-Принт"

АТ "Видавництво "Бліц-Інформ"

тел.: (044) 441-89-64

(044) 441-87-05

Художній редактор

КОЗИЦЬКА С.Г.

Комп'ютерна верстка

СЕРЬОДКІН В.К.

Технічний редактор

ВОРОБІЙ Р.М.

Умовн. друк. арк. 8,0

Підписано до друку 27.10.1997

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на "Вісник Національного банку України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.

Відповідальність за точність викладених фактів несе автор.

Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних матеріалів.

© Вісник Національного банку України, 1997

ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Щомісячний журнал Національного банку України
Видається з березня 1995 року

№11 листопад
1997

ЗМІСТ

▶ ГОЛОВНА ТЕМА

- 3 П.Сенищ,
В.Ричаківська,
М.Олексієнко**
Теоретичні аспекти
реформування
бухгалтерського обліку
в банках

▶ ВАЛЮТНИЙ РИНОК

- 10 В.Кротюк, А.Іоффе**
Валютний контроль
та його правова регла-
ментація в Україні
- 14 О.Береславська** ▶
Тенденції розвитку
валютного ринку про-
тягом трьох кварталів
1997 року

▶ ДОСЛІДЖЕННЯ

- 17 В.Лисицький** ▼
Вплив курсу гривні
на розвиток експортно-
імпорتنих відносин
та інфляцію

▶ МАКРОЕКОНОМІКА

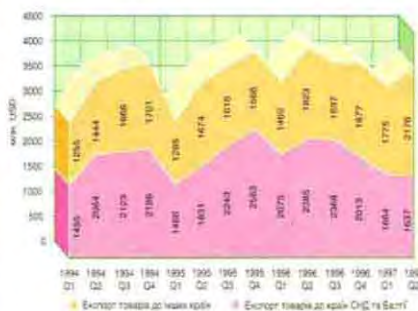
- 20 М.Меламед**
Економічний портрет
у міжнародному
інтер'єрі

- 29 А.Соколовська**
Кодифікація податкової
системи: уроки для Ук-
раїни

▶ ФІНАНСОВИЙ РИНОК

- 32** Проблеми та перспекти-
ви розвитку фінансової
системи України
- 35 О.Осауленко,
Г.Карчева**
Моделювання дебіторсь-
кої і кредиторської за-
боргованості суб'єктів
господарювання

38 С.Волосович

Перспективні напрями залучення заощаджень населення банківськими установами

41 А.Самойловський

Страховий бізнес в Україні

▶ МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

45 Л.Воронова, Н.Іванік

Національний банк і міжнародні фінансові організації та провідні банки зарубіжних країн

▶ ФОНДОВИЙ РИНОК

46 О.Боришкевич

Тенденції розміщення депозитарних розписок

▶ СЛОВО – РЕГІОНАМ

49 В.Галасюк,

О.Мельниченко
Незалежна експертна оцінка як засіб забезпечення необхідного рівня ліквідності об'єктів застави

▶ ПОДІЯ

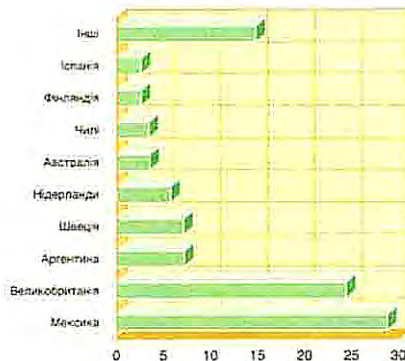
51 Д.Рікберг

Голова Національного банку України — один із кращих банкірів світу

▶ БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АУДИТ

52 А.Дудник

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та їх реалізація в автоматизованих банківських системах

▶ ШКОЛА БАНКІРА

54 Б.Івасів

Кредитний механізм і деякі його форми

▶ ВІТАЄМО!

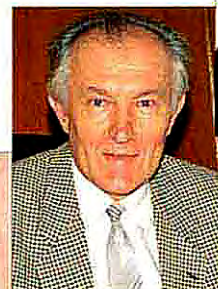
57 Відзнака Президента і почесні звання — працівникам НБУ ▶

▶ ДОВІДКОВЕ БЮРО

59 Перелік операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України

▶ НА ТЕРЕЗАХ – ВАЛЮТА

64 Інформація за результатами торгів німецькими марками, доларами США, російськими рублями, білоруськими рублями, італійськими лірами, французькими франками, англійськими фунтами стерлінгів на Українській міжбанківській валютній біржі (з 16 вересня по 15 жовтня 1997 року)

Павло Сениц,

головний бухгалтер — директор департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України.

Віра Ричаківська,

заступник директора департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України.

Максим Олексієнко,

доцент кафедри банківської справи Київського національного економічного університету.

ПЕРЕХОДИМО НА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Теоретичні аспекти реформування бухгалтерського обліку в банках

Наближається до логічного завершення без перебільшення колосальна робота з реформування бухгалтерського обліку у банківській системі України. З початку 1998 року вітчизняні банківські установи мають перейти на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності. Всі підготовчі роботи виконуються у запланованій строки, за програмами, затвердженими постановами Правління НБУ № 315 від 29.11.1996 року та № 237 від 21.07.1997 року. На те, щоб не виникло непередбачених обставин, спрямовано зусилля дуже багатьох висококваліфікованих спеціалістів із різних сфер діяльності. Це і керівники НБУ, які створили методологію цього реформування та організують запровадження її на ділі, і численні міжнародні радники, і фахівці департаментів НБУ, і практики, насамперед першопрохідці з пілотних банків.

Про перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності "Вісник Національного банку України" опублікував уже чимало статей. Вони викликають незмінний інтерес широкого загалу наших читачів. У номері, який ви тримаєте в руках, добірку публікацій на цю тему відкриває глибока і ґрунтовна праця методологічного характеру.

Прискорення реформ в Україні, виведення вітчизняної економіки з кризи буде можливим завдяки комплексу заходів, серед яких чільне місце відведене зміцненню банківської системи. Зокрема, назріла необхідність реформувати бухгалтерський облік і звітність у банках, запровадивши міжнародні стандарти. Це дасть змогу зробити прозорою діяльність банків, користувачі матимуть достовірну інформацію щодо обліку, на основі якої їм буде легше приймати виважені рішення. Національний банк України зможе удосконалити систему нагляду та регулювання діяльності комерційних банків, а самі вони ефективніше здійснюватимуть внутрішній контроль та аналіз господарсько-фінансової діяльності. В цілому перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку сприятиме прискоренню процесу входження України до світової економічної спільноти.

СУТЬ І ВИДИ ОБЛІКУ

Для нормального функціонування будь-якої ланки економіки вкрай необхідно, щоб суб'єкти господарювання та інші користувачі інформації, приймаючи рішення, мали правдиві й об'єктивні відомості про майно, грошовий та фінансовий стан, результати роботи як свого підприємства, товариства чи організації, так і партнерів. Таку інформацію надає облік, який не тільки відображає господарські процеси, а й активно впливає на них.

Облік надзвичайно важливий для управління господарством. В основу його повинні бути покладені інформаційна, контрольна та аналітична функції. Свої вимоги до нього висувують також внутрішні та зовнішні користувачі облікової інформації.

Якщо облік ведеться на господарських об'єктах, то він називається госпо-

дарським. У економічній літературі найпоширенішою є класифікація господарського обліку залежно від призначення облікової інформації, складу об'єктів і способів отримання даних: виділяють оперативний, статистичний та бухгалтерський облік. Усі три види тісно пов'язані між собою.

Оперативний облік ведуть безпосередньо на місці. Він забезпечує спостереження і реєстрацію певних виробничих та комерційних операцій, не відображених на бухгалтерських рахунках або поданих у них в іншому розрізі. Він прийнятний для оперативного планування і поточного спостереження за окремими операціями. У банках, наприклад, оперативно обліковуються зміни залишків на розрахункових і поточних рахунках клієнтів при надходженні коштів і оплаті документів протягом операційного часу. Якщо на підприємстві або установі користують-

ся електронно-обчислювальною технікою, то оперативний облік базується на програмному забезпеченні автоматизованого збору, обробки та накопичення даних, необхідних різним користувачам облікової інформації для прийнятих рішень.

Статистичний облік — це система вивчення, узагальнення масових явищ, що характеризують закономірності та тенденції у розвитку господарства, і контролю за ними. Кількісні параметри масових явищ вивчають у нерозривному зв'язку з їх якісною характеристикою. Дані статистичного обліку допомагають аналізувати результати різних процесів та прогнозувати подальший їх розвиток. При цьому для вивчення досліджуваних об'єктів застосовуються спеціальні способи та прийоми: спостереження, групування, середні та відносні числа, індекси, динамічні ряди тощо.

Бухгалтерський облік — це спосіб документального спостереження, вимірювання та відображення господарської діяльності окремого підприємства, організації, установи. Мета його — забезпечити користувачів обліковою інформацією для прийняття відповідних рішень. На відміну від інших видів обліку, цей базується на безперервному, суцільному і послідовному відображенні господарських коштів та операцій; документуванні усіх процесів; узагальненні даних у грошовому (вартісному) вираженні; подвійному відображенні стану та змін господарських фактів на основі теорії двоїстості; використанні специфічних способів і прийомів (оцінка, інвентаризація, рахунки, подвійний запис, баланс тощо).

Методологічно та організаційно бухгалтерський облік поділяється на **фінансовий і управлінський**. Кожний із зазначених видів має притаманні йому мету, призначення, коло користувачів облікової інформації і відіграє свою роль в управлінні підприємством, організацією або установою.

Фінансовий облік містить сукупність правил і процедур щодо підготовки та оприлюднення інформації про результати діяльності суб'єкта відповідно до вимог чинних законодавчих актів. Іншими словами, фінансовий облік покликаний відобразити усі господарські операції за звітний період, а також забезпечити складання певної бухгалтерської (фінансової) звітності для потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Об'єктами фінансового обліку, які підлягають обов'язковому відображенню, є: активи і пасиви підприємства, установи чи організації; джерела власних коштів; витрати за їх елементами і всі види доходів; фінансові результати діяль-

Перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку прискорить процес входження України до світової економічної спільноти

ності та їх розподіл; господарські операції і процеси, що здійснюються із зазначеними вище об'єктами.

Фінансовий облік висвітлює результати господарської діяльності звітного періоду (прибуток або збиток) і повинен вестися всіма підприємствами незалежно від видів їх діяльності і форм власності. За цими даними складається фінансова звітність, яка не є комерційною таємницею, регулюється державою, стандартами різних рівнів і відкрита для користування. Інколи фінансовий облік називають зовнішнім.

Управлінський облік ведуть суб'єкти підприємницької діяльності, щоб забезпечити внутрішні інформаційні потреби керівництва при плануванні, аналізі, контролі й для прийняття відповідних рішень. Важливо своєчасно отримати достовірну інформацію про доходи й витрати на підприємстві і в окремих його структурних підрозділах, а також з'ясувати, які результати вже відображено у фінансовому обліку. Витрати в цьому різновиді обліку перегруповуються за їх цільовим призначенням, тобто за видами продукції (послуг) чи регіонами тощо. Аналогічно групують доходи і фінансові результати суб'єкта господарювання. В рамках управлінського обліку виробничих підприємств детально обліковуються витрати та калькулюється собівартість їхньої продукції або наданих послуг.

На відміну від фінансового обліку, який регулює закон та національні чи міжнародні стандарти, управлінський облік суб'єкти господарювання ведуть самі, враховуючи особливості діяльності, структуру й розміри підприємства, потреби та вимоги управління. Вони самостійно розробляють позиції та зміст внутрішньої звітності, а також визначають періодичність її складання й подання на різні рівні управління.

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

Бухгалтерський облік у банках будується на загальнозвживаних у міжнародній практиці принципах:

1. **Принцип безперервності** діяльності

означає, що банківська установа постійно функціонує і продовжуватиме свою роботу у майбутньому. Виходячи із цього принципу, господарські засоби враховуються у балансі за їх фактичною собівартістю, а не за ринковою ціною.

Коли є ознаки, що банк припинить свою діяльність чи зменшить її масштаби, будуть ліквідовані його філії або зменшена їх кількість, застосовуються інші правила бухгалтерського обліку. В цьому випадку активи банку оцінюються за ринковою (ліквідаційною) вартістю.

2. **Дотримуючись принципу постійності**, банки протягом тривалого часу мусять керуватися одними і тими ж правилами й методами бухгалтерського обліку. Будь-які зміни повинні бути обгрунтовані (наприклад, у законодавчій базі) та докладно описані в додатку до фінансової звітності. У цьому випадку роботу ведуть так, щоб свіжі звіти можна було порівняти зі складеними за минулі періоди.

3. **Згідно з принципом обачливості** (обережності) активи і пасиви мають бути оцінені та відображені в обліку помірковано, з достатньою мірою обережності. За цим принципом доходи обліковуються, коли можливість їх отримання стає цілком вірогідною, а витрати та збитки — коли вони ймовірні. Принцип обачливості не дає завищувати оцінку активів і доходів, а також недооцінювати зобов'язання і витрати. Передбачені потенційні збитки мають бути відображені в результатах звітного періоду, а не переноситися на наступні. За цим принципом банки повинні вести спеціальні рахунки сумнівних активів, резервів під знецінювання активів та обліковувати можливі втрати за сумнівними активами, резервів під ризики й платежі.

4. **Доходи і витрати відображають в обліку в тому звітному періоді**, в якому вони були нараховані або зроблені, незалежно від того, коли фактично були отримані чи сплачені гроші. На це спрямовує **принцип нарахування**. Якщо діяльність суб'єкта господарювання безперервна, повинні бути виділені звітні періоди для складання необхідної звітності та виявлення результатів господарської діяльності. Найчастіше звітний період збігається з календарним роком, а проміжними є шоквартальні та/або місячні звіти.

5. **Принципом реалізації** (дати операції) передбачено, що доходи від реалізації продукції (надання послуг), а також витрати відображаються в обліку в день їх здійснення, тобто одразу ж після виникнення прав (активів) або зобов'язань (пасивів), незалежно від того,

коли фактично було отримано чи сплачено гроші за ними.

6. Відповідно до **принципу окремого відображення активів та пасивів** усі рахунки, на яких вони обліковуються, є активними або пасивними, за винятком рахунків прибутків та збитків, переоцінки, а також клірингових, транзитних та технічних банківських рахунків. Іншими словами, статті активів та пасивів оцінюються окремо і відображаються у розгорнутому вигляді, вони не повинні згорнутись у баланс.

7. **Прийнятність вхідного балансу** означає, що залишки за рахунками на початок поточного звітного періоду повинні відповідати залишкам на кінець попереднього. По суті, цим принципом обумовлено реалізацію поділу безперервної діяльності банку на звітні періоди.

8. **Принцип суттєвості** орієнтує на те, що в обліку мають бути відображені всі суттєві (важливі) події або господарські операції. Другорядні ж фіксуються одразу у статтях витрат або у статті "інші". Слід зауважити, що ця оцінка буває суб'єктивною.

9. Активи і пасиви обліковуються за фактичними витратами на їх придбання або виникнення, — диктує **принцип собівартості**. Активи та зобов'язання в іноземній валюті переоцінюються на звітну дату за офіційним курсом Національного банку України, що діяв на останній робочий день звітного періоду.

10. **Відкритість** означає, що фінансові звіти мають бути якісними, детальними і не двозначними, достовірно відображати фінансовий стан та результати діяльності установи за звітний період. Звітність слід складати чітко, щоб вона була зрозумілою для користувачів, та супроводжувати пояснювальною запискою.

11. Згідно з **принципом консолідації**, якщо установа має філіали, дочірні та спільні підприємства, вона повинна складати зведену фінансову звітність у цілому по банку, відображаючи всю економічну ситуацію. Підготовка до цієї роботи містить такі основні положення: уніфікація рахунків дочірних та спільних підприємств; зведення статей балансу; зменшення валюти балансу на залишки за взаємними розрахунками та вкладеннями.

12. **Перевага змісту над формою** означає, що операції відображаються відповідно до їх економічної суті, а не юридичної форми. Так, операції з обліку векселів, фінансовий лізинг відображено в Плані рахунків банків відповідно до їх економічної суті, тобто як кредитні операції.

Бухгалтерський облік у банках повинен ґрунтуватися на єдиних методологічних засадах, встановлених чинним законодавством

Побудований на зазначених принципах облік стане джерелом достовірної, якісної, своєчасної та доступної для розуміння інформації. Отримавши її, користувачі зможуть прийняти правильні рішення.

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

Бухгалтерський облік у банківській системі нашої країни організує Національний банк України, виходячи із загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів та стандартів бухгалтерського обліку та чинного національного законодавства. Найбільш жорстко НБУ регулює фінансовий облік. Управлінський облік банки організують самостійно, як того вимагають особливості діяльності, структура, потреби управління. Але бухгалтерський облік у банках повинен ґрунтуватися на єдиних методологічних засадах, встановлених чинним законодавством, а також способах і прийомах, за допомогою яких діяльність банків відображається в бухгалтерському обліку.

Методологія подачі окремих банківських операцій, використання визначених чинним законодавством принципів, способів, прийомів та процедур ведення бухгалтерського обліку фіксується в документі банку (наприклад, наказі), яким визначається облікова політика цієї фінансової установи. Зміни положень облікової політики та причини, що їх обумовили, викладають окремо — у пояснювальній записці до річного звіту банку.

Господарські операції, тобто факти підприємницької та іншої діяльності, що впливають на стан майна, капіталу, зобов'язань і на фінансові результати, відображаються у бухгалтерському обліку методом їх всеохоплюючого і безперервного документування. Записи в облікових регістрах роблять на підставі первинних документів, тобто письмових свідочств, що фіксують, підтверджують господарські операції та надають юридичної сили даним бухгалтерського обліку.

Первинні документи складають у мо-

мент проведення кожної господарської операції, а якщо це неможливо — безпосередньо після її закінчення. Відповідальність за своєчасне і якісне складання документів, передачу їх для відображення у бухгалтерському обліку, за достовірність наведених даних несуть особи, які готували і підписали ці документи. Банківські папери повинні підписуватись особисто, а при їх складанні на обчислювальних машинах — у вигляді пароля або іншим способом авторизації, що дає змогу однозначно ідентифікувати особу, яка здійснила господарську операцію. Заборонені виправлення і підчищення. Банківські папери для надання їм юридичної сили і доказовості повинні мати обов'язкові реквізити, перелік яких залежно від виду документів визначено законодавчо, нормативними документами Національного банку України або інших міністерств та відомств (у межах їх компетенції), а також самим банком. Залежно від характеру операції, технології обробки даних документи можуть містити додаткові реквізити.

Інформація, яка є у прийнятих до обліку первинних документах і необхідна для відображення у бухгалтерському обліку, накопичується, систематизується та узагальнюється в облікових регістрах. Ці регістри — носії спеціального формату (паперові, машинні) у вигляді машинограм, ордерів, журналів, особових рахунків тощо. Форми облікових регістрів рекомендує НБУ або банки їх розробляють самі, дотримуючись загальних методологічних засад. Установи, що складають ці документи на машинозчитуваних носіях, повинні забезпечити технічні засоби для їх відтворення у зручному для читання вигляді.

Згруповані відомості про господарські операції банку за звітний період з облікових регістрів переносять до фінансових (бухгалтерських) звітів.

Щоб упорядкувати рух та своєчасно відобразити господарські операції у бухгалтерському обліку, банки розробляють графіки документообороту. Рух паперів за банківськими операціями — це послідовне переміщення розрахунково-грошових документів із моменту їх випускання або надходження іззовні до завершення операції цього робочого дня і здавання в поточний архів. Графіком встановлено чітко визначене переміщення документів між банком і клієнтами, між різними установами банків; кількість підрозділів, через які проходить кожен первинний документ, та виконавців, які беруть у цьому участь. Цим же графіком визначено максимальний час перебування даних паперів

у підрозділі, терміни, відведені для відображення інформації у обліку.

Рух документів залежить від специфіки тих або інших операцій, структури обліково-операційного апарату банку, автоматизації обліку тощо. Тому порядок проходження документів у банку встановлюється ним самостійно з урахуванням вимог НБУ до окремих операцій, а також із дотриманням основних правил: кожний документ підлягає попередньому контролю; документи по безготівкових розрахунках спочатку проводяться за дебетом рахунків платників і лише потім — за кредитом рахунків одержувачів; прибуткові касові документи обліковуються після того, як гроші прийме каса, а видаткові направляються в касу для оплати тільки після відображення їх за рахунками бухгалтерського обліку.

Графіки документообороту за різними операціями банку можуть набувати різних форм. Вони оформляються у вигляді або схеми, або переліку робіт зі створення, перевірки та обробки документів, що розробляються кожним підрозділом банку, а також усіма виконавцями із зазначенням їх взаємозв'язку і термінів виконання робіт. До речі, НБУ надає комерційним банкам ліцензії на ведення банківських операцій лише тоді, коли у них є внутрішні документи, які регламентують діяльність, що за законом підлягає ліцензуванню.

Щоб переконатися у достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності, банки повинні проводити інвентаризацію своїх коштів, грошових зобов'язань та майна. Інвентаризації бувають повні (коли охоплюються всі кошти, грошові зобов'язання та майно установи банку) і часткові (коли охоплено лише один або кілька господарських об'єктів). Бувають ще вибіркові інвентаризації, однак за характером проведення їх віднесено до часткових.

Кількість та вид інвентаризацій у звітному році, дати їх проведення, перелік майна, коштів та грошових зобов'язань, що підлягають інвентаризації під час кожної з них, визначає банк, крім випадків, коли згідно з чинним законодавством проведення інвентаризації є обов'язковим.

Розходження фактичної наявності матеріальних цінностей та коштів з даними бухгалтерського обліку, що встановлені під час інвентаризації, установа банку врегулює у такому порядку: виявленій надлишок підлягає оприбуткуванню та зарахуванню на результати фінансово-господарської діяльності як прибуток банку; нестача цінностей і коштів відшкодовується винними особами або зараховується на збитки банку відповідно до

чинного законодавства.

Для групування, відображення руху засобів, коштів, їх джерел і господарських процесів у обліку служать рахунки. За своєю формою бухгалтерський рахунок — це таблиця, що має дві протилегні за своїм призначенням сторони — дебет і кредит. Підсумки записів за дебетом та кредитом називають оборотами, а різниця між ними (з урахуванням залишку на початок періоду, за який беруться обороти) називається сальдо.

Господарські операції відображаються на рахунках бухгалтерського обліку подвійним записом, тобто з одночасною реєстрацією кожної операції в однаковій сумі в дебеті одного рахунка та кредиті іншого. Внаслідок цього між рахунками виникає взаємозв'язок, що називається кореспонденцією рахунків. Вона подається проводкою, тобто формулою, яка показує, за дебетом та кредитом яких рахунків і в якій сумі записується та чи інша операція.

За допомогою подвійного запису господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку забезпечується контроль. В однаковій сумі вони відображаються на дебеті одного і на кредиті іншого рахунка, чим досягається тожність підсумків оборотів за дебетом і кредитом усіх рахунків. Відсутність такої рівності свідчить про те, що у записах операцій на рахунках допущено помилку. Крім цього, подвійний запис дає змогу контролювати економічний зміст проведених господарських операцій. Можна з'ясувати, після яких операцій відбулися зміни певного виду засобів, джерел їх утворення чи господарських процесів; звідки ці засоби надійшли і куди вони вибули.

Рахунки бухгалтерського обліку поділяють на **балансові** і **позабалансові**. Головну роль у цьому розмежуванні відіграють такі критерії:

① Ймовірність того, що банк отримає або втратить якусь майбутню економічну вигоду, пов'язану з конкретним видом активу або пасиву.

② Конкретний вид активу або пасиву має вартість, яка може бути точно оцінена.

Якщо господарські засоби, кошти і цінності не відповідають цим двом критеріям, то вони обліковуються на позабалансових рахунках. На них же заносять вимоги та зобов'язання банку, що можуть виникнути у майбутні періоди та за якими він несе ризики; документи її цінності; операції з приватизації.

Слід зазначити, що бухгалтерський облік за позабалансовими рахунками банки ведуть методом подвійного запису. Для цього вони використовують рахунки розділу 99 "Контррахунки".

Рахунки поділяють на **активні**, **пасивні** і **активно-пасивні** залежно від обліку засобів або джерел їх утворення. Активні призначені для обліку розміщення коштів і господарських засобів, а пасивні — для обліку джерел утворення господарських засобів і коштів. Певна частина рахунків має змішаний характер — вони так і називаються: **активно-пасивні**. Якщо на активно-пасивному рахунку сальдо дебетове, то його призначення — як активного рахунка, якщо кредитове, — як пасивного.

Характеризують **позабалансові** банківські рахунки так: він активний, якщо при переведенні його на балансний рахунок дебетується балансний рахунок; якщо ж при цій операції кредитується балансний рахунок, то позабалансовий рахунок вважається пасивним.

За призначенням та структурою банківські рахунки поділяють на **основні**, **регулюючі** й **операційні**. Взяті за основу те, як вони відображають ті чи інші об'єкти бухгалтерського обліку, що обліковується за дебетом та кредитом і показує залишок кожного рахунка. Так, основними є рахунки, призначені для обліку господарських засобів і джерел їх утворення. Для регулювання (уточнення) оцінки господарських засобів і їх джерел, показаних на основних рахунках, використовують регулюючі. Вони, в свою чергу, поділяються на **контрактивні**, **контрпасивні**, **контрарнодоповнюючі**.

Контрактивні рахунки призначені для регулювання оцінки окремих основних активних рахунків, а тому самі є пасивними. За їх кредитом відображається збільшення сум, які підлягають вирахуванню з основного активного рахунка, а за дебетом — зменшення цих сум. Сальдо показує остаточну суму, яка підлягає вирахуванню із залишка основного активного рахунка. До цих рахунків належать, наприклад, такі: "Зношення власних операційних основних засобів", "Зношення нематеріальних активів", "Результати індексації операційних основних засобів понад ринкову ціну", "Резерв під знецінення цінних паперів у портфелі банку на інвестиції" тощо.

Контрпасивні рахунки призначені для регулювання основних пасивних рахунків, а самі є активними. Вони служать для зменшення сум джерел засобів, обліковуваних на основних пасивних рахунках. Дебет контрпасивного рахунка вказує на збільшення сум, що підлягають вирахуванню із сальдо основного пасивного рахунка. Прикладами контрпасивних рахунків є: "Технічний рахунок для розподілу доходів державного бюджету України",

Таблиця 1. План рахунків бухгалтерського обліку в Національному банку України

Номер і назва класу 1	Номер і назва рахунка II порядку 2
1. Основні активи	10. Готівкові кошти 11. Монетарне золото та банківські метали 12. Розміщені депозити та вкладення 13. Цінні папери 14. Надані кредити 16. Міждержавні розрахунки
2. Інші активи	22. Товарно-матеріальні цінності 23. Нематеріальні активи 24. Операційні основні засоби 25. Неопераційні основні засоби 26. Транзитні рахунки 27. Інші активи банку 28. Розрахунки з установами банку
3. Основні зобов'язання	30. Готівкові кошти, випущені в обіг 32. Залучені кошти та вкладення 34. Кредити отримані 35. Кошти бюджету та державних позабюджетних фондів України 36. Міждержавні розрахунки
4. Інші зобов'язання	46. Транзитні рахунки 47. Інші пасиви банку 48. Розрахунки з установами банку
5. Власний капітал	50. Статутний капітал та інші фонди банку 51. Результати переоцінки 59. Результат поточного року
6. Доходи	60. Процентні доходи 61. Комісійні доходи 62. Результат від торговельних операцій 64. Інші операційні доходи 66. Інші доходи 67. Надходження за сумнівними активами 68. Непередбачені доходи
7. Витрати	70. Процентні витрати 71. Комісійні витрати 73. Адміністративні витрати 74. Інші операційні витрати 76. Інші витрати 77. Витрати за сумнівними активами 78. Непередбачені витрати 79. Сплата основних податків
8. Меморандні рахунки	80. Меморандні рахунки
9. Позабалансові рахунки	90. Рахунки за емісійними операціями Національного банку України 91. Зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій 92. Зобов'язання і вимоги за операціями із цінними паперами 93. Зобов'язання і вимоги за угодами за операціями з іноземною валютою, банківськими металами та монетарним золотом 94. Зобов'язання та вимоги за іншими фінансовими інструментами 95. Інші зобов'язання і вимоги 96. Списана кредиторська заборгованість та кошти до повернення 97. Цінні папери та матеріальні цінності клієнтів 98. Облік інших засобів, цінностей та документів 99. Контррахунки та позабалансова позиція банку

Таблиця 2. План рахунків бухгалтерського обліку в комерційних банках України

Номер і назва класу 1	Номер і назва рахунка II порядку 2
1. Казначейські та міжбанківські операції	10. Готівкові кошти 11. Банківські метали 12. Кошти у Національному банку України 13. Кошти Національного банку України 14. Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються Національним банком України 15. Кошти в інших банках 16. Кошти інших банків
2. Операції з клієнтами	20. Кредити, надані суб'єктам господарської діяльності 21. Кредити, надані органам загальнодержавного управління 22. Кредити, надані фізичним особам 24. Резерви під заборгованість за наданими клієнтам кредитами 25. Кошти бюджету та державних позабюджетних фондів України 26. Кошти до запитання і строкові кошти клієнтів банку 29. Дебіторська, кредиторська заборгованість і транзитні рахунки за операціями клієнтів
3. Операції із цінними паперами та інші активи і зобов'язання	31. Цінні папери в портфелі банку на продаж 32. Цінні папери в портфелі банку на інвестиції 33. Цінні папери власного боргу, крім субординованого боргу 34. Товарно-матеріальні цінності 35. Інші активи банку 36. Інші пасиви банку 37. Клірингові рахунки, суми до з'ясування та транзитні рахунки 38. Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів 39. Розрахунки між філіями та іншими установами свого банку
4. Довгострокові вкладення, основні засоби та нематеріальні активи	41. Вкладення в асоційовані компанії 42. Вкладення в дочірні установи 43. Нематеріальні активи 44. Операційні основні засоби 45. Неопераційні основні засоби
5. Капітал банку	50. Статутний капітал та інші фонди банку 51. Результати індексації основних засобів 59. Результати поточного року
6. Доходи	60. Процентні доходи 61. Комісійні доходи 62. Прибуток від торговельних операцій 63. Інші банківські операційні доходи 64. Інші небанківські операційні доходи 67. Зменшення резервів 68. Непередбачені доходи
7. Витрати	70. Процентні витрати 71. Комісійні витрати 72. Збитки від торговельних операцій 73. Інші банківські операційні витрати 74. Інші небанківські операційні витрати 77. Відрахування в резерви 78. Непередбачені витрати 79. Податок на прибуток
8. Управлінський облік	
9. Позабалансові рахунки	90. Зобов'язання і вимоги за всіма видами гарантій 91. Зобов'язання і вимоги за кредитами і депозитами 92. Зобов'язання і вимоги за операціями із цінними паперами 93. Зобов'язання і вимоги за твердими угодами за операціями з валютою та банківськими металами 94. Зобов'язання і вимоги за умовними угодами за операціями з валютою та банківськими металами та за твердими і умовними угодами за іншими фінансовими інструментами 95. Інші зобов'язання і вимоги 96. Списана кредиторська заборгованість та кошти до повернення 97. Цінні папери та матеріальні цінності клієнтів 98. Облік інших засобів, цінностей та документів 99. Контррахунки

“Технічний рахунок для перерахування коштів державного бюджету України”, “Неамортизований дисконт за цінними паперами власного боргу, емітованими банком” тощо.

До **контрарно-доповнюючих рахунків** належать такі, які можуть мати дебетове або кредитове сальдо. При цьому уточнення оцінки на регульованих рахунках здійснюється в бік збільшення або зменшення. До таких рахунків, наприклад, відносяться: “Результати переоцінки вартості господарських матеріалів”, “Результати переоцінки вартості дорожніх металів та каменів” тощо.

Операційні рахунки використовуються для відображення та контролю затрат, фінансових результатів. Вони неоднорідні за своїм складом. До них можна віднести: “Витрати майбутніх періодів”, “Результат поточного року” тощо.

За способом групування та узагальнення облікових даних бухгалтерські рахунки поділяють на синтетичні й аналітичні.

Синтетичні рахунки призначені для обліку інформації про склад та рух господарських засобів, коштів, джерел їх утворення і господарських процесів в узагальненому вигляді й у грошовому вимірі. Облік, що ведеться на таких рахунках, називається синтетичним. У банках він ведеться на рівні балансових рахунків II, III та IV порядків.

Для детальної характеристики об'єктів бухгалтерського обліку призначені **аналітичні рахунки**. Вони деталізують зміст синтетичних рахунків. Облік, що ведеться на аналітичних рахунках, так і називається аналітичним. НБУ розробив і довів до банків методичні вказівки щодо параметрів аналітичного обліку, згідно з якими банки поділяють параметри на такі, що стосуються клієнтів (контрагентів), та на параметри безпосередньо аналітичних рахунків.

Усі параметри Національним банком України поділено на дві групи: обов'язкові і необов'язкові. У свою чергу обов'язкові параметри бувають загальні і спеціальні.

Обов'язкові параметри вводяться з урахуванням вимог НБУ щодо звітності банків. Вони неодмінно заповнюються при занесенні до комп'ютерної системи нового контрагента або при відкритті аналітичного рахунка.

Необов'язкові параметри носять рекомендаційний характер. Вони можуть бути використані в організації управлінського обліку та звітності.

Спеціальні параметри застосовують до окремих груп аналітичних рахунків залежно від їх економічного змісту. Вони підходять для автоматизованого ведення окремих банківських операцій та надання спеціальної звітності

Рахунки бухгалтерського обліку слугують не лише джерелом інформації про господарську діяльність, вони — необхідний інструмент контролю

Національному банку України.

Рекомендований Національним банком формат параметрів аналітичного обліку узгоджений з форматом кодування відповідних параметрів у класифікаторах Державного комітету статистики України та Держстандарту України. Довжина номера аналітичного рахунка не є фіксованою, мінімально вона повинна становити 5 цифр, а максимально — 14.

Між аналітичними і синтетичними рахунками існує нерозривний зв'язок. На аналітичних відображаються ті ж зміни, що і на синтетичних, але детальніше. Залишки й обороти усіх аналітичних рахунків повинні дорівнювати один одному за сумою і відповідати за підсумками залишкам та оборотам синтетичного рахунка, на якому вони відкриті.

Для відображення у бухгалтерському обліку та звітності майно та господарські операції оцінюються в національній грошовій одиниці України. Записи за валютними рахунками в синтетичному обліку роблять у гривнях, а в аналітичному обліку — у подвійному вираженні: в іноземній валюті за її номіналом і в гривнях за офіційним валютним (обмінним) курсом НБУ на час виконання операції.

Активи та зобов'язання в іноземній валюті повинні переоцінюватися на звітну дату. Але в банках така переоцінка проводиться того ж дня, коли змінюється курс валюти.

Активи та пасиви обліковуються за фактичними витратами на їх придбання або виникнення.

При здійсненні операції необхідно розрізнити дату операції та дату валютування. Перша з них — це дата відображення у бухгалтерському обліку операції на момент її здійснення, тобто виникнення прав (активів) або зобов'язань (пасивів) незалежно від того, коли фактично були отримані чи сплачені за цією операцією гроші. Дата валютування — це день реального (фактичного) зарахування або списання коштів за операцією.

При веденні бухгалтерського обліку банки повинні враховувати заборону взаємного заліку активів та зобов'язань, доходів та витрат як у бухгалтерських записях, так і в фінансовій звітності, а саме:

- ◆ кредитів, депозитів, іншої дебіторської та кредиторської заборгованості різних юридичних і фізичних осіб;

- ◆ кредитів, депозитів, іншої кредиторської та дебіторської заборгованості одних і тих же юридичних чи фізичних осіб, що враховуються в різній валюті та з різними строками погашення;

- ◆ депозитів та кредитів, що надані під заставу депозиту, якщо інше не передбачено чинним законодавством;

- ◆ витрат на виплату відсотків та доходів тієї ж особи у вигляді відсотків.

На підставі даних бухгалтерського обліку банки складають бухгалтерську (фінансову) звітність. Вона становить систему взаємопов'язаних узагальнюючих показників, що відображають фінансовий стан банку та результати його діяльності за звітний період. Важливою рисою бухгалтерського обліку в банках є шоденне завершення усіх процесів обліку та складання шоденних балансів.

ПЛАН РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ УКРАЇНИ

Рахунки бухгалтерського обліку — це не лише джерело інформації про господарську діяльність, а й основний аргумент при контролі відносин, які складаються між банком і державою, між банком і його клієнтами, іншими зовнішніми користувачами облікової інформації. Слід мати на увазі, що для самого банку необхідна певна систематизація рахунків, яка б давала можливість обґрунтовано контролювати та аналізувати його фінансово-господарську діяльність як у цілому по банку, так і в розрізі його філіалів. Це досягається за допомогою єдиної системи рахунків бухгалтерського обліку та уніфікованих вимог щодо здійснення обліку на них. Із цією метою Національним банком України розроблено спеціальний перелік рахунків, який називається **Планом рахунків бухгалтерського обліку**. Він побудований на загальноприйнятих принципах та міжнародних стандартах бухгалтерського обліку.

В Україні функціонує дворівнева банківська система. Перший її рівень представляє Національний банк України, який відіграє роль центрального банку з характерними лише для нього функціями та операціями. Другий рівень — комерційні банки, які виконують універсальні банківські операції для фізичних та юридичних осіб. Виходячи із цього, Національним банком України розроблено два Плани рахунків: один для установ Національного банку України, другий — для комерційних банків.

Обидва документи мають багато спільного:

- ♦ в основу їх побудови покладено загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку;

- ♦ мультивалютність обліку операцій, тобто операції в іноземній валюті здійснюються за тими ж рахунками, що й операції в гривнях. Зв'язок між операціями з іноземною валютою, монетарним золотом, банківськими металами і національною валютою забезпечують технічні рахунки;

- ♦ позабалансові операції відображаються за методом подвійного запису;

- ♦ рахунки поділено на класи за ступенем зниження ліквідності активів та збільшення часу, необхідного для повернення боргів (пасиви);

- ♦ Плани рахунків складаються з дев'яти класів, кожний із яких у свою чергу розподілений на рахунки II порядку (вони двозначні і складають розділ плану), III порядку (тризначні і складають групу рахунків) та IV порядку (чотиризначні і слугують як балансові рахунки);

- ♦ синтетичний облік ведеться на балансових рахунках II, III та IV порядків, а деталізація його забезпечується аналітичними рахунками, що дає змогу уникнути використання зайвої кількості окремих балансових рахунків.

У найбільш загальному вигляді План рахунків бухгалтерського обліку в Національному банку України наведено в таблиці 1, а План рахунків бухгалтерського обліку в комерційних банках — у таблиці 2. Слід сказати, що для правильного користування ними Національний банк України спеціально затвердив вказівки, які містять характеристику рахунків та операцій, а також основні вихідні дані щодо побудови аналітичного обліку.

Плани рахунків та вказівки щодо їх застосування є засобами державного регламентування організації бухгалтерського обліку в банківській системі й забезпечення єдиного методологічного порядку відображення господарських операцій у системі банківських бухгалтерських рахунків.

МЕТОДИЧНЕ І НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

Методологічне керівництво бухгалтерським обліком у банках здійснює НБУ, який з урахуванням загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів та стандартів, чинного законодавства України встановлює

Керування бухгалтерським обліком — це не лише розробка і впровадження Плану рахунків, підготовка нормативних актів та роз'яснень, а й перевірка стану бухобліку, операційної роботи й звітності

єдині правила бухгалтерського обліку в банках на базі комплексної автоматизації та комп'ютеризації. Національний банк розробляє та затверджує План рахунків бухгалтерського обліку в банках, вказівки щодо його застосування, інші нормативні акти з питань бухгалтерського обліку та звітності, що входять до його повноважень. Нормативні документи стосовно банківського бухгалтерського обліку і звітності у державній статистиці погоджуються з Державним комітетом статистики України.

Нормативний акт НБУ — це офіційний документ, юридична форма його правотворчої діяльності. Він містить правові норми з основних питань банківської діяльності, регулює відносини в межах банківської системи та визначає правила її діяльності. Якщо нормативні акти регулюють правовідносини, суб'єктами яких є фізичні особи, то вони підлягають державній реєстрації згідно із законодавством України. Набирають чинності нормативні акти Національного банку у визначений ним термін, але не раніше дня прийняття (крім тих, що підлягають державній реєстрації та набирають чинності в терміни, визначені законодавством України).

Нормативні акти з питань бухгалтерського обліку і звітності в банках готуються Національним банком на виконання законодавчих актів, постанов Верховної Ради України, указів Президента України, рішень Правління або вказівок керівництва Національного банку. При цьому значна увага приділяється впорядкуванню прийнятих раніше нормативних актів з метою зменшення їх кількості, а також поліпшенню правового і методологічного забезпечення бухгалтерського обліку та звітності в банківській системі.

Важливу роль Національний банк відводить роз'ясненням щодо застосування банками єдиних правил бухгалтерського обліку, єдиного порядку відображення банківських операцій у системі рахунків та фінансовій звітності. Роз'яснення готуються департаментом бухгалтерського обліку Національного банку і направляються за підписом Голови Національного банку або його за-

ступників. Якщо роз'яснення стосуються діяльності інших підрозділів Національного банку, то вони узгоджуються з ними.

Керівництво бухгалтерським обліком — це не лише розробка і впровадження Плану рахунків, підготовка нормативних актів та роз'яснень, а ще й перевірка стану бухгалтерського обліку, операційної роботи і звітності, надання необхідної допомоги. НБУ зобов'язаний також розробляти форми розрахунково-грошових документів, вказівки стосовно порядку складання річних звітів банками. Щороку НБУ подає Верховній Раді України звіт про свою роботу, баланс своєї діяльності і зведений баланс банківської системи України.

Удосконалення організації обліково-операційного процесу — один із напрямів керування бухгалтерським обліком. Найкращі результатів досягають там, де розробляють та впроваджують нові форми носіїв облікової інформації, раціональні схеми обороту документів, поліпшують порядок проведення інвентаризації, добирають оптимальні технології для розв'язання облікових задач. У більшості випадків успіх супроводжує тих, хто робить ставку на сучасні інформаційні технології, комплексну автоматизацію та комп'ютеризацію бухгалтерського обліку та звітності, хто зрозумів перевагу єдиного комплексу технічних і програмних засобів інформаційної системи банків. Ця система покликана забезпечувати накопичення, підтримку в актуальному стані і багатозільове комплексне використання даних, які містять бухгалтерську і статистичну інформацію про фінансово-економічний стан банківських установ.

Впровадити облік на засадах міжнародних принципів і стандартів, якісно керувати можна, маючи кваліфіковані кадри. Тому Національний банк повинен дбати про підвищення кваліфікації бухгалтерських працівників, розробляти кваліфікаційні вимоги до них, контролювати, чи дотримуються банки вказівок НБУ щодо цього. Наприклад, комерційні банки мають узгоджувати з Національним банком кандидатури головних бухгалтерів, контролювати, як уповноважені банки дотримуються кваліфікаційних вимог до працівників, які проводять і обліковують валютні операції тощо.

Викладені вище та інші напрями роботи Національного банку України, про які не згадувалось у цьому матеріалі, сприятимуть подальшому вдосконаленню методологічного керування бухгалтерським обліком у банківській системі України.

Володимир Кротюк,
директор юридичного департа-
менту НБУ.

Артур Іоффе,
головний юрисконсульт юридич-
ного департаменту НБУ.

ПРАКТИКА, ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ

Валютний контроль та його правова регламентація в Україні

Побудова стрункої системи економічної стабільності є тривалим процесом і передбачає утворення нових та вдосконалення вже існуючих структур державних органів влади, до функцій яких входить забезпечення економічної стабільності і нейтралізація реальної або можливої загрози національній економіці. Світовий досвід свідчить, що внутрішній валютний ринок успішно розвивається, як правило за активної регулюючої участі держави і при ефективному контролі уповноважених органів за валютними операціями. На практиці це реалізується через закони, що регламентують найважливіші сфери діяльності держави та наділяють її органи певними контрольними функціями, відповідно до яких можуть вводитись різного роду заходи обмежувального характеру для захисту економіки від кримінальних елементів, а також негативного впливу з боку іноземних держав.

Навіть поверховий огляд щорічних звітів Міжнародного валютного фонду "Про конвертованість та валютні обмеження", що виходять із 1950 року, показує, що у більшості країн — членів Фонду все ще зберігаються численні обмеження правового та/або фактичного порядку, які ускладнюють чи забороняють обмін національної валюти на іноземну або підпорядковують переведення національної валюти за кордон певним обмеженням. Майже всі держави свого часу лімітували на більш чи менш тривалий термін міжнародний рух платежів і капіталів. Навіть Сполучені Штати Америки, які з часів Бреттон-Вудської кон-

ференції належать до прибічників свободи міжнародного руху платежів та капіталів, запроваджували з 1966 по 1974 рік так званий урівнювальний податок ("interest equalisation tax") на купівлю іноземних цінних паперів громадянами США. Метою цього податку було обмеження купівлі іноземних цінних паперів американцями¹.

Становлення та розвиток валютного ринку, особливо в країнах із нестабільною економікою, неможливе без ефективної системи контролю. Валютний контроль можна охарактеризувати як діяльність держави в особі органів валютного контролю, що спрямована на забезпечення дотримання валютного законодавства у здійсненні валютних операцій. Забезпечення державою дотримання зобов'язаними суб'єктами правових норм щодо валютних операцій служить гарантією законності відповідної діяльності.

Інтервенції на валютному ринку шляхом мобілізації державних валютних резервів, маніпуляції процентними ставками та використання міжнародних ринків капіталу — це лише частина арсеналу заходів, рекомендованих різними міжнародними організаціями для того, щоб протистояти дефіциту зовнішніх платежів та захищати курс валюти. Держава може також адміністративним шляхом втручатися в обмін із зарубіжними країнами, централізуючи всі розрахунки із закордоном при конвертуванні національної валюти в іноземну за кур-

сом, що визначається органами державної влади².

В Україні валютному контролю підлягають валютні операції за участю резидентів і нерезидентів. Цей контроль здійснюється також за виконанням резидентами зобов'язань щодо декларування валютних цінностей та іншого майна, що знаходяться за межами України.

Ефективність валютного контролю залежить в основному від якості інформації, якою володіють відповідні уповноважені органи держави стосовно торговельних потоків та пакетів зобов'язань і боргів. Ця інформація може забезпечуватися наявністю у резидентів зобов'язань щодо здійснення будь-якої операції із закордоном через уповноважених посередників (банки), які повинні звітувати про це перед відповідними уповноваженими державними органами³.

Згідно з положеннями Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" №15-93 від 19.02.1993 року (надалі Декрет №15-93) органи, що здійснюють валютний контроль, мають право вимагати й одержувати від резидентів і нерезидентів повну інформацію про здійснення ними валютних операцій, стан банківських рахунків в іноземній валюті, а також про майно, що підлягає декларуванню у межах повноважень, визна-

¹ Эбке В. Международное валютное право: Пер. с нем. — М.: Междунар. отношения, 1997. — С.22

² Мишель П. Международные экономические, валютные и финансовые отношения: Пер. с франц./Общ. ред. Н.С. Бабинцевой. — М.: Прогресс, Универс, 1994. — С.289.

³ Там же. — С.293.

чених статтею 13 цього Декрету.

Відповідно до вказаної статті 13 органами валютного контролю в Україні є:

1. Національний банк України.
2. Уповноважені банки.
3. Державна податкова адміністрація України.
4. Міністерство зв'язку України.
5. Державний митний комітет України.

Залежно від своїх функцій зазначені органи мають різний обсяг повноважень у сфері валютного контролю.

Уповноважені банки здійснюють контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці банки. Державна податкова адміністрація України — фінансовий контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами на території України, Міністерство зв'язку України — за додержанням правил поштових переказів та пересиланням валютних цінностей через митний кордон України, Державний митний комітет України — за додержанням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

Питання стосовно відповідальності за порушення валютного законодавства регулюються статтею 16 Декрету №15-93. В цій статті зазначено, що незаконні скуповування, продаж, обмін чи використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави, тобто вчинення цих дій без відповідного дозволу (ліцензії), якщо згідно з вимогами валютного законодавства наявність такого дозволу (ліцензії) є обов'язковою, тягнуть за собою адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із чинним законодавством України.

Так, наприклад, відповідно до статті 162 Кодексу України про адміністративні правопорушення незаконні скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави, якщо вартість предмета незаконної операції не перевищує двадцяти мінімальних розмірів заробітної плати, — тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі до п'ятдесяти мінімальних розмірів заробітної плати із конфіскацією валютних цінностей.

У Кримінальному кодексі України зазначеним питанням присвячені стаття 80 "Порушення правил про валютні операції" та стаття 80-1 "Приховування валютної виручки". Відповідно до статті 80 незаконні скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави, вчинені протягом року після накладення адміністративного стягнення за такі ж порушення, а також вчинення цих дій у значних розмірах (незаконна операція з

Світовий досвід свідчить, що внутрішній валютний ринок успішно розвивається як правило за активної регулюючої участі держави і при ефективному контролі уповноважених органів за валютними операціями

валютними цінностями визнається вчиненою у значному розмірі, якщо вартість предмета цієї операції перевищує двадцять мінімальних розмірів заробітної плати) караються позбавленням волі на строк до п'яти років із конфіскацією валютних цінностей або виправними роботами строком до двох років, або штрафом до ста мінімальних розмірів заробітної плати з конфіскацією валютних цінностей.

Ті ж дії, вчинені організованою групою або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, чи за незаконну операцію з валютними цінностями у великому розмірі — тобто якщо вартість предмета цієї операції перевищує сто мінімальних розмірів заробітної плати, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років із конфіскацією майна і валютних цінностей.

Враховуючи складність та актуальність питань валютного регулювання, а також з метою забезпечення однакового підходу судів до застосування законодавства про порушення правил про валютні операції та у зв'язку з питаннями, які виникають при судовому розгляді справ цієї категорії, пленум Верховного Суду України прийняв Постанову "Про практику застосування судами законодавства щодо порушення правил про валютні операції" № 5 від 18.04.1997 року. Відповідно до п.3 цієї постанови визначені поняття, що використовуються у статті 80 Кримінального кодексу України:

■ скуповування — дії, пов'язані з одноразовим чи багаторазовим оплатним придбанням валютних цінностей у власність;

■ продаж валютних цінностей — це їх оплатне відчуження іншим особам;

■ обмін — операція, в процесі якої сторони передають одні валютні цінності взаємн на інші;

■ використання валютних цінностей як засобу платежу — це розрахунок ними за товари, послуги, об'єкти права інтелектуальної власності тощо;

■ використання валютних цінностей як застави полягає в їх передачі та прийнятті в рахунок забезпечення зобов'язань.

Наведений перелік незаконних валют-

них операцій згідно з постановою № 5 пленуму Верховного Суду України є вичерпним, а тому інші операції з валютними цінностями, не зазначені в диспозиції статті 80 Кримінального кодексу України (розмін, позика, дарування, передача за заповітом чи отримання у спадщину тощо), не містять складу злочину, передбаченого цією статтею.

Згідно із вимогами статті 80-1 відкриття або використання за межами України валютних рахунків підприємств, установ та організацій без дозволу Національного банку України посадовими особами підприємств, установ та організацій, що діють на території України, чи за їх дорученням іншими особами або особами, які займаються підприємницькою діяльністю, незалежно від форм власності, а так само будь-якою іншою особою, яка є громадянином України і постійно проживає на її території, або приховування валютної виручки караються позбавленням волі на строк до двох років, або виправними роботами на той же строк, або штрафом до п'ятисот офіційно встановлених мінімальних розмірів заробітної плати з конфіскацією вкладу і валютної виручки.

Декретом №15-93 встановлено, що до резидентів та нерезидентів, винних у порушенні правил валютного регулювання і валютного контролю, застосовуються фінансові санкції. У зв'язку з цим, повертаючись до постанови № 5 пленуму Верховного Суду України, слід сказати, що положення п.4 вказаної постанови, де зазначено, що ліцензії на право вчинення валютних операцій видаються лише юридичним особам, є такими, що не відповідають вимогам зазначеного Декрету, оскільки відповідно до статті 1 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" під резидентами розуміються як юридичні особи, так і фізичні особи, а саме: громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі й ті, що тимчасово перебувають за кордоном. Відповідно до статті 5 Декрету №15-93 Національний банк України видає індивідуальні ліцензії на право здійснення валютних операцій резидентам і нерезидентам, тобто в Декреті немає обмежень щодо надання ліцензій фізичним особам.

Водночас слід підкреслити, що фінансові санкції — це окремий вид відповідальності, який ніяк не є різновидом адміністративної відповідальності, до якої притягуються фізичні особи відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Фінансові санкції за порушення валютного законодавства застосовуються відповідно

до вимог Декрету Кабінету Міністрів України "Про стягнення не внесених у строк податків і неподаткових платежів" №8-93 від 21.01.1993 року і стягуються до державного бюджету України незалежно від строків давності. Ці санкції як міра відповідальності за порушення валютного законодавства застосовуються Національним банком України. Оскарження дій НБУ щодо накладення стягнень провадиться у судовому порядку.

Усі фінансові санкції залежно від порядку їх встановлення можна поділити на визначені в самому Декреті №15-93 та на встановлені безпосередньо Національним банком України.

Національний банк України є головним органом валютного контролю, який здійснює контроль за додержанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, що не віднесені цим Декретом до компетенції інших державних органів, та забезпечує виконання уповноваженими банками функцій органу валютного контролю згідно із законодавством України про валютне регулювання. Національний банк України, крім функцій прямого контролю, також:

- здійснює державну валютну політику, виходячи з принципів загальної економічної політики України;

- складає разом із Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;

- контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України;

- визначає у разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам;

- видає у межах своєї компетенції обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;

- нагромаджує, зберігає і використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики;

- видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування;

- установлює способи визначення і використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених у іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях;

- установлює за погодженням із

Міністерством статистики України єдині форми обліку, звітності та документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасним поданням;

- забезпечує публікацію банківських звітів про власні операції та операції уповноважених банків.

Для реалізації своїх повноважень у сфері застосування фінансових санкцій Національним банком України була прийнята Інструкція про порядок застосування статті 16 Декрету Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 року "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 30.07.1993 року №16010/1568. На сьогодні цей документ втратив чинність і зазначені питання регулюються Положенням про порядок застосування статті 16 Декрету Кабінету Міністрів України від 19.02.93 року №15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю", затвердженого постановою Правління Національного банку України №212 від 04.07.1997 року та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України №370/2174 від 02.09.1997 року.

Перевірки з питань додержання валютного законодавства проводять усі державні органи валютного контролю та правоохоронні органи у межах своєї компетенції. За їх результатами складаються акти, які у разі виявлення порушення валютного законодавства надсилаються до регіональних управлінь Національного банку України за місцем проведення зазначених перевірок. Працівники управління валютного контролю Національного банку України або уповноважені працівники регіональних управлінь Національного банку України аналізують отримані матеріали перевірок (у разі необхідності може робитися повторна перевірка на місці). При підтвердженні факту порушення валютного законодавства складається протокол за встановленою формою, який вручається керівникові перевіреної установи. Крім того, від службових осіб перевіреної установи беруться письмові пояснення за кожним фактом порушення.

Після проведення зазначених процесуальних дій і встановлення факту правопорушення на підставі відповідного протоколу приймається постанова про притягнення до відповідальності винної особи за порушення валютного законодавства. Ця постанова надсилається порушнику, який протягом п'яти днів після її отримання має перерахувати суму штрафу до державного бюджету України.

У разі несплати суми штрафу у зазначений строк постанова про притягнення до відповідальності надсилається до органів Державної податкової адмі-

ністрації за місцем знаходження порушника, і сума штрафу списується з його рахунка у безспірному порядку відповідно до вимог статті 11 Закону України "Про державну податкову службу" та статей 1 і 6 Декрету Кабінету Міністрів України №8-93 від 21.11.1993 року "Про стягнення не внесених у строк податків і неподаткових платежів". У разі відсутності коштів на рахунку платника штраф стягується відповідно до чинного законодавства.

Матеріали про порушення валютного законодавства розглядаються начальниками регіональних управлінь Національного банку України, а в разі, коли сума штрафу перевищує суму (вартість), еквівалентну 5 тис. доларів США, перераховану у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день виявлення порушення, — відповідно Головою Національного банку України, його заступниками чи Правлінням Національного банку України.

Санкції у вигляді позбавлення ліцензії, вилучення з Республіканської книги реєстрації банків, а також санкції, коли сума штрафу перевищує суму, еквівалентну 100 тис. доларів США, перераховану у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день виявлення порушення, застосовуються виключно на підставі постанови Правління Національного банку України.

Як було сказано вище, уповноважені банки здійснюють контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці банки, тобто на уповноважених банках лежить відповідальність за законність усіх валютних операцій, що здійснюють його клієнти. Уповноважені банки є єдиними недержавними органами валютного контролю. Це пов'язано з тим, що банк — це організація, основним призначенням якої є посередництво у переміщенні грошових коштів від кредиторів до позичальників та від продавців до покупців, тобто практично увесь грошовий обіг у господарському обороті здійснюється через банківську систему, і жоден інший орган чи установа не має такого оперативного і повного доступу до інформації стосовно операцій, пов'язаних з обігом грошових коштів. Враховуючи таке монополіне становище банківської системи як єдиного організму у сфері розрахунків та беручи до уваги об'єктивні закони функціонування держави, що полягають у покладенні певних обов'язків на всіх суб'єктів, на яких поширюється суверенітет цієї держави, на уповноважені комерційні банки України покладено певні обов'язки щодо контролю своїх клієнтів. Банки зобов'язані перш за все

Національний банк України є головним органом валютного контролю

Банки зобов'язані насамперед запобігти проведенню тієї чи іншої незаконної валютної операції, а якщо це неможливо, проінформувати про неї уповноважені державні органи

запобігти проведенню тієї чи іншої незаконної валютної операції, а коли це неможливо, проінформувати про неї уповноважені державні органи.

Крім того, специфіка уповноважених банків полягає також у тому, що вони самі є суб'єктами підприємницької діяльності й активно здійснюють валютні операції. Тому не випадково у валютному законодавстві багато уваги окремо відводиться порядку здійснення валютних операцій комерційними банками.

Відповідно до вимог Положення про порядок застосування статті 16 Декрету Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 року №15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" невиконання уповноваженими банками зобов'язань щодо здійснення функцій органу валютного контролю за операціями своїх клієнтів тягне за собою позбавлення генеральної ліцензії Національного банку України на право здійснення валютних операцій або накладення штрафу у розмірі 25% від суми коштів, які були використані резидентами і нерезидентами під час проведення через ці банки валютних операцій із порушенням чинного законодавства.

За інші порушення комерційними банками валютного законодавства (такі, як здійснення певних операцій без наявності генеральної або індивідуальної ліцензії та порушення порядку й умов торгівлі валютними цінностями на міжбанківському валютному ринку України, встановлених Національним банком України) передбачається відповідальність у вигляді штрафу, сума якого дорівнює сумі (вартості) валютних цінностей проведеної операції, перерахованій у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких операцій, або позбавлення ліцензії Національного банку України на право здійснення валютних операцій.

Що стосується діяльності уповноважених банків як органів валютного контролю при запобіганні проведенню їх клієнтами валютних операцій із порушенням чинного законодавства, то тут не існує якогось особливого механізму. Банки мусять просто перевіряти зазначені операції своїх клієнтів на відповідність їх чинному законодавству і в разі вияв-

лення порушень не здійснювати такі операції.

У випадку, коли йдеться про діяльність уповноважених банків як органів валютного контролю стосовно надання певної інформації відповідним державним органам, то тут ситуація дещо складніша, оскільки для виконання цього обов'язку уповноважений банк повинен чітко знати процедуру надання даної інформації та її обсяг. Прикладом такої регламентації може бути Інструкція НБУ №139 про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті за експортно-імпортними операціями на умовах відстрочки платежів чи поставок, затверджена наказом Національного банку України №85 від 14.06.1994 року. Один із її розділів спеціально присвячений діяльності уповноважених банків як органів валютного контролю і має назву: "Порядок здійснення контролю за дотриманням резидентами законодавчо встановлених термінів розрахунків за експортно-імпортними операціями".

Згідно зі статтею 2 Указу Президента України від 08.06.1993 року "Про невідкладні заходи щодо посилення валютного контролю" державні митні органи щотижня надсилають до уповноважених банків України, зазначених у вантажних митних деклараціях, реєстри вантажних митних декларацій окремо на експортні та імпортні вантажі, на підставі яких товари та інші предмети перетнули митний кордон України. Уповноважені банки України на підставі аналізу одержаних реєстрів встановлюють контроль за своєчасним надходженням резидентам виручки в іноземній валюті за продукцію, роботи (послуги), що були експортовані, або продукції при її імпорті із-за кордону з моменту здійснення авансового платежу або відкриття акредитива на користь імпортера.

Для встановлення дієвого контролю за здійсненням розрахунків у іноземній валюті уповноважені банки при списанні коштів із валютного рахунка резидента зобов'язані вимагати від останнього документи, які б підтверджували мету операції. У випадку, коли резидентом здійснюється авансовий платіж чи попередня оплата за продукцію, яка імпортується в Україну, уповноважений банк реєструє цю операцію у спеціально заведеному журналі, в якому фіксується дата перерахування коштів, найменування постачальника продукції, дата та номер контракту, граничний строк надходження продукції із-за кордону на адресу резидента, виходячи із законодавчо встановлених термінів, та дата фактичного надходження продукції, яка проставляється на підставі реєстрів вантажних митних декларацій. Після одержання зазначених

реєстрів уповноважені банки вимагають від своїх клієнтів копію вантажної митної декларації з тим, аби переконатися, що продукція надійшла у повному обсязі згідно з контрактом.

Експортні операції резидентів фіксуються уповноваженими банками після одержання реєстрів вантажних митних декларацій у аналогічному журналі з одночасною вимогою від резидента копії контракту та копії товарно-супровідних документів, що підтверджують момент фактичного перетинання митного кордону України.

У разі ненадходження валютної виручки у встановлені строки або продукції за імпортом в Україну уповноважені банки у тижневий термін подають інформацію про це комісіям при регіональних управліннях Національного банку України за місцем реєстрації резидентів. Разом із цим після закінчення встановлених строків надходження виручки в іноземній валюті через три тижні, які необхідні для одержання резидентом індивідуального дозволу на перевищення цих термінів, уповноважені банки повинні нарахувати пеню з резидентів за кожний день прострочення від суми недоодержаної виручки в іноземній валюті за офіційним курсом НБУ на день нарахування пені.

Уповноважені банки нараховують пеню за прострочення термінів розрахунків і 20 числа поточного місяця повинні повідомити про нарахування пені державну податкову адміністрацію за місцем реєстрації резидента, яка в свою чергу дає розпорядження на безакцептне списання пені з рахунка резидента.

Наведені положення інструкції Національного банку України свідчать про комплекс заходів, які повинні здійснити уповноважені банки у випадку ненадходження на рахунок резидентів виручки в іноземній валюті за експортними контрактами. Нездійснення зазначених функцій органу валютного контролю тягне за собою застосування до банків фінансових санкцій у вигляді штрафу, що передбачено статтею 16 Декрету №15-93.

Повертаючись до загальної проблеми існування валютного контролю, слід зазначити, що необхідний обсяг та порядок здійснення такого контролю безпосередньо залежить від стану економічного розвитку та рівня правової свідомості і правової культури в кожному окремому суспільстві. В той же час необхідно підкреслити, що в економічно розвинутих та демократичних країнах вплив і втручання держави на валютні правовідносини не зникають, а лише змінюються за своєю формою.

ЕКСПРЕС-АНАЛІЗ

Тенденції розвитку валютного ринку протягом трьох кварталів 1997 року

Олена Береславська,
начальник відділу макроаналізу Української міжбанківської валютної біржі. Кандидат економічних наук.

Стратегічною метою грошово-кредитної політики держави на даному етапі є стабілізація національної грошової одиниці — гривні. В рамках цієї стратегії здійснюється курсова політика Національного банку України, яка визначає основні тенденції розвитку валютного ринку.

З початку 1997 року до кінця вересня розвиток подій на валютному ринку умовно можна поділити на три періоди. Перший розпочався із січня 1997 року і тривав до середини червня. Цей період характеризується поступовою ревальвациєю курсу гривні. Від січня до червня курс гривні відносно американського долара зріс на 1.9%.

Зростання курсу гривні було обумовлене головним чином стрімким розвитком ринку державних цінних паперів. Досить висока доходність українських держоблігацій і відсутність обмежень щодо участі нерезидентів стимулювали приплив із-за кордону капіталу, який конвертувався у національну валюту і спрямовувався на купівлю ОВДП. Завдяки цьому на валютному ринку з'явилася велика пропозиція валюти, яка привела до ревальвациї гривні (див. таблицю).

Процес зростання курсу гривні міг би тривати й далі, оскільки протягом липня і серпня попит на валюту на біржовому ринку був майже нульовим. Однак подальша ревальвация гривні, на мою думку, поки що

небажана. Для цього ще немає певних об'єктивних передумов (структурні зміни в економіці не відбуваються, а сальдо платіжного балансу країни від'ємне). Тому Національний банк проводив постійні інтервенції з метою підтримки курсу гривні і його стабілізації на певному рівні. Такою динамікою валютного курсу характеризувався другий період розвитку валютного ринку, що почався із середини червня і тривав до кінця серпня.

Практично протягом усього літа курс гривні залишався незмінним, хоча пропозиція валюти була дуже великою. Всі кошти на біржовому ринку купував Національний банк, збільшуючи тим самим гривневу масу в обігу. Але це не призвело до виникнення диспропорцій у грошовому обігу, бо одночасно НБУ ефективно працював на ринку держоблігацій, здійснюючи РЕПО-операції.

Взагалі ж ревальвация гривні з початку року, а потім її стабілізація викликали появу позитивних тенденцій, причому не тільки на валютному ринку, а й у всій грошовій системі держави. Перш за все стабільність курсу сприяла зниженню рівня інфляції. Валютний курс виступив у ролі "номінального якоря", до якого прив'язуються ціни. Справа в тому, що в Україні — дуже висока чутливість внутрішніх цін до динаміки курсу, і незначні зміни у курсотворенні (особливо девальвация валюти)

можуть викликати зростання темпів інфляції. Оскільки курс у червні, липні і серпні тримався на позначці 1.857 гривні за один американський долар, темпи інфляції за цей період становили відповідно 0.1%, 0.1% і 0.0%. В цілому ж за рік, за оцінками фахівців, рівень інфляції не перевищить 10%.

Значимішою боротьба з інфляцією велася не тільки шляхом стабілізації валютного курсу, а й шляхом обмеження зростання грошової маси (маємо на увазі пряму кредитну емісію НБУ). В цілому це спричинилося до різкого зниження рівня монетизації економіки (відношення грошової маси до ВВП), особливо у 1996 році, що дуже негативно позначилося на розвитку виробництва. Однак на сьогодні завдяки жорсткій монетарній політиці НБУ ситуація поступово поліпшується. Починаючи з 1997 року, грошова маса почала зростати швидшими темпами, ніж ціни, не викликаючи при цьому підвищення інфляції. Так, при зростанні цін за півроку на 4.5% грошова маса (агрегат M2) збільшилася на 21.8%. Весь її приріст іде на задоволення попиту на національні гроші. Про це свідчить хоча б той факт, що на валютному ринку існує постійна пропозиція валюти. Таким чином відбувається поступове насичення економіки грошима, підвищується рівень її монетизації. Однак при цьому слід пам'ятати, що в основі процесу лежить психологічний фактор — низькі інфляційні очікування. Варто випустити в обіг грошей більше, ніж на них є попит, більше, ніж необхідно ринку, — і одержи-

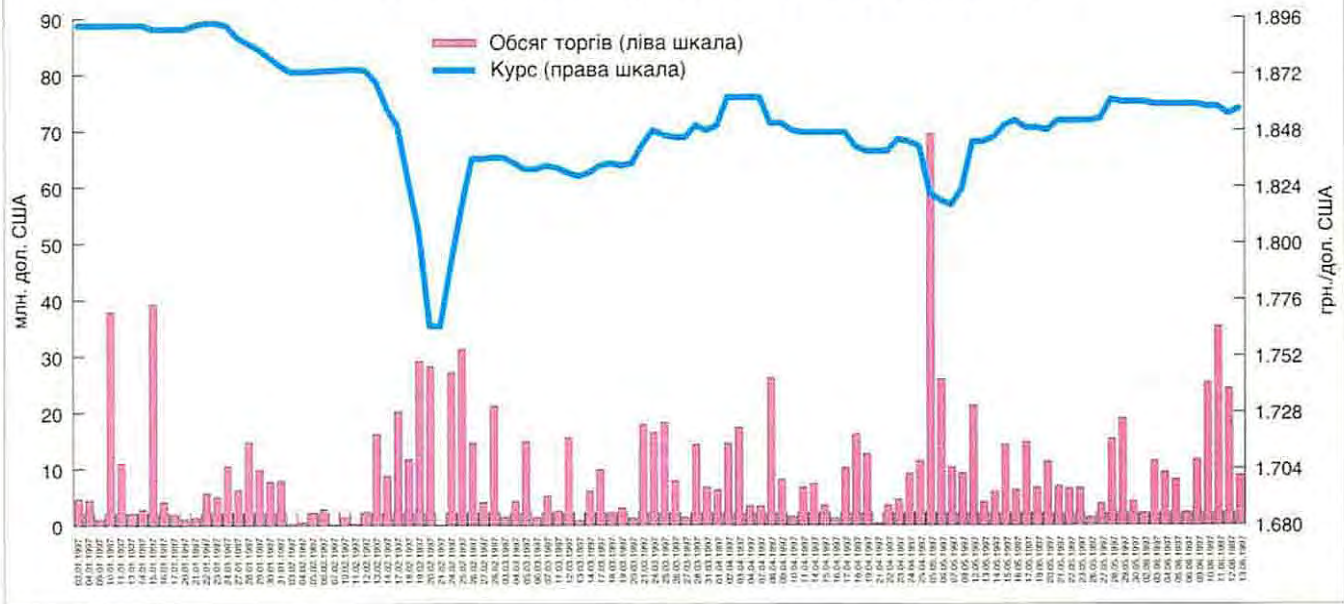
Обсяги торгів на УМВБ і ринку ОВДП у першому і другому кварталах 1997 р.

	Обсяги продажу американських доларів на УМВБ (млн. доларів США)			Обсяги продажу ОВДП на аукціонах НБУ (млн.грн.)		
	Курс (середньозважений)	Обсяг продажу	у тому числі		доходність (середньозважена)	обсяг продажу
			попит	пропозиція		
I кв.	1.863	558.5	223.4	494.7	39.4	2358.07
II кв.	1.848	699.3	255.1	610.6	30.9	3221.49
Разом		1257.8	478.5	1105.3	34.5	5579.56

Ревальвация гривні у першому півріччі пов'язана з активізацією українського ринку цінних паперів

Динаміка обсягу торгів та курсу долара США з 03.01 по 13.06.1997 р.

мо зворотний ефект.

Непередбачено значне зниження інфляції (у 1997 році вона прогнозувалася на рівні 25%) створило об'єктивні умови для здешевлення ціни грошей. Уже влітку протягом восьми місяців поточного року Національний банк знижує свою облікову ставку. На початок серпня її рівень становив 16%, а до кінця року при збереженні позитивних тенденцій вона може бути ще раз переглянута в бік зменшення — до 12%.

Зниження облікової ставки НБУ в цілому позитивно вплинуло на процентну політику комерційних банків. У липні вони зменшили середньозважену процентну ставку за кредитами до 47% (це на 3% нижче, ніж у червні, та на 12% нижче, ніж у травні поточного року). Крім того, дещо знизилися середньозважена процентна ставка за міжбанківськими кредитами — у липні вона становила 17.4% (у червні —

18.1%, травні — 19.8%, квітні — 24.6%), і середньозважена процентна ставка за депозитами комерційних банків — до 16.7% (у червні — 17.8%).

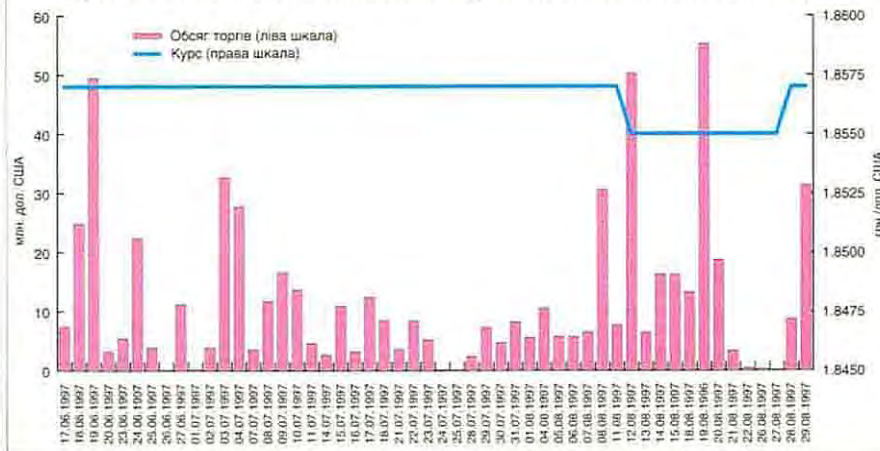
Саме завдяки стабілізації курсу збільшено валютні резерви Національного банку. З початку року вони зросли майже на 500 млн. доларів США і, за повідомленням Голови НБУ, становлять близько 3 млрд. доларів. Це надало Національному банку більше впевненості у проведенні політики інтервенцій на валютному ринку. Єдиним фактором, що зазмучує, залишається використання цих резервів, оскільки валютні надходження для НБУ є "гарячими" грошми, які вкладаються в ОВДП, і тому банк їх обліковує окремо як кошти, що можуть несподівано "піти" з ринку.

Утім, не все так добре, як здається на перший погляд. Зосередження інтересів на проведенні операцій з ОВДП і сталість курсу гривні влітку перетворили валютний

ринку на щось похідне від ринку державних облігацій. Мільйони доларів конвертовано у гривні і спрямовано на купівлю ОВДП. Попиту на валюту, особливо у серпні, не було, і всі кошти купувалися Національним банком. У зв'язку із цим НБУ звинувачували у завищенні курсу гривні і штучному його стримуванні. Це справді так, але логіку та дії НБУ стосовно підтримки курсу можна зрозуміти і частково виправдати — насамперед тому, що подальша ревальвація курсу викликала б дуже велике невдоволення у експортерів продукції. До того ж, подальше зростання курсу гривні дало б змогу власникам облігацій (а це в основному нерезиденти) отримати дуже високі доходи при погашенні за рахунок курсової різниці, що дуже невигідно країні. І врешті решт, постійне зниження курсу могло б викликати ажіотаж на валютному ринку і підштовхнуло б до спекулятивних угод, яких, однак, протягом півроку на валютному ринку практично не було. Хоч наявність спекулятивних угод на ринку — швидше плюс, аніж мінус, адже спекуляції (зрозуміло, в певних межах) стимулюють розвиток ринку, інтенсифікуючи його обороти.

З початку вересня розпочався третій етап розвитку подій на валютному ринку. Ситуація кардинально змінилася — гривня почала повільно падати. Цього падіння очікував весь ринок. Уже стало традицією, що восени курс української національної валюти починає знижуватися. На його зниження шороку впливають різні чинники. Так, у минулому році падіння курсу розпочалося із середини вересня, на мою думку, через неадекватні дії НБУ. Нагадаємо, що під час проведення грошової реформи курс

Динаміка обсягу торгів та курсу долара США з 17.06 по 29.08.1997 р.

Розвиток подій на вітчизняному фінансовому ринку дає підстави прогнозувати зниження до кінця 1997 року облікової ставки НБУ до 12%

гривні тимчасово було зафіксовано на біржовому ринку. Тоді міжбанківський ринок працював у вільному режимі, і його курс спочатку мав незначне відхилення від біржового. Але курсова різниця з кожним днем зростала, що викликало появу спекулятивних тенденцій на ринку. В результаті на УМВБ спостерігався лише попит на валюту. Ситуація загострилася також через різке зниження доходності за облігаціями. Щоб утримати ринок у певних межах, НБУ нічого не залишалося, як девальвувати курс гривні (у жовтні — на 3,4%).

У поточному році ситуація розвивалася за зовсім іншим сценарієм. Тенденція до виведення валютного ринку з рівноваги з'явилася ще наприкінці серпня. Напередодні святкування шостої річниці Незалежності України на міжбанківському ринку курс гривні упав до 2,5 грн./дол. Проте це була штучна девальвація, яка не викликала адекватної реакції операторів валютного ринку. Однак події, що мали місце потім на грошовому ринку, якраз і обумовили падіння курсу гривні.

По-перше, у другій декаді серпня Україна отримала від Люксембурзького банку фідучіарний кредит у розмірі 396 млн. доларів США, який практично повністю було використано для погашення заборгованості у заробітній платі. Таким чином у обіг потрапили додаткові кошти, що створило умови для зростання курсу долара. Найбільш оперативно зреагував ринок готівкових продаж. Курс долара трохи зріс, і обмінні пункти відразу ж збільшили розмір маржі, застраховуючи цим себе від ризику подальшого зростання курсу.

По-друге, з початку вересня суттєво знизилася обсяги операцій на фондовому

ринку, який уже досить капіталізований. Падіння обсягів продажу ОВДП обумовлене політикою Мінфіну, спрямованою на зниження доходності. Однак нерезиденти ще продовжують купувати облігації, що правда вже не в таких обсягах, як у червні і липні. Вітчизняні ж банки спрямували свої кошти на валютний ринок. Значно знизилася обсяги продажу акцій корпоративних підприємств і у системі ПФТС* (позабіржова фондова торговельна система). Аналітики фіксують "перегрів" цього ринку і тимчасовий спад активності операторів. Таким чином, у вересні валютний ринок залишився найпривабливішим саме з точки зору вкладення коштів.

По-третє, ще на початку вересня на ринку очікували падіння курсу гривні до нижньої межі встановленого до кінця року валютного коридору. (До речі, саме у зв'язку з ним ці інфляційні очікування і пошквалились).

Ці три чинники сукупно сприяли зміні тенденції курсоутворення на валютному ринку. З початку вересня пропозиція валюти на біржовому ринку зникла, а попит постійно зростає, незважаючи на існуючий дефіцит гривневих ресурсів на ринку (про брак коштів свідчать досить високі ставки на ринку міжбанківських кредитів — 18—24% за короткими кредитами). Ставки за валютними кредитами зросли до 15—16%, тоді як влітку вони не перевищували 10%.

Щоденному зростанню попиту сприяє існуюча різниця між біржовим і позабіржовим курсами. Знову з'явилася основа для проведення арбітражних операцій, яка підштовхує курс долара вгору.

Національний банк контролює ситуацію на ринку і не допускає різких коливань курсу. Темпи його зниження досить повільні: за місяць курс упав лише на 0,59%. Зрозуміло, що такі коливання великих збитків не завдають, оскільки загальом гривня — досить стабільна валюта. Однак події вересня ще раз показали, як легко порушити на ринку рівновагу. Одна-дві великі угоди можуть підштовхнути спекулятивні настрої і зруйнувати досягнуті успіхи.

Як розгортатимуть-

Зміна тенденції курсоутворення на валютному ринку у третьому кварталі 1997 р. викликана використанням фідучіарного кредиту Люксембурзького банку на виплату заборгованої зарплати, зменшенням обсягів операцій на фондовому ринку, інфляційними очікуваннями та іншими чинниками

ся події на валютному ринку до кінця року? Це питання зараз цікавить усіх. Точний прогноз дати складно, оскільки домінування на ринку Національного банку руйнує закономірності технічного аналізу. Однак макроекономічний аналіз усе ж можна зробити.

До кінця вересня тенденція зростання курсу долара збереглася, хоч спекулятивна хвиля на ринку майже пройшла. Невеликому зростанню курсу долара сприяли гривні, які з'явилися на ринку після проведення НБУ кредитного аукціону 24 вересня.

У жовтні ситуація може кардинально змінитися. Зміни будуть викликані кількома чинниками. Один із них пов'язаний із надходженням в Україну трьох траншів (по 50 млн. доларів США щомісячно) кредиту Stand-by, який було затримано МВФ у зв'язку із невиконанням Україною ряду параметрів. У третій декаді жовтня місяць фонду знову приступити до розгляду умов надання кредиту. Головною стане проблема обговорення валютного коридору. Експерти МВФ вважають, що коридор повинен бути значно вужчим, ніж існуючий нині (1,7—1,9 грн./дол.). До речі, у проєкті Державного бюджету України на 1998 рік закладається середнє значення курсу на рівні 1,90 грн./дол. Очікується, що у першому півріччі 1998 року валютний коридор буде у межах 1,95—2 грн./дол.

Другим чинником, що може вплинути на зміну тенденції у курсоутворенні, є ринок державних облігацій. Починаючи з другої половини вересня, Мінфін тримає доходність за ОВДП майже незмінною, оскільки попит на облігації значно знизився. У жовтні йому необхідно виплатити 390 млн. грн. на погашення облігацій і виплату відсотків за ними. Залучити такі великі кошти можливо тільки в разі підвищення інтересу до купівлі ОВДП. Найімовірніше, ближчим часом Мінфін почне підвищувати доходність за всіма видами облігацій. Якщо цінні папери знову почнуть активно купувати, зашкваленість валютним ринком зменшиться.

Стаття надійшла до редакції 10 жовтня 1997 року.

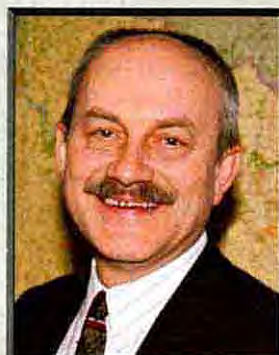
Динаміка обсягу торгів та курсу долара США з 01.09 по 26.09.1997 р.

*Членами асоціації "ПФТС" на час підготовки цього номера журналу були 144 торговці цінними паперами, з яких до електронної системи торгів включено понад 100. У системі ПФТС котирується близько 130 цінних паперів. Обсяги продажу у ПФТС за всім місяцям поточного року становили понад 115 млн. грн. (у 1996 році вони дорівнювали всього 3 млн. грн.). Детально про позабіржову фондову торговельну систему читайте у "Віснику НБУ", №10 за 1997 р.

АНАЛІЗ ФАХІВЦЯ

Вплив курсу гривні на розвиток експортно-імпортних відносин та інфляцію

Віктор Лисицький,
керівник групи радників Голови Національного банку України.

Нарощування грошової маси або девальвація гривні — це аж ніяк не заявка на сподіване радикальне реформування економіки у цілому та відносин власності зокрема. Істина нібито тривіальна. Ще одне її підтвердження — проведений нами аналіз. Підсумки його, викладені графічно, ми й спробуємо прокоментувати.

1. Українська економіка працює в умовах постійної девальвації гривні і тому, коли закликають до чергового послаблення курсу національної валюти, не зовсім зрозуміло, про що йдеться. Адже, наприклад, торік у вересні середньозважений курс гривні становив 1.7601, а на день написання матеріалу, 29 вересня, вже наблизився до 1.868 гривні за долар. Не виключено, що девальвація курсу національної валюти (з вересня поточного року до вересня минулого) досягне 5.7%. Навряд чи можна вважати таке зниження недостатнім. За нашою оцінкою — це високий рівень. Свою позицію ми пояснимо,

підсумовуючи викладене у цьому дослідженні. А поки що зауважимо: іноді складається враження, що деякі урядовці просто не знають фактичного стану справ. Якщо це справді так, то графік "Розвиток обмінного курсу в Україні протягом 1994 — серпня 1997 років" подаємо тут саме для того, щоб ліквідувати прогалини у їхній обізнаності. Картина вимальовується настільки красномовна, що якщо хтось і змінить свої погляди, ми поставимося до цього з розумінням.

2. Експорт товарів та послуг розвивається досить високими темпами, хоча обсяг реального ВВП продовжує невпинно знижуватися. Тому навряд чи можна стверджувати, що зростання реального обмінного курсу перешкоджає оптимізації економічних процесів. Навпаки, напрошується висновок, що вітчизняному товаровиробникові вигідніше працювати на зовнішніх ринках, ніж на внутрішніх. Якщо це так, то, очевидно, слід прискорювати реформи і в такий

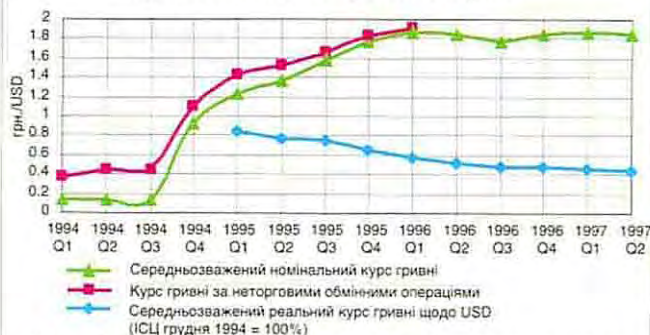
спосіб активізувати внутрішній ринок, а не хопатися за курс національної грошової одиниці, як за рятувальний круг.

3. Успішний розвиток експорту — це результат тіснішої співпраці України з іншими країнами. Про країни СНД, зокрема Росію, та країни Балтії не йдеться. Сюди експорт якраз скорочується. Такий різнобіг вказує на те, що динаміка курсу не має визначального впливу на розвиток експорту.

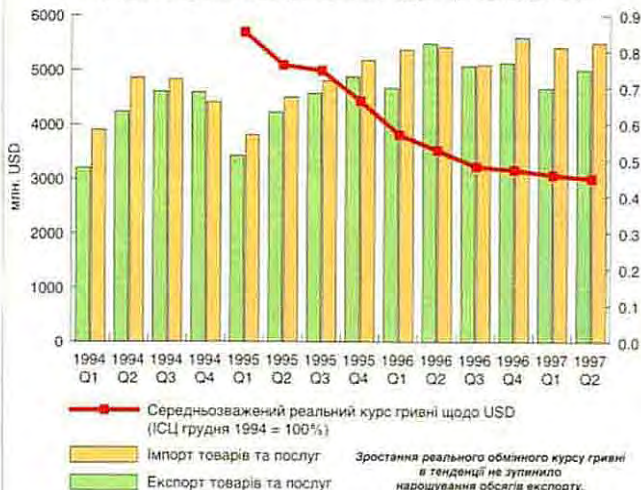
4. Номінальна девальвація курсу гривні. "Кидаючи на обидві лопатки" економічну теорію, вона не загальмувала нарощування імпорту. Свої докази "спростувачі" економічної теорії обґрунтовують як правило недостатньою еластичністю імпорту. У нас це пояснюється неподоланою (попри всі заклики і програми) високою енергоємністю вітчизняної економіки.

5. Саме зростання імпорту енергоносіїв зберігає дефіцит зовнішньоторгівельного балансу.

Розвиток обмінного курсу в Україні протягом 1994 — серпня 1997 років

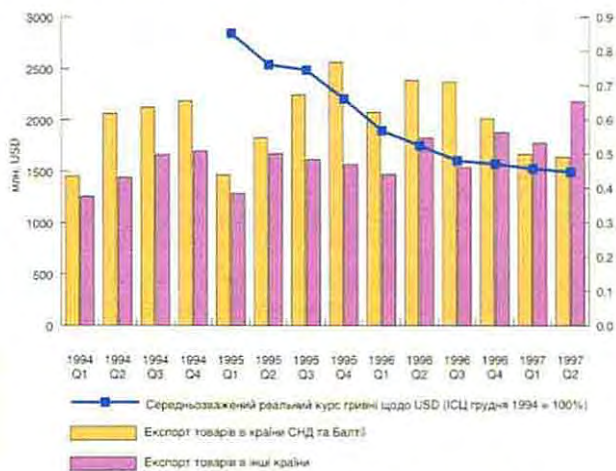
Експорт, імпорт товарів та послуг і середньозважений реальний курс гривні до USD

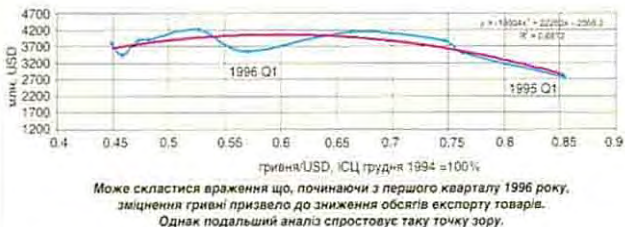
6. Інфляція споживчих цін сьогодні обумовлюється, головним чином, девальвацією гривні. Математична статистика свідчить, що ОДИН ВІДСОТОК ДЕВАЛЬВАЦІЇ ГРИВНІ ПІДНИМАЄ СПОЖИВЧІ ЦІНИ ПРИБЛИЗНО НА ДВА ВІДСОТКИ (див. графік "Індекс інфляції споживчих цін як функція індексу номінальної девальвації курсу гривні за 12

змінних місяців. Січень 1995 — серпень 1997"). Саме тому ми вважаємо, що ЦИНІЧНО ЗАКЛИКАТИ ДО ДЕВАЛЬВАЦІЇ ГРИВНІ, залишаючи без відповіді запитання: що буде із системою соціального захисту? Більшість пенсіонерів у державі хронічно недоїдає саме тому, що недавня бурхлива інфляція поглинула їхні пенсії.

Експорт товарів до інших країн, імпорт до країн СНД та Балтії і середньозважений реальний курс гривні щодо USD

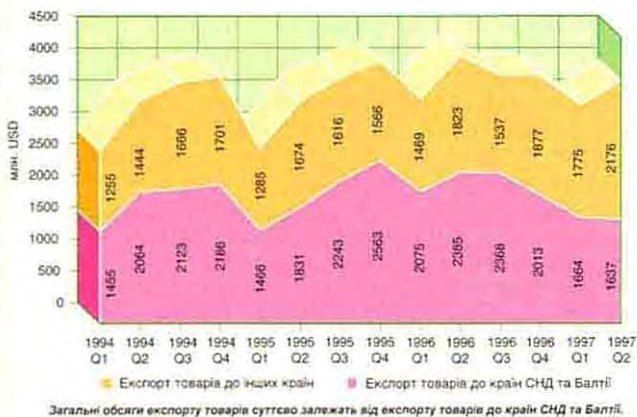
Експорт товарів як функція середньозваженого реального курсу гривні щодо USD. Період: 1995 Q1 — 1997 Q2

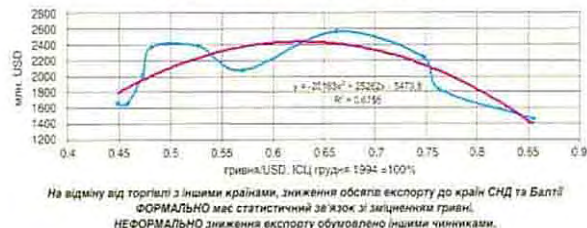
Експорт товарів до інших країн як функція середньозваженого реального курсу гривні щодо USD. Період: 1995 Q1 — 1997 Q2

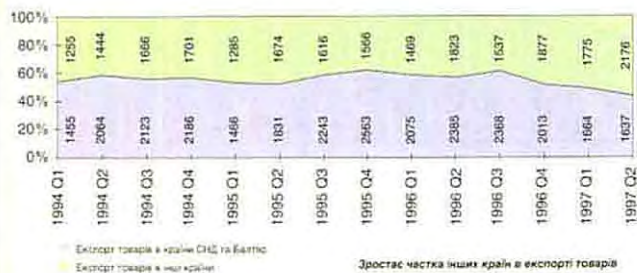
Експорт товарів до інших країн та до країн СНД та Балтії

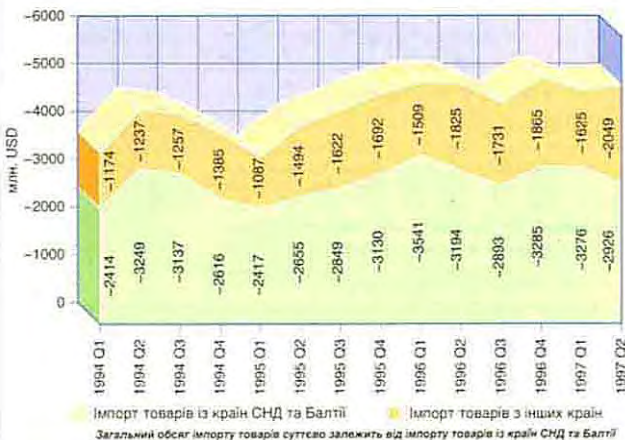
Експорт товарів до країн СНД та Балтії як функція середньозваженого реального курсу гривні щодо USD. Період: 1995 Q1 — 1997 Q2

Структура експорту товарів до інших країн та до країн СНД та Балтії

Імпорт товарів з інших країн та із країн СНД та Балтії

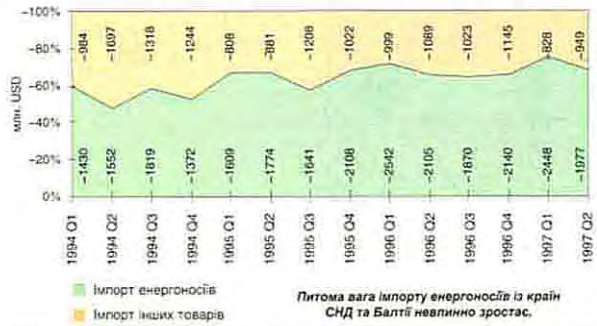

Структура імпорту товарів

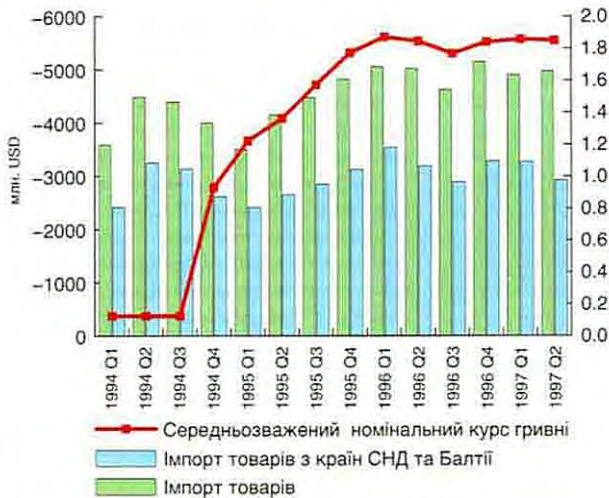
Питома вага імпорту товарів з країн СНД та Балтії майже не змінюється. Її підтримують енергоносії.

Структура імпорту з країн СНД та Балтії

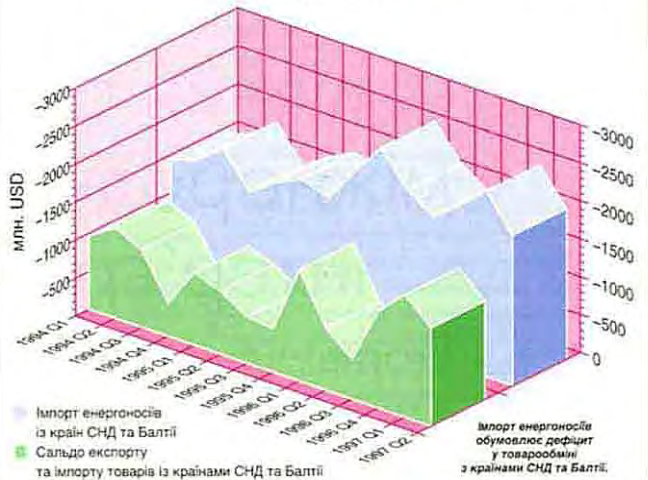
Питома вага імпорту енергоносіїв із країн СНД та Балтії невпинно зростає.

Імпорт товарів та середньозважений номінальний курс гривні

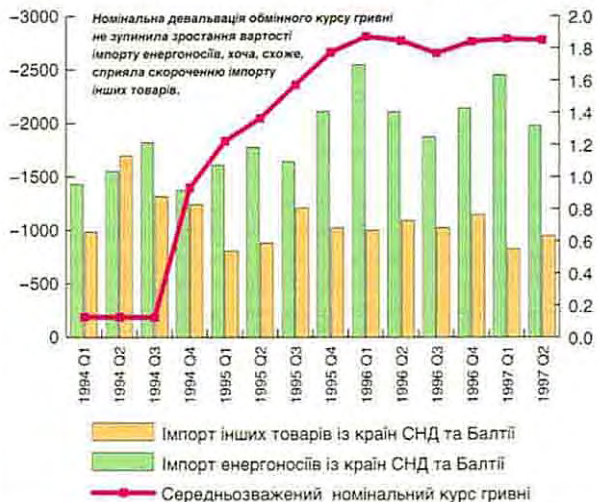
Номінальна девальвація обмінного курсу гривні не зупинила зростання вартості імпорту, що є наслідком повільного здійснення реформ. Примітка. До 23 жовтня 1994 року діяв адміністративно встановлений завищений номінальний курс. З 24 жовтня курс встановлюється за торгами на УМВБ.

Вплив імпорту енергоносіїв на експортно-імпортне сальдо товарів

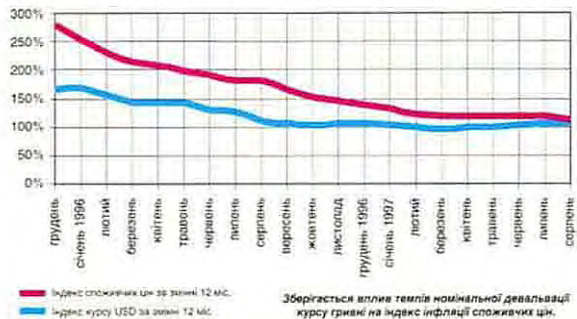
Імпорт енергоносіїв обумовлює дефіцит у товаробізнні з країнами СНД та Балтії.

Імпорт із країн СНД та Балтії і середньозважений номінальний курс гривні

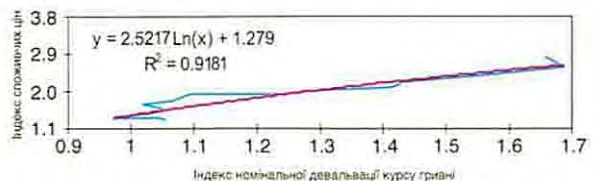
Номінальна девальвація обмінного курсу гривні не зупинила зростання вартості імпорту енергоносіїв, хоча, схоже, сприяла скороченню імпорту інших товарів.

Індекси курсу USD та споживчих цін за змінні 12 місяців

Зберігається вплив темпів номінальної девальвації курсу гривні на індекс інфляції споживчих цін.

Індекс інфляції споживчих цін як функція індексу номінальної девальвації курсу гривні за 12 змінних місяців. Січень 1995 – серпень 1997

Інфляція споживчих цін визначається темпами номінальної девальвації курсу гривні. Номінальна девальвація гривні на 1% означає зростання інфляції на 2%. Стабілізація номінального курсу гривні означає і стабілізацію споживчих цін.

Марк Меламед,
головний спеціаліст відділу розвитку національної економіки Кабінету Міністрів України.

У 1972 році закінчив Київський інститут народного господарства. Працював заступником начальника управління статистики макроекономічних показників Мінстату України. Брав участь у запровадженні в Україні системи національних рахунків. Із 1996 року — в апараті Кабінету Міністрів України.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічний портрет у міжнародному інтер'єрі

Порівняльний аналіз українського ВВП

Безпосереднім приводом до написання цієї статті стала непересічна, але поки що маловідома подія в економічній історії України — у публікаціях міжнародних організацій та деяких інших джерелах з'явилися підсумки першого міжнародного зіставлення валового внутрішнього продукту (ВВП) нашої держави. Нема потреби доводити, що всебічне вивчення різних аспектів стану економіки України, її потенціалу, ретельне порівняння з показниками інших країн світу є важливою передумовою розробки ефективної господарської політики. До цього, зокрема, спонукають економічні метаморфози останнього десятиліття, коли зростання доходів населення за невідомою порожнімих прилавків магазинів початку 1990-х років змінилося стрімким падінням показників життєвого рівня на тлі небаченої раніше товарної пропозиції.

"Варто здивуватися до існуючої та задано функціонуючої національної економіки певної країни — економіки, що є результатом історичних випробувань та щоденної перевірки дисципліною вільного ринку".

І.С.Коропецький. "Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки".

МІЖНАРОДНІ ЗІСТАВЛЕННЯ: ПЕРЕДІСТОРІЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Водження України в орбіту світових макроекономічних зіставлень стало нагальною потребою в умовах переорієнтації економіки на ринкові засади. Можливості для цього з'явилися лише після запровадження міжнародної системи національних рахунків (СНР) та переходу до обчислення на її основі показника валового внутрішнього продукту як ключового індикатора економічного розвитку. До речі, цей захід, що відбувся у 1993 році — в період становлен-

ня України як незалежної держави, збігся із прийняттям Організацією Об'єднаних Націй оновленої версії стандартної системи національних рахунків (попередня діяла з 1968 року) та з черговою фазою багатосторонніх міжнародних зіставлень ВВП.

Валовий внутрішній продукт, який характеризує суму первинних доходів і вартість кінцевого продукту суспільства, ресурси невиробничого споживання та ефективність нагромадження, безперечно, посідає найважливіше місце серед вартісних економічних показників, що потребують міжнародного зіставлення. Концепції обчислення ВВП, визначені у СНР, містять універсальні вимоги та критерії зіставності показників окремих країн. Саме завдяки цьому з'являється можливість кількісно виміряти (до того ж у найширшому спектрі) розбіжності економічних показників країн, що перебувають на різних щаблях розвитку матеріальної та інтелектуальної культури, мають різні традиції споживання та інституціональну структуру.

У минулому радянська статистика з ідеологічних міркувань надавала перевагу міжнародним зіставленням натуральних показників виробництва. Причому не кінцевих, а проміжних продуктів (вугілля, чавуну, сталі), підкреслюючи тим самим утішні результати випереджаючого розвитку важкої промисловості. Це давало змогу приховати від внутрішніх користувачів інформації правду про різницю рівнів якості життя населення Союзу РСР і країн Заходу, проте мимоволі висвічувало витратний характер союзої економіки. Проведення вартісних зіставлень ускладнювало також те, що узагальнюючим показником у СРСР вважався національний дохід, обмежений чистим продуктом сфери матеріального виробництва, тоді як ВВП враховує і сферу нематеріальних послуг. Перші офіційні зіставлення ВВП Радянського Союзу були здійснені напередодні його розпаду.

Міжнародні зіставлення валового внутрішнього продукту провадяться передусім з метою:

- дати об'єктивну оцінку ВВП у міжнародних цінах;
- дослідити вплив продуктивності праці і конкурентоспроможності продукції на рівень цін;
- зробити аналіз структури ВВП, її відповідності потребам нації в контексті кращих надбавь світової цивілізації.

Проблема перерахунку на міжнародні ціни є визначальною у зіставленнях ВВП. Для цього, звичайно, непридатні поточні обмінні курси національних валют, оскільки вони формуються під впливом зовнішньоекономічної та фінансової політики країн, інших чинників, що не мають прямого відношення до сфери виробництва. Варто пригадати курс радянського карбованця, що був встановлений із престижних міркувань на штучно завищеному рівні — 60 копійок за долар США та підтримувався не в останню чергу завдяки запровадженню кримінальної відповідальності за операції з доларами на "чорному ринку". Після лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків на початку існування України як незалежної держави внаслідок багаторічного накопичення попиту на сложивчі імпортні товари та, відповідно, — на іноземну валюту офіційний обмінний курс карбованця виявився заниженим відносно долара у багато разів. У 1993 році це завищення досягло майже 6-кратного розміру (тут ми дотримуємося загальноприйнятого підходу, згідно з яким завищення курсу означає меншу кількість національної валюти, що підлягає обміну на одиницю валюти іноземної, та навпаки).

Складність і неоднозначність визначення міжнародного рівня цін можна проілюструвати на такому прикладі альтернативної оцінки економічного потенціалу Союзу РСР кінця 1980-х років. Тоді вважалося, що порівняно з потенціалом США він (у перерахунку на долари) становить:

- 64% за чистим матеріальним продуктом у цінах США;
- 54% за валовим національним продуктом (ВНП) та 43% за ВВП у середніх цінах обох країн;
- 14% за ВНП згідно з офіційним валютним курсом та 100%-ною надбавкою (1,3 рубля за долар США).

На жаль, незалежна Україна успадкувала від Союзу не тільки значне відставання у сфері продуктивності праці та виробництва ВВП на душу населення, а й великий розрив між цінами внутрішнього вироб-

ництва, імпорту та експорту. Із суто облікового параметра, який до того ж маскувався складною податково-субсидіальною системою, цей розрив перетворюється на чинник, що набув деструктивного характеру, коли відносини між республіками перейшли в категорію зовнішньоекономічних. Під час "павловської" реформи цін 1991 року, яка мала встановити для республік рівні умови господарювання, відбулося закріплення в цінах фактичних витрат на виробництво. В результаті ціни на енергоносії, що імпортувалися Україною, були доведені до 70% від світового рівня, а ціни на українські експортні товари — продукцію сільського господарства та харчової промисловості в 7—7.5 рази цей рівень перевищували. Негативні наслідки тодішньої структури економіки не вдалося подолати й досі, отже і з цього боку детальний аналіз результатів міжнародних зіставлень ВВП є надзвичайно актуальним напрямом національних економічних досліджень, визначення прогресивних пропорцій у сферах цінової конкурентоспроможності, податкової та енергетичної політики, урядових боргів тощо.

Не менший інтерес до порівняльного макроекономічного аналізу виявляють міжнародні економічні та фінансові організації, оскільки їхнім завданням є вирівнювання розвитку країн — членів цих організацій. У Європейському Союзі, наприклад, існують спеціальні структурні фонди, призначені для поступового скорочення диспаратів, які розподіляються пропорційно до ВВП, перерахованого у міжнародні ціни.

Саме міжнародні організації започаткували та підтримують багатосторонні системи зіставлень. Піонером у цій роботі стала Організація європейського економічного співробітництва (нині ОЕСР), яка ініціювала їх у 1950-х роках на базі ЦСУ Австрії. Відтоді Австрія є базовою країною у міжнародних зіставленнях ВВП, причому її роль зумовлена не тільки нагромадженням досвідом, а й тим, що ця країна протягом кількох десятиріч за розміром ВВП на душу населення залишається середньою серед країн ОЕСР, або своєрідним євростандартом. Пізніше були зроблені окремі спроби залучення до сфери міжнародних зіставлень країн Ради економічної взаємодопомоги. На цій основі в кінці 1960-х років на кошти Фонду Форда та Світового банку за участю Пенсільванського університету (США) створюється проєкт (із 1989 року — Програма) міжнародних зіставлень ООН. Із того часу коло країн — учасниць Програми значно розширилося: з 10, що співпрацювали у першому раунді (1970 рік), до 64 у п'ятому (1985 рік). Щоправда, результати цього раунду вдалося оприлюднити лише у 1994 році. З метою прискорення робіт і спрощення зіставлень надалі їх проведення реорганізується за регіональною ознакою.

Європейська програма зіставлень (ЄПЗ) пройшла 4 фази: у 1980 році (17 країн), 1985-му (20), 1990-му (25) та 1993-му (42 країни), причому на третій фазі участь у ній узяв СРСР, а на четвертій — Україна як незалежна держава. Організаційно четверта фаза (ЄПЗ—93) проводилася для двох груп країн, до кожної з яких входила Австрія як об'єднуюча ланка:

- 19 західноєвропейських країн, США, Канада, Японія, Австралія та Нова Зеландія;
- країни Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР (поряд з Австрією посередницькі функції тут виконували Фінляндія, Румунія та Туреччина).

Наступна фаза Європейської програми здійснюватиметься за підсумками 1996 року, а опубліковані результати очікуються не раніше кінця 1998 року.

Слід підкреслити, що трирічна дискретність ЄПЗ, викликана фінансовими проблемами ООН, уже не відповідає динаміці розвитку світової економіки. Інші міжнародні організації проводять щорічну розрахункову актуалізацію результатів зіставлень. ОЕСР опрацьовує оцінки валового внутрішнього продукту для країн-членів і друкує їх у статистичному збірнику "Національні рахунки". Світовий Банк виконує подібні розрахунки для показника ВНП і публікує їх у своїх виданнях — Атласі та Звіті про світовий розвиток. Завдяки цьому стали можливими, зокрема, узагальнені оцінки вартісних економічних показників для усього світу та окремих георегіонів.

Спостереження за динамікою ВВП, вираженою у міжнародно зіставних цінах, вказує на економічні причини сучасних політичних зрушень серед близьких сусідів України.

Насамперед це стосується розпаду колишнього союзу. Напередодні цих подій економічний розвиток СРСР та його сателітів відрізнявся значною нерівномірністю. Відносно Австрії виробництво ВВП на душу населення лідера РЕВ — Чехословаччини становило у 1990 році 50.4%, аутсайдера — Румунія — лише 20.6%. Значні відмінності мали місце всередині окремих країн, що зумовило їхню державну дезінтеграцію. Наприклад, у 1993 році різниця у зазначеному показнику між Російською Федерацією та Молдовою становила 2.2 рога, колишніми югославськими республіками — Словенією та Хорватією — 2.4 рога, Чехією та Словаччиною — 4.6%.

Визначилися нові вісі інтеграційних процесів. До ОЕСР, яка об'єднує розвинуті країни і де однак у 1993 році теж спостерігався значний контраст рівнів економічного потенціалу (від Туреччини, ВВП на душу населення якої становив 22.1%, до Люксембургу — 112.9% від рівня США), нещодавно приєдналися Чехія (34.7%), Угорщина (24.5%), Польща (19.5%).

ПРИНЦИПИ ЗІСТАВЛЕНЬ ВВП РІЗНИХ КРАЇН

Найбільш обґрунтованою альтернативою обмінному курсу в міжнародних зіставленнях є ПКС — паритет купівельної спроможності валюти. ПКС показує, скільки потрібно кожної валюти в країнах, що порівнюються, для купівлі однакової кількості товарів і послуг. Розділивши суми ВВП в національних валютах на ПКС, одержуємо значення ВВП у міжнародно зіставних цінах. Такі значення можуть бути співвіднесені між собою у вигляді просторових індексів реального ВВП, або — просторових індексів фізичного обсягу ВВП.

Найпростіше уявлення про ПКС можна отримати шляхом простого зіставлення цін у різних країнах, якщо, звичайно, якась із них може бути економічним взірцем. Наприклад, у США — країні з високоєфективною ринковою економікою — батон білого хліба або разова поїздка в метро на невелику відстань коштують приблизно 1 долар, і саме такі ціни у першому наближенні можуть сприйматися як основа паритету купівельної спроможності. В Україні на час підготовки цього номера журналу за офіційним обмінним курсом ці ціни становили відповідно 0.32 та 0.16 долара, тобто значно відрізнялися від ПКС. На практиці

доводиться мати справу зі значно складнішими ситуаціями, оскільки:

- індивідуальних ПКС та відповідних індексів фізичного обсягу налічується стільки, скільки самих товарів і послуг;
- для визначення загального або середнього ПКС істотне значення має товарна структура економіки кожної країни;
- потрібен механізм урахування якісних відмінностей у порівнюваних товарах і послугах.

За основу розрахунку береться склад ВВП за категоріями використання, тобто з розподілом за окремими товарами, витратами і кінцевими покупцями. З метою пом'якшення впливу різниці в економічній орієнтації країн, які порівнюються, індекси фізичного обсягу для окремих товарів і послуг зв'язуються за структурою ВВП кожної країни, а потім за ними обчислюється середня геометрична величина. Така процедура набуває вирішального значення, коли не є очевидним, яка із країн може вважатися еталоном. Водночас зменшується вплив різного роду помилок.

Кожна з країн — учасниць зіставлення подає витратний розподіл ВВП та набір середньорічних цін. Ієрархічна структура програми 1993 року охоплювала такі рівні:

- 5 складових ВВП — приватне особисте споживання з усіх джерел надходження товарів і послуг (за рахунок домогосподарств, уряду та некомерційних організацій), загальнодержавні витрати, валове нагромадження основного капіталу, приріст запасів, чистий експорт (зовнішньоторговельне сальдо);
- близька 300 витратних груп та категорій за функціональним призначенням товарів і послуг;
- до 800 сложивих товарів і послуг, близька 300 видів устаткування та 7 умовних будівельних об'єктів з типовим набором конструктивних елементів і робіт, які досить добре представлені в кожній країні та зіставні між собою.

Вимога зіставності означає, що відмінності в якості товарів і послуг можуть бути виражені кількісно або безпосередньо за описовими параметрами — потужністю, продуктивністю, розмірами, споживанням енергії тощо, чи шляхом застосування експертних оцінок. Це принципово важливо щодо машин та устаткування, виготовлених за індивідуальним проєктом. Щодо сложивих товарів, особливо сирих продуктів сільського господарства та різноманітних напівфабрикатів, під час зіставлень враховується ступінь передторговельної підготовки, а отже, й витрати часу на доведення до кондиції в домашніх умовах. Значною проблемою є зіставлення товарів "західного" та "східного" виробництва з різними базовими рівнями якості. Процедура розрахунків передбачає також врахування якості обслуговування, можливості вибору товарів, щільності роздрібно-торговельної мережі, часу обслуговування та його очікування. Для об'єктів будівництва суттєвими ознаками зіставності є врахування якості використаних матеріалів, особливостей технології, проєктної довговічності готових об'єктів.

Проведення зіставлень передбачає широке охоплення цінових різновидів на товари приблизно так, як це робиться при визначенні індексу споживчих цін за типами, спеціалізацією та розміщенням торговельних підприємств.

Загальний принцип обчислення реального ВВП за ціновими паритетами використовується у чистому ви-

гляді лише стосовно ринкових компонентів валового внутрішнього продукту. Інша справа — неринкові послуги. Нагадаємо, що це — безоплатні або пільгові індивідуальні послуги населенню від державних установ та благодійних некомерційних організацій у сфері освіти, культури, охорони здоров'я та соціального забезпечення, а також послуги, які надаються державним апаратом суспільству в цілому. Державне управління охоплює і такі функції, як гарантування обороноздатності та безпеки, розвиток фундаментальних наукових досліджень, підтримання шляхів тощо. Визначення цін на такі послуги немож (як, наприклад, за прийом у терапевта, навчання дитини в школі протягом навчального року). Обсяг неринкових послуг визначається в національних рахунках як сума поточних витрат на зазначені цілі і розрахункової величини споживання основного капіталу, тобто — за їх собівартістю. Тому теорією зіставлень рекомендується два непрямі підходи: переоцінка кожної складової собівартості та кількісний вимір неринкової діяльності.

При вартісному підході окремі субпаритети ПКС визначаються так. Оплата праці розраховується, виходячи з її розмірів за окремими категоріями та кваліфікаційними рівнями персоналу країн, що порівнюються. Проміжне споживання державних установ та некомерційних організацій приймається на рівні, обчисленому для приватних споживачів витрат населення. Споживання основного капіталу визначається згідно з ПКС нагромадження.

Кількісний підхід базується на зіставленні натураль-

них показників, що характеризують або результати виробництва окремих видів неринкових послуг (наприклад, чисельність випускників навчальних закладів, відпрацьованих ліжко-днів лікувальних установ тощо), або трудові витрати неринкових виробників (кількість учителів, лікарів, державного апарату, військово-службовців).

На практиці обирається той метод зіставлення неринкових послуг, який найкраще забезпечений вірогідною обліковою інформацією, з тією однак умовою, що його результати не вступатимуть у суперечність із іншими індикаторами стану економіки.

В окремих випадках, тоді, коли внаслідок перехідного стану економіки певні галузі діяльності вважаються ринковими лише формально, а ціни на них не відображають рівня попиту (наприклад, у галузі житлових послуг, де поряд із орендою державного житла за соціально орієнтованими цінами існує значний "чорний ринок"), — застосовується також кількісний метод, подібний до розрахунків фізичних обсягів споживання неринкових послуг. Під час зіставлення 1993 року індекси споживання житлових послуг були розраховані на підставі кількісних параметрів житлоплощі та її якісних характеристик — кількості кімнат, що припадають на 1 квартиру, часу будівництва, оснащення (наявність водопостачання, внутрішнього туалету, центрального опалення, ліфта тощо), розмірів населених пунктів.

За витратною категорією ВВП "приріст запасів матеріальних оборотних коштів" паритет купівельної спроможності спеціально не розраховується, а умов-

но приймається на рівні, що склався для нагромадження основного капіталу. Паритетним значенням чистого експорту товарів і послуг вважається поточний обмінний курс.

МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО ВВП

У таблиці 1 наведено підсумкові результати першого зіставлення валового внутрішнього продукту "Україна/Австрія" та визначення на їх основі рівня ВВП обох країн відносно США.

Згідно із наведеними даними валовий внутрішній продукт на душу населення України становив у 1993 році за паритетом купівельної спроможності 45,9 тис. австрійських шилінгів (17,0% від цього ж показника у Австрії), або 3,3 тис. доларів США (13,6% від рівня цієї країни). За обмінним курсом середньодушовий ВВП України дорівнював усього лише 2,6% від середньодушового ВВП Австрії та 2,4% — США.

У паритетному вимірі рівень економічного розвитку України був адекватний таким державам, як Парагвай і Перу, та трохи перевищував показники Шрі-Ланки, Гватемали, Індонезії. Досить істотним виявилось відставання України від держав Центральної та Східної Європи: у 2,8 раза від Словенії, у 2,6 — від Чехії, у 1,8 — від Угорщини, у 1,7 — від Словаччини, у 1,4 — від Польщі, у 1,3 — від Болгарії. На 16% Україну випередили Хорватія та Естонія, на 11,5% — Литва, на 10,4% — Румунія. Середньодушове виробництво ВВП України, за паритетною оцінкою, було на третину меншим, ніж у Росії та Білорусі. На таку ж величину Україна перевищувала показник Молдови.

Загально паритетна вартість ВВП України становила 171,4 млрд. доларів США, що трохи менше від рівня Польщі (38,4 млн. чоловік населення), і дещо більше від рівнів Швейцарії (161,4 млн. дол., 7 млн. чоловік) та Австрії (152,8 млн. дол., 8 млн. чоловік).

Якщо припустити, що паритетне значення валового внутрішнього продукту змінюється у часі синхронно з динамікою реального ВВП, обчисленого у порівнянних внутрішніх цінах, можна екстраполювати значення міжнародного рівня ВВП на роки, що пройшли після ЄПЗ—93. Оскільки у 1994 році ВВП України скоротився відносно попереднього року на 22,9%, у 1995 — на 11,8, у 1996 — на 10,1%, а у 1997 році, за нашим прогнозом, падіння цього показника дорівнюватиме 7,4%, тоді як ВВП США щорічно зростає від 2% до 3,5%, реальний доларовий еквівалент ВВП на душу населення України становить за вказані роки 2,5, 2,1, 1,9 та 1,7 тисячі (7,5% від рівня США). Картина спаду реального ВВП після 1993 року показана на графіку 1.

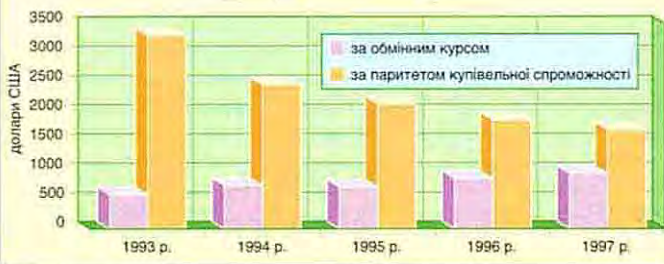
Виконуючи ці розрахунки, ми абстрагувалися від впливу структурних зрушень у складі ВВП, оскільки для їх з'ясування та відповідного уточнення ПКС необхідно проводити нові зіставлення. Є однак підстави вважати, що структурні зрушення, які нині відбуваються, більшою мірою сприяють стисканню паритетного ВВП, ніж його розширенню. Про це, зокрема, свідчить зниження рентабельності виробництва продукції як для внутрішнього споживання, так і для експорту (ціни на споживчі імпортні товари, які у подальші роки обсягах надходять в Україну, вказують на завищення витрат, що закладаються у національні ціни). Отже, екстрапольовані величини ВВП найімовірно не є завищеними.

Таблиця 1. Зведені результати міжнародного зіставлення ВВП України за 1993 рік

Показники	Україна (карбованець)	Австрія (шиллінг)	США (долар)
1. ВВП на душу населення у національній валюті	2855522.4	265028.3	24302.0
2. Обмінний курс (ОК) щодо:			
австрійського шилінга	417.7	1.0	0.1
долара США	4845.0	11.6	1.0
3. ВВП на душу населення за обмінним курсом (1:2):			
в австрійських шилінгах	6837.0	265028.3	282632.3
у доларах США	589.4	22788.3	24302.0
4. ВВП на душу населення за обмінним курсом, %:			
стосовно Австрії	2.6	100.0	106.6
стосовно США	2.4	93.8	100.0
5. Паритет купівельної спроможності національних валют (ПКС):			
щодо австрійського шилінга	63.3	1.0	0.1
щодо долара США	865.0	13.7	1.0
6. ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (реальний ВВП) (1:5):			
в австрійських шилінгах	45078.2	265028.3	337797.8
у доларах США	3301.2	19408.9	24302.0
7. Індекс фізичного обсягу ВВП (індекс реального ВВП) на душу населення за паритетом купівельної спроможності, %:			
стосовно Австрії	17.0	100.0	127.5
стосовно США	13.6	79.9	100.0
8. Рівень національних цін (ПКС/ОК), %:			
за австрійським шилінгом	15.2	100.0	83.7
за долларом США	17.9	117.4	100.0
9. Ефективність обмінного курсу нерезидентних валют (ОК/ПКС), разів:			
за австрійським шилінгом	6.6	1.0	1.2
за долларом США	5.6	0.9	1.0

Графік 1. Валовий внутрішній продукт на душу населення України

Наведені нами оцінки загалом підтверджуються звітами про світовий розвиток 1996—1997 років Світового банку, які визначають паритетний рівень ВВП на душу населення України за 1994 рік у 2,62 тис. доларів, за 1995 рік — 2,4 тис., а загальне його виробництво відповідно 136 та 124 млрд. доларів США.

Відання Світового банку дають цікавий матеріал щодо географії виробництва ВВП і місця України на економічній карті світу. Згідно з ними у 1994 році кінцевий геопродукт оцінювався за поточними курсами валют у 25,8 трлн. доларів, причому в зазначеній цифрі геоВВП та геоВВП урівнювалися між собою. Суто теоретично слід було б очікувати також збігу оцінок геопродукту за поточними курсами та ПКС, тобто втрати менш розвинених країн від заниження валютних курсів мали б урівноважуватися вигодами більш розвинених країн на завищенні курсів, однак паритетне значення сукупного ВВП виявилось більшим, ніж за поточним курсом, і становило, за розрахунками, 31,9 трлн. доларів. Із цього випливає, що частка України, оцінена у міжнародних доларах, дорівнювала у світовому виробництві ВВП—ВНП у 1994 році 0,4—0,5%, а в розрахунку на душу населення 50—60%.

Серед 209 країн світу, щодо яких ведеться статистика Світового банку (точні дані є лише по 133), у 1994 році 4/5 сукупного ВВП вироблялося 44 країнами з високим рівнем середньодушового виробництва (від 9 тис. доларів), у яких проживало 15% усього населення. Україна належала до групи країн з доходом на душу населення нижче середнього (725—2895 доларів). Загалом ця група налічувала в 1994 році 66 країн, де проживало близько 20% населення земної кулі та вироблялося 7% світового ВВП в оцінці за обмінним курсом і приблизно вдвічі більше — в оцінці за ПКС. Країнами з перехідною економікою вироблялося трохи більше 14% ВВП, з них державами колишнього СРСР — 3%.

ІНДИКАТОРИ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА СПОСОБУ ЖИТТЯ

Від радянської системи жорсткого централізованого планування незалежній Україні дісталася розбалансована та малоефективна економіка. Незадовільні економічні параметри (це підтверджують підсумки міжнародного зіставлення ВВП) охоплюють різні аспекти ефективності — загальну продуктивність, співвідношення між кінцевим та проміжним продуктом, внутрішню структуру кінцевого продукту.

Про це свідчать, зокрема, дані кінця радянського періоду, оскільки вони рельєфно показують можливість продуктивних сил в умовах повної завантаженості. Так, питома матеріаломісткість машин, устаткування та

транспортних засобів перевищувала закордонні аналоги в 1,2—1,3 раза. За даними Інституту світової економіки та міжнародних відносин Російської Академії наук (ІСЕМВ РАН), у США на одиницю вартості ВВП витрачалася первинних енергоносіїв 70,3% від рівня Росії у 1985 році та 67,8 у 1993

році; в Японії відповідно 36,3 та 34,4; у Німеччині — 29,8 та 30,6%. Схожі показники має українська економіка: у 1995 році відносні витрати енергоресурсів у більшості галузей економіки України у 3—4 рази перевищували французькі нормативи. Чинником підвищеного енергоспоживання є анамальний розвиток в Україні з родянських часів технологічних матеріаломістких підприємств, які процюють на проміжний продукт. У 1990 році в Україні було вироблено 44,9 млн. тонн чавуну, тоді як у Великій Британії та Франції — державах з аналогічною чисельністю населення — у 3,5 та 3,1 раза менше, а у США, які за чисельністю населення переважають Україну в 5 разів, усього на чверть більше. Схожі співвідношення спостерігалися щодо виробництва сталі. Водночас синтетичних смол і пластмас, що є основою багатьох побутових товарів, в Україні вироблялося в 42 рази менше, ніж у США, у 8 разів — ніж у Великій Британії, у 3 рази менше, ніж у Франції. В Україні на 1000 чоловік населення випускалося всього лише 3 легкових автомобілі, тоді як у США — 24,2, а у Франції — 61,7.

Продуктивність у сільському господарстві СРСР на початку 1990-х років визначалася як 9% від рівня США та 20% від рівня країн ОЕСР. З 1 га ріп্পи в Україні продукції отримували у 2 рази менше, ніж у США, надої молока від корови — у 2,5 раза нижчі.

Цитований матеріал ІСЕМВ РАН визначає одним з чинників низької ефективності російської (а значить і української) економіки велику частку некваліфікованої робочої сили, яка становить до 25—30% від загальної кількості працюючих, тоді як у США та Японії — лише 4—5%. Здавалося б, це не узгоджується із загальноназиваним високим рівнем освіченості та професійної підготовки вітчизняних виробничих кадрів, однак усе стає зрозумілим, якщо врахувати фактичне використання кадрового потенціалу. В 1993 році тільки в сільському господарстві було безпосередньо зосереджено 20% робочої сили, не враховуючи вторинної зайнятості працівників інших галузей економіки. На жаль, остання належним чином не оцінюється, і це значною мірою деформує наше уявлення про галузеві відмінності у продуктивності праці та справжню величину затрат праці в економіці України.

Перейдемо тепер до аналізу окремих складових, які спричиняють відставання України від розвинутих країн із середньодушового виробництва валового внутрішнього продукту. Дані про ВВП за категоріями використання, наведені у таблиці 2, є підставою для попередніх загальних висновків щодо структурних проблем української економіки:

- кінцеве споживання населення з відносно високим індексом фізичного обсягу "Україна/Австрія" мало у 1993 році меншу частку у ВВП України (58,8%),

ніж у ВВП Австрії (66,3%);

- найвагомішу частку серед набору споживчих товарів і послуг (26,4%, або у 2,4 раза більше, ніж в Австрії), в Україні становили продукти харчування та тютюнові вироби, що є значною мірою результатом низької продуктивності праці у сільському господарстві. Розвинуті країни вже давно подолали таку велику аграрну залежність економіки;

- валове нагромадження основного капіталу (приріст основних фондів та нематеріальних активів) одержало в результаті зіставлення індекс фізичного обсягу лише на рівні 10,3% від індексу Австрії. Це означає, що виробництво засобів праці в Україні було майже вдвічі менш ефективним, ніж виробництво предметів споживання. У більшості розвинутих країн індекс реального нагромадження на душу населення (порівняно зі США) перевищує реальний індекс споживання;

- ще нижчою виявилася ефективність введених у експлуатацію протягом 1993 року машин та обладнання, які, до того ж, були представлені у ВВП меншою, ніж в Австрії, питомою вагою;

- найгіршу об'ємно-якісну характеристику серед будівель і споруд мали об'єкти житлового будівництва (5,3% від показника Австрії). За питомою вагою у ВВП (2%) вони також поступалися перед показником Австрії (7,1%). Частка виробничого будівництва в Україні, навпаки, перевищувала рівень Австрії, тобто і в умовах становлення ринкових відносин ми не змогли своєчасно розпрощатися з марнотратними традиціями минулого — працювати з надлишком виробничих площ і низьким коефіцієнтом змінності (наприклад, у цивільному машинобудуванні Києва в 1989 році він не перевищував 1,2—1,3). Нагадаємо, що орієнтація на випереджаючий розвиток пасивної частини основного капіталу призводить до зростання виробничих витрат і зменшує частку кінцевого продукту в загальному випуску товарів та послуг, тоді як поліпшення житлових умов населення є одним із найпотужніших факторів збільшення ВВП. Є також інший аспект проблеми: велика кількість виробничих корпусів у період структурної перебудови економіки простояє, тоді як не дуже якісно збудований житловий фонд постійно потребує нових ресурсів на підтримання у належному стані;

- одним із моментів, який консервує негативні пропорції нагромадження, є надмірне, виходячи зі світового досвіду, поширення такої форми відновлення основних фондів, як капітальний ремонт. Органи статистики не публікують даних щодо відновлювальної структури нагромадження, що зважає повною мірою визначити вплив цього явища; за нашою оцінкою, частка капітального ремонту становить приблизно третину нагромадження. Зрозуміло, що така велика "схильність" зумовлена також низькою якістю нового будівництва.

Для поглибленого аналізу індексу фізичного обсягу ВВП на душу населення "Україна/Австрія" розглянемо його склад у деталізації по 39 функціональних рубриках, об'єднаних у 4 групи за ознакою зменшення.

До першої групи увійшли продукти, щодо яких відставання України від Австрії не було більшим, ніж удвоє, зокрема: паливо та енергія (Україна — 77% від рівня Австрії), хліб і зернові продукти (70,5), молоко, сир, яйця (54,5), послуги освіти (52,5), культури та

відпочинку (52.2%). Тобто, як і слід було очікувати, — товари і послуги, що забезпечують матеріальні умови існування населення. В Україні вони становили чверть ВВП, вираженого у національній валюті, тоді як в Австрії — лише 14%.

Друга група охоплює продукти, рівень споживання яких в Україні (з урахуванням якісних параметрів) у 2—5 разів менший, ніж у Австрії: рибу та рибопродукти (34.3%), взуття (24.4), медичні послуги (22.7), алкогольні напої (22.4), транспорт загального користування (21.5%). Вони також задовольняють найперші життєві потреби. Різниця їх частки у ВВП обох держав менша: Україна — 16.4%, Австрія — 12.6%.

До третьої групи включені товари і послуги, рівень споживання яких в Україні відносно Австрії був меншим у 5 — 10 разів: м'ясо, олія та жири (19.4%), папірні вироби (19.1), оренда житла (17.7), фрукти, овочі та картопля (16.1), одяг (11.5), послуги зв'язку (10.4%). Частина з них, зокрема продукти харчування, є своєрідною альтернативою тим товарам, які увійшли до першої та другої груп. У ВВП України товари та послуги цієї групи становили 32.8%, Австрії — 34.4%.

Нарешті, **четверта група**, до якої належать продукти з індексом споживання "Україна/Австрія" меншим 10% (відставання у 10 і більше разів). Вона найбільшою мірою відображає якісні переваги сучасного способу життя у розвинутих країнах (про рівень багатства із них донедавна значна частина населення нашої країни мала досить приблизне уявлення): безалкогольні напої; книги, газети та журнали; меблі, послуги ресторанів, кафе, готелів; товари для відпочинку; текстильні товари; електропобутові прилади; особистий транспорт та його обслуговування. Частка цих товарів і послуг у ВВП України (13.8%) у три рази менша, ніж у ВВП Австрії (40.7%).

Отже, саме якісний брех споживання є чинником значного відставання України в аспекті життєвих стандартів. Цьому не суперечить те, що окремі товари та послуги в Україні споживаються на душу населення навіть більше, ніж у розвинутих країнах — дані міжнародного зіставлення ВВП краще, ніж будь-який конкретний життєвий матеріал, засвідчують перехід гіршої якості в меншу кількість. Слід зауважити, що спільною ознакою якісних розбіжностей у споживанні більшості товарів і послуг є те, що зразки кращих стандартів якості, які домінували у нас, відповідали гіршим або посереднім стандартам якості розвинутих країн.

Придивимося уважніше до основних чинників такої трансформації.

● В Україні споживалося на душу населення значно більше, ніж в Австрії, простих дешевих продуктів, які пройшли тільки початкову обробку: борошна та цукру — 128.4%, свіжого молока — 125.5, хліба — 127.8%. Водночас відносно мало споживалося чаю (41.4%), мінеральних вод (9.9), кави (2.2), шоколаду (0.6%). Про диспропорції у харчуванні населення України свідчать і дані про середньодушове споживання окремих продуктів у натуральному вираженні (див. таблицю 3). На жаль, після 1990 року якість харчування в Україні погіршилася, тоді як в обраних для порівняння державах вона поліпшилася.

Небажаною для України була структура споживання напоїв. Якщо реальне споживання алкогольних напоїв становило відносно Австрії 22.4%, то безалкогольних — лише 8.7%.

● Навіть зважаючи на різницю у кліматичних умовах та розміщенні населення, структуру особистого споживання енергоресурсів в Україні не можна вважати ефективною. Так, електроенергії, за вартісними показниками, в Україні споживалося лише 12.5% від рівня Австрії, газу із мережі — в 1.9 раза більше, балансного газу — в 6.4 раза більше. Всього енергоресурсів споживалося в 2.6 раза більше, ніж у Австрії. За виробництвом електроенергії на душу населення у 1990 році (5752 тис. кіловат-години) Україна у 2.2 раза відставала від США, на 28.7% — від Франції, на 20.4 — від Німеччини, на 13.6 — від Австрії та на 3.8% випереджала Велику Британію, отже перебувала у загальноєвропейських рамках, однак унаслідок великої енергоємності виробництва відставала за таким показником, як використання електроенергії на споживчі цілі.

● Щодо деяких предметів домашнього вжитку в Україні ремонт переважав над придбанням нових товарів. Наприклад, споживання послуг, пов'язаних із ремонтом одягу, перевищувало в 1.6 раза рівень Австрії, тоді як купівля нового одягу становила, з урахуванням його якості та асортименту, лише 10%.

● Спостерігалися істотні розбіжності в структурі споживання послуг культури. Щодо послуг театрів та кіно індекс "Україна/Австрія" досяг 7.3 раза, однак сучасних засобів аудіо- та відеотизажування споживалося лише 6.7%.

● Примітними були відмінності у споживанні на-

селенням транспортних послуг. Найближчим до австрійського нормативом виявився залізничний пасажирський транспорт (42%). Реальне споживання послуг міського транспорту становило 34.2%, таксі — 22%. Як і у випадку з електроенергією та послугами культури, таке співвідношення не в останню чергу викликане різницею в структурі споживання жителів міст і сільських місцевостей. Меншими були можливості придбання автомобілів у приватне користування: купівля автомобілів східного виробництва становила у 1993 році 45.7% проти рівня Австрії, а західних — лише 0.1%.

● Україно "зразка" 1993 року дуже відстало щодо рівня споживання спеціалізованих соціальних послуг — догляду за хворими та інвалідами тощо (індекс — 5.5%). Здебільшого такі послуги надавалися в рамках сімейних відносин.

● Заслугує на увагу розшифровка індексу споживання житлових послуг, який оцінювався 1993 року у 17.7% від рівня Австрії. Основні житлові показники становили в Україні (1990 рік) 17.8 кв.м загальної житлоплощі та 0.8 середньої кількості кімнат на душу населення, тоді як у Японії — 30 кв.м та 1.3 кімнати, у США — 51 кв.м та 2.2 кімнати. У ФРН на одного мешканця також припадало 2.2 кімнати, у Великій Британії, Австрії, Швейцарії — 1.8, Угорщині — 1.4 кімнати.

ВВП ЯК ДЗЕРКАЛО УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОМЕНТАР

У цьому розділі ми привернемо увагу до тих особливостей вітчизняної економіки, які специфічно позначилися на результатах міжнародного зіставлення валового внутрішнього продукту. Концепції обчислення ВВП орієнтовані загалом на категорії ринкового господарства, і тому будь-які об'єктивні чи суб'єктивні відступи від них впливають на якість економіко-статистичного виміру. Деякі ускладнення в цьому процесі поступово зникатимуть у міру подолання перехідного стану економіки, інші ж, як свідчить аналіз, вимагають змін у методології розрахунків.

Оцінюючи із цих позицій зміст ВВП України, треба зазначити, що 1993 рік, який став відправним моментом в оцінці української економіки за світовими критеріями, є не велими показовим у хронології подій останнього часу, і не тільки внаслідок загального спаду виробництва.

Таблиця 2. Показники міжнародного зіставлення ВВП України 1993 року в розрізі витратних категорій

	Структура, %		Індекси "Україна/Австрія"		
	Австрія	Україна	фізичного обсягу, %	ПКС, крб./шиллінг	рівня цін ПКС/ОК, %
Валовий внутрішній продукт	100	100	17.0	63.3	15.2
із нього:					
кінцеве споживання населення	66.3	58.8	18.9	50.4	12.1
у тому числі продукти, напої, тютюнові вироби	11.2	26.4	26.3	96.6	23.1
колективне споживання органів державного управління	8.0	5.5	9.0	38.7	9.3
валове нагромадження основного капіталу	24.1	24.3	10.3	105.2	25.2
у тому числі:					
будівлі та споруди	15.1	18.7	19.0	70.3	16.8
машини та обладнання	9.0	5.6	3.2	206.4	49.9
приріст запасів	0.4	11.8	302.5	102.0	24.4
чистий експорт	1.1	-0.3	-0.7	417.7	100.0

Таблиця 3. Споживання основних продуктів харчування в розрахунку на душу населення

Продукти харчування, кг за рік	Україна		США	Австрія	Німеччина	Велика Британія	Франція
	1990 р.	1996 р.	1990 р.	1990 р.	1990 р.	1990 р.	1990 р.
М'ясо (в Україні — з урахуванням жиру-сирцю та субпродуктів)	68	37	113	88	95	70	95
Молоко та молочні продукти	373	230	259	342	418	305	394
Риба, рибопродукти	17.5	4.3	10.5	7.2	13.9	14	18.5
Цукор	50	33	29	37	35	37	35
Картопля	131	128	58	61	78	98	77
Овочі та баштанні культури	102	92	120	78	81	76	124
Фрукти та ягоди	47	35	95	147	134	95	82
Хлібні продукти	141	123.5	101	74	75	90	85

● У 1993 році відбулося потужне стиснення платоспроможного попиту населення, особливо на товари тривалого користування — меблі, холодильники, автомобілі, зумовлене, з одного боку, більш інтенсивною, ніж у цілому в економіці, інфляцією споживчого ринку, а з другого — тим, що попередні заощадження населення втратили своє економічне значення, розпалася система пільгового споживчого кредиту. Крім того, з'явилося нове явище, яке й досі не одержало адекватного відображення у розрахунках ВВП: чимала кількість квартир, дорогих товарів широкого асортименту, насамперед автомобілів та побутової техніки, купується для власників та працівників комерційних структур і обліковується на їхніх балансах, робляться дорогі ремонти особистого житла за рахунок виробничих витрат.

● Негативний відбиток на значення ВВП 1993 року накладала невласлива нормальній ринковій економіці велика частка виробничих субсидій — 14%, або в 6—10 разів більше, ніж у розвинутих країнах. Субсидії означають відшкодування витрат підприємств не за рахунок ціни товарів і послуг, а з бюджету чи інших обов'язкових державних фондів. Вони зменшують номінальний ВВП та деформують його товарну структуру. Упорядкування субсидійно-цінових відносин в Україні почалося у 1994 році і лише у 1996-му, коли питома вага субсидій зменшилася до 3,2%, вони набули більш-менш прийнятних параметрів.

● Одним із чинників, що погіршували офіційну статистику валового внутрішнього продукту, слід вважати активне розширення з початку дев'яностих років тіньової та неформальної економічної діяльності, яка супроводжувалася приховуванням особистих доходів та недообліком споживчих витрат. У матеріалах зіставлення є один яскравий показник тіньової діяльності у сфері послуг: задекларовані ціни на досить дорогі в Україні ремонти автомобілів виявилися на рівні всього лише 1,7% від австрійських. З іншого боку, порівняння реальних витрат окремих продуктів в Україні і сусідніх держав вказує на значний недооблік (зі споживання м'яса та м'ясопродуктів Росія перевищувала рівень України в 1,6, а Білорусь — в 1,7 рази, риби відповідно в 3,2 та 1,7, олії та жирів — у 2 та 1,4, текстилю — в 6,6 та 3,6, побутових електроприладів — у 5,7 та 5,6, особистого транспорту — в 6 та 3,4 рази тощо). Із цим треба розібратися до початку чергової фази ЄПЗ.

● Наступна проблема стосується неринкового сектора економіки. Доступність державних послуг з освіти, охорони здоров'я та культури в недалекому минулому ґрунтувалася на безальтернативному економічному режимі відповідних галузей, унаслідок ча-

го ніхто до пуття не знав, скільки ці послуги коштують. Практично тільки в поточному році ми зіткнулися із значеною проблемою — бюджетні негаранти змусили піти на обмеження безоплатних послуг. Статистика ж давно свідчить про низьку продуктивність праці в неринковому секторі України.

Наприклад, за даними тижневика "Зеркало недели" від 12.10.1996 р., в Україні у 1995 році на 1 лікаря припадало 222 пацієнти та 86 — на 1 медсестру, тоді як у Сполучених Штатах — відповідно 428 та 150, Німеччині — 656 та 203, Великобританії — 729 та 238. Порівняння "Україна/Австрія" за 1993 рік також свідчить про малоефективне використання праці медичних сестер та адміністративного персоналу.

У цілому за кількісними критеріями виробництва у соціальній та адміністративній сферах неринкового сектора, обчисленими за кількістю зайнятого персоналу та обслуговуваного контингенту, Україна перевищувала рівень Австрії або дорівнювала йому, тоді як у ринковому секторі (без сільського господарства) співвідношення між двома країнами становило приблизно 1:6. Тому, виходячи з інших показників діяльності неринкового сектора (вищий рівень захворюваності та смертності, менша тривалість життя тощо), під час зіставлення було вирішено розповсюдити зазначене співвідношення 1:6 і на неринковий сектор. Звичайно, цілком із таким підходом погодитися важко.

● Для обчислення валового внутрішнього продукту окремих видів діяльності має істотне значення проведення обґрунтованої межі між ринковим та неринковим виробництвом. Ця проблема стосується послуг, пов'язаних з орендою житла, яке належить місцевим органам влади. Свого часу таку діяльність було класифіковано як ринкову, незважаючи на те, що квартирно плато та субсидії не відшкодовують значущої частини вартості самих будинків як компонента основного капіталу. Відсутність перецінок житлового фонду посилює заниження вартості житлових послуг у ВВП України ще більшою мірою.

● До заниження ВВП призводить також технічна неможливість врахувати аномально великі порівняно з традиційми розвинutoї ринкової економіки витрати неробочого часу населення на продовження виробництва у домашніх господарствах. Йдеться не просто про самообслуговування та взаємообслуговування членів сімей (такі послуги не включаються до ВВП для того, щоб не порушувати його зв'язок із міжнародними концепціями зайнятості та безробіття). Під аномальними витратами ми маємо на увазі витрати часу на таку роботу, як виготовлення вдома одягу, чим займається переважно більшість жінок, а також доведення до на-

лежної кондиції сирих продуктів харчування (особливо з підсобних господарств), які у розвинутих країнах проходять попередню промислову обробку.

● На ранніх стадіях перехідного періоду зниження валового внутрішнього продукту зумовлюється слабким поширенням фінансово-посередницьких послуг. У розвинутих країнах питома вага таких послуг доходить до чверті ВВП; в Україні 1993 року їх вартість становила 8% ВВП, а після спадку інфляції вона зменшилася у кілька разів. Інший аспект проблеми полягає у тому, що лише невелика частина фінансово-посередницьких послуг в Україні стосувалася кінцевих споживачів (у 1993 році — лише 1% до рівня Австрії), що було викликано, по-перше, обмеженням фінансових операцій переважно кредитуванням, по-друге, незначною роллю особистих заощаджень у формуванні кредитних ресурсів (1993 року більшість кредитів, вкладених у економіку, мала емісійне походження).

● Не можна обійти увагою обставини, що призводять до тимчасового завищення валового внутрішнього продукту. Певний час у складі ВВП залишаються державні витрати з управління підприємствами, професійної підготовки та навчання персоналу, прикладних наукових досліджень, захисту навколишнього природного середовища. У більшості країн з ринковою економікою ці послуги виробляються та споживаються в секторі підприємств, тобто не входять до кінцевого продукту та відповідно — до ВВП.

ЦІНИ ТА ОБМІННИЙ КУРС

Якщо індекс реального ВВП, обчислений на паритетному рівні щодо будь-якої іншої країни, характеризує фізичний обсяг валового внутрішнього продукту, то паритет купівельної спроможності є основою аналізу цінової складової ВВП. Власне, ПКС показує реальну ціну національної валюти відносно валюти країни зіставлення. Для аналізу використовуються два взаємно обернені цінові індекси:

● порівняльного рівня цін (ІРЦ) — частка від ділення ПКС на ОК;

● ефективності обмінного курсу — частка від ділення ОК на ПКС.

ПКС визначає потребу в певній валюті для купівлі однакового обсягу товарів чи послуг у різних країнах, тоді як індекс рівня цін — вартість товарів і послуг, які можна придбати у цих країнах за рівноцінну кількість кожної валюти. Залежно від того, є цей індекс більшим чи меншим від 100%, країна, що порівнюється, вважається дорогою або дешевою відносно базової.

Індекс ефективності обмінного курсу вимірює ціну іноземної валюти у даній країні. Якщо він перевищує 100%, це свідчить про заниження курсу національної

валюти проти паритету та виграш для власників валюти іноземної, якщо нижче цієї величини. — про зацікавлення курсу та програш при обміні.

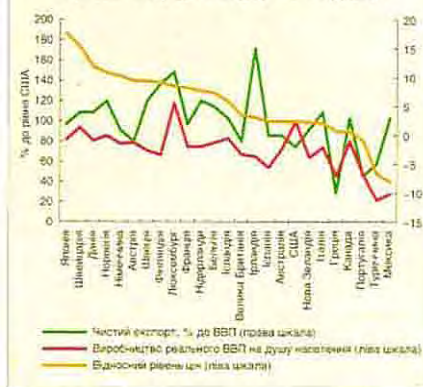
Для порівняння наведемо приклади світового розподілу рівнів національних цін, обчислених під час міжнародного зіставлення 1993 року. Серед 25 країн ОЕСР порівняно зі США виявилася 13 "дорогих" (від Японії, де індекс реальних цін дорівнював 165,5%, до Бельгії з індексом 107,8%) і 11 "дешевих" (від Канади — 97,7% до Туреччини — 54,5%). У Європі "найдорожчою" країною ОЕСР була Швейцарія (144,1%), "най дешевшою" — Португалія — 72,8%. Серед країн колишнього соцтабору Центральної та Східної Європи найвищий рівень цін був у Словенії (69,4%), Хорватії (65,8%) та Угорщині (62,9%), середній — у Польщі (48,1%), нижчий від середнього — у Словаччині та Чехії (по 36%), низький — у Румунії (31,1%) та Болгарії (30,6%). Приналежність розвинутих країн до "дорогих" чи "дешевих" не є постійною. Наприклад, в ОЕСР у 1995 році кількість "дешевих" відносно США країн скоротилася до 7.

Економічні параметри "дорогих" та "дешевих" країн можна проілюструвати таким прикладом. У відносно "дешевій" Великій Британії у 1993 році, згідно з ПКС, на 637 фунтів стерлінгів можна було придбати стільки ж товарів, як у США на 1000 доларів. Однак, обмінюючи 1000 доларів за поточним курсом, можна було одержати 666 фунтів, тобто індекс цін "Велика Британія/США" становив 95,6%, а індекс ефективності долара у Великій Британії — 104,6%. Власник доларів мав у цій країні на кожному фунтовому паритетові 29 фунтів, або 4,6% економії. У "дорожчій" Швейцарії тоді ж на 213 франків можна було придбати току ж кількість товарів, скільки у США на 100 доларів. Середній обмінний курс дорівнював 148 франком, індекс ефективності долара — 69,5%, втрати при обміні в розрахунку на один ПКС — 65 франків, або 30,5%.

Що ж до України, то, як випливає з таблиці 1, у 1993 році паритет купівельної спроможності української валюти в гривневому еквіваленті становив приблизно 0,9 копійки за долар, тоді як середній обмінний курс доходив до 5 копійок. Це означає, що рівень цін в Україні становив тоді лише 17,9% від рівня США, а курс національної валюти було занижено у 5,6 раза. На кожному доларі в українській валюті можна було отримати прибуток нормою в 460%, отже Україна була надзвичайно "дешевою" державою. Серед європейських країн СНД вона йшла за рівнем цін

Графік 3. Залежність між відносним рівнем цін, продуктивністю та експортною спроможністю країн Організації європейського економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) у 1995 році

після Росії (24,8% до рівня США), залишаючи за собою Молдову (13,9%) і Білорусь (7,8%).

Нами розраховано динаміку просторових цінових індексів України з 1994 по 1997 рік. В її основу покладено результати екстраполяції паритетного значення доларового ВВП на душу населення 1993 року. З урахуванням результатів діяльності в першій половині поточного року паритет купівельної спроможності прогнозується на рівні приблизно 1,043 гривні за долар, що з проєкцією на очікуваний офіційний обмінний курс Національного банку означає вихід внутрішніх цін на рівень 56,1% від рівня США. За цей період індекс ефективності обмінного курсу долара знизився більш як у 3 рази — до 1,8, а норма прибутку від конвертації у гривню — майже у 6 разів. На графіках 1 і 2 відображено зміни показників реального ВВП України та його цінових параметрів протягом останніх 5 років.

На обох графіках наочно видно взаємне зближення обмінного курсу та ПКС унаслідок фінансової стабілізації та зміцнення національної валюти.

Використовуючи розглянуті поняття, можна зробити деякі висновки стосовно подальшого розвитку стабілізаційних процесів в Україні. Із цієї метою подамо паритет купівельної спроможності як добуток номінального обмінного курсу та індексу рівня цін, вважаючи їх незалежними економічними параметрами:

$$ПКС = ОК \times ІРЦ$$

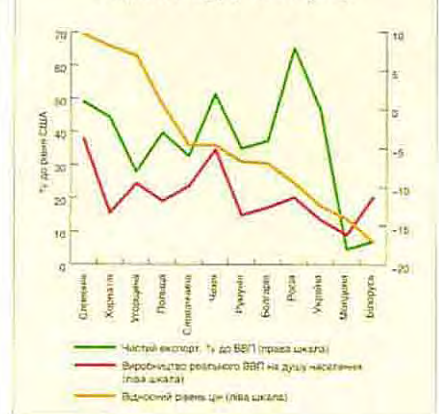
За такою формулою ПКС відповідає категорії реального обмінного курсу.

Щодо 1997 року це рівняння має такий вигляд:
 $1,043 = 1,86 \times 0,561$.

Згідно з наведеною формулою реальна стабільність національної валюти забезпечується тоді, коли номінальна ревальвація обмінного курсу перекривається відповідним підвищенням рівня цін, або коли девальвація супроводжується його зниженням. Паруванням узгодженості таких змін на користь ревальвації національних грошей сприяє збільшенню імпорту товарів і послуг, зміни на користь девальвації створюють умови для активізації експорту.

Аналіз показує, що і в розвинутих країнах, і у країнах із перехідною економікою рівні національних цін загалом перебувають у прямій залежності від про-

Графік 4. Залежність між відносним рівнем цін, продуктивністю та експортною спроможністю країн Центральної та Східної Європи і країн СНД у 1993 році

дуктивності праці, вимірною реальним обсягом валового внутрішнього продукту на душу населення, та від експортної спроможності країн, обчисленої як відношення чистого експорту до ВВП. І хоча такий зв'язок не має жорсткого функціонального характеру, графіки 3 і 4 підтверджують, що вищі рівні цін склалися в країнах з більшою продуктивністю, а в країнах — чистих імпортерів ціни найчастіше нижчі, ніж у країнах — чистих експортерів. Останнє цілком зрозуміле, адже це, з одного боку, стимулює купівлю товарів на внутрішньому ринку імпортозалежних країн іноземцями, з другого — відкриває більш дешевим національним товарам шлях на світові ринки, а в цілому сприяє скороченню від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі.

Протягом 1994—1997 років реальний обмінний курс, згідно з нашими оцінками, знизився у 121 раз, номінальний — у 38,4, рівень цін збільшився у 3,2 раза. На сьогодні під впливом політики, спрямованої на стимулювання зовнішнього запозичення, обмінний курс гривні має тенденцію до зміцнення. Отже, слід уважніше придивитися до рівня цін, що сформувався за останні роки. Залишаючись відносно США "дешевою" країною, Україна піднялася на якісно нову позицію, яка відповідає верхній частині цінового діапазону країн Центральної та Східної Європи, де продуктивність ще у 1993 році в 1,5—3 рази перевищувала український рівень.

Таку унікальну ситуацію можна пояснити кількома напрямками змін в економіці. Посилилася зовнішня спрямованість валового внутрішнього продукту, де питома вага експортної складової наблизилася до половини ВВП (у країнах Європи з населенням понад 50 млн. чоловік літома вага експорту коливається в межах 17—25%), отже, саме така аномально велика частка ВВП формувалася в даний час за світовими або близькими до них цінами. Паралельно до цього внутрішні кінцеві витрати наповнювалися досить дорогими престижними імпортованими товарами. Одночасно зі спадом виробництва та зменшенням фінансових ресурсів держави посилювалося обмеження споживчих бюджетів соціально вразливих верств населення, що зумовило зменшення їхньої частки у ВВП.

Водночас є всі ознаки того, що можливості нарощування валового внутрішнього продукту за рахунок

подальшого зростання цін експорту практично вичерпані — за сировинної орієнтації (переважають продукти металургійної та хімічної промисловості) та існуючої витратомісткості він підійшов до межі нульової рентабельності або навіть збитковості. Подібна ситуація характерна і для виробництва, яке обслуговує внутрішній ринок, де високі порівняно з імпортованими товарами ціни блокують реалізацію, і тому зміцнення національної валюти без підвищення продуктивності праці супроводжується скороченням корпоративних та особистих доходів. Отже, ми впритул підійшли до необхідності структурної перебудови, в ході якої сировинні продукти експорту мають замінюватися високотехнологічними товарами та послугами. Час для такої перебудови обмежений перспективами зовнішньої фінансової підтримки України.

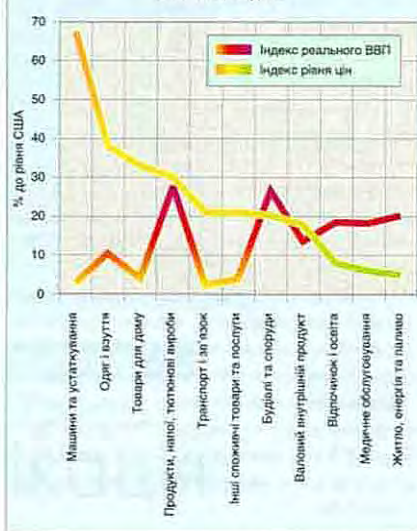
Паритет купівельної спроможності — найкращий показник суспільно необхідних витрат, виверений світовим досвідом. Він дозволяє оцінити ефективність витрат та розподілу праці в окремих секторах економіки. На графіках 5 і 6 показано співвідношення продуктивності праці та рівнів цін із найближчих компонентів споживання і нагромадження в Україні та Великій Британії за результатами міжнародного зіставлення 1993 року.

Аналіз свідчить про наявність в Україні цінових диспропорцій, усунення яких сприятиме утвердженню раціональної структури економіки, підвищенню продуктивності праці та забезпеченню належного життєвого рівня населення.

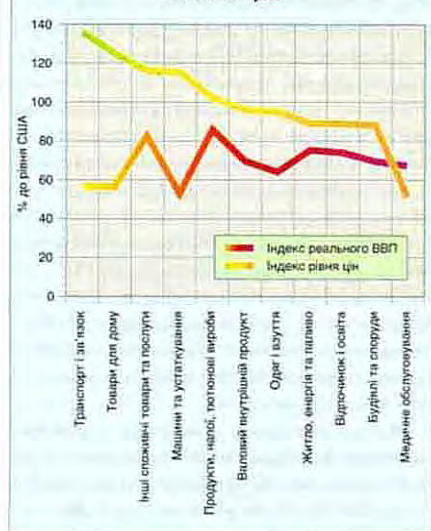
Перше, що впадає у вічі при аналізі графіків, — надзвичайно велика диференціація середньогрупових цін. В Україні різниця між максимальним та мінімальним рівнями цін становила майже 20 разів, у Великій Британії — 2,7 рога. Товарна диференціація продуктивності в Україні не перевищувала 10 разів, у Великій Британії — 1,5 рога. Такі відмінності свідчать про наявність в Україні надмірних преференцій щодо окремих секторів економіки. Власне, можна констатувати, що у 1993 році вітчизняна економіка вирозно ділилася не на 2 загально визначені сектори виробництва — ринковий та неринковий, а й на третій — псевдоринковий. До цього сектора входили не тільки високосубсидовані товари та послуги, а, насамперед, виробництво машин та устаткування, ціни на які внаслідок преференційної державної політики протягом багатьох років підтримувалися на невиправданому високому рівні. Ще у вісімдесятих роках ЦСУ СРСР підрахувало, що підвищення продуктивності машин та устаткування на 1% призводить до підвищення їхньої вартості на 3%. Це спричинилося до того, що більшість галузей машинобудування і зараз не в змозі працювати без державної підтримки, а за соціально-економічними наслідками це значно гірше, ніж потреба у тимчасовому збереженні дотаційних цін в іншій псевдоринковій галузі — житлово-комунальному господарстві.

Величезна диференціація цін існувала у 1993 році між соціально значимими товарами і послугами вітчизняного виробництва — хлібом, молоком, ремонтом одягу, послугами театрів і кіно, транспортними послугами (менше 10% до рівня США) та імпоротною побутовою технікою (вище від рівня США). Скорочення прямого субсидування підприємств послабило зазначений розрив, однак у деяких галузях він залишається істотним, приміром, тарифи на міський електротранс-

Графік 5. Індекси фізичного обсягу та рівня цін "Україна/США" на основні компоненти ВВП за 1993 рік

Графік 6. Індекси фізичного обсягу та рівня цін "Велика Британія/США" на основні компоненти ВВП за 1993 рік

порт становлять лише третину від ПКС.

Розбалансування цін та продуктивності зумовлено в Україні також тим, що внаслідок безперервних структурних зрушень стабільні міжгалузеві цінові пріоритети й досі не сформовано.

Значення цієї проблеми стає зрозумілим, якщо подивитися на структуру виробництва доданої вартості, у якій після 1994 року швидко скорочується різниця між питомою вагою промисловості, з одного боку, і будівництва та транспорту — з другого. В результаті використання промислових матеріалів для будівельників і транспортників стає вигіднішим, ніж для промисловців — користування їхніми послугами. Однак якщо раніше міжгалузевий перерозподіл відбувався за допомогою безболісних для підприємств інфляційних методів, то нині доступним залишається тільки один метод — зниження цін, а воно (но межі рентабельності та збитковості) є дуже проблематичним.

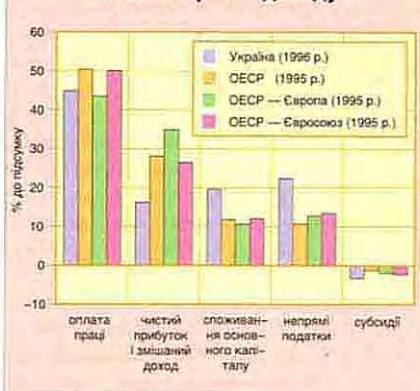
НА ШЛЯХУ ДО ОПТИМАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

Невідкладна структурно перебудова української економіки — єдиний шлях до виходу з кризи,

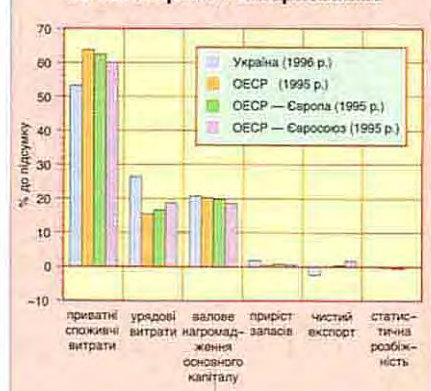
масштаби якої вимірюються більш ніж двократним поданням валового внутрішнього продукту після 1990 року. У попередніх розділах ми розглядали окремі грані структури української економіки. Спробуємо тепер дати їм комплексну характеристику в аспектах виробництва, доходу та витрат. Такий аналіз є важливою передумовою реалізації положення Програми діяльності Кабінету Міністрів України (затвердженої у 1996 році) щодо формування в країні оптимальної структури використання ВВП.

Структурні зіставлення ВВП зазвичай проводяться у внутрішніх цінах країни, що порівнюються. На відміну від аналізу в паритетних цінах, це набагато простіше та доступніше, оскільки поточна статистика ВВП публікується щорічно, навіть щоквартально. Однак існує кілька суттєвих методологічних застережень стосовно спільного використання міжнародних та вітчизняних статистичних видань. Перше з них стосується відмінностей у класифікаціях — в Україні перехід на міжнародну стандартну галузеву класифікацію тільки готується. Ще одна відмінність полягає у трактуванні доходів. У країнах з розвинутою рин-

Графік 7. Структура ВВП України та країн ОЕСР за категоріями доходу

Графік 8. Структура ВВП України та країн ОЕСР за категоріями використання

ковою економікою всі витрати роботодавців на забезпечення найманих працівників поза робочим місцем відносять до категорії оплати праці, тобто до первинних доходів населення. У країнах із пост-соціалістичною економікою підприємства витрачаються (на користь своїх працівників) також на утримання відомчих житлових будинків та інших закладів соціальної сфери. Оскільки такі витрати є досить значними та можуть звищувати показник наявного доходу домашніх господарств, міжнародними організаціями рекомендовано обліковувати їх як елементи перерозподілу (соціальні трансферти у натурі). Тому порівняно із розвинутими країнами звітні дані про частку оплати праці у ВВП України слід розглядати як дещо занижені.

Серед 53 провідних країн різних континентів, представлених у статистичному збірнику "Россия и страны мира" даними за 1993 рік, виробнича структура валового внутрішнього продукту України 1996 року характеризується так:

- за часткою послуг, крім торгівлі та транспорту, Україна (26.6%) перебувала на рівні нижче середнього, між Швецією (56%) та Грузією і Вірменією (10-12%). У ВВП США та Великої Британії ці послуги займають майже 51%;
- сільське господарство становило 13% ВВП України. І хоча завдяки розвиткові особистих підсобних господарств із відносно невеликими витратами це вдвоє менше, ніж на початку 1990-х років і набагато менше, ніж у сфері аграрних повоєнних економік Грузії (71%) та Вірменії (43%), параметри розвинутих країн Європи (до 3%) та США (1.7%) залишаються далеким маяком. У ВВП Індії аграрна галузь становить 29%, Китаю — 21%;
- на торгівлю у ВВП України припадало 7.6%. Нижчий рівень мають тільки країни з натуралізованим господарством. У економічно розвинутих країнах, Польщі, Росії, країнах Балтії торгівля становила 10—20% ВВП. Відставання України може свідчити про необхідність торговельних послуг, заниження обсягів ВВП та індивідуальних споживчих витрат, а відтак — про викривлення пропорцій між споживанням та нагромадженням;
- галузі промисловості утворювали 32.5% ВВП Ук-

раїни, 22% — у США, 20—24% — в інших розвинутих країнах, понад 40% — у країнах, що проводять структурну перебудову (Румунія, Чехія, Китай).

За логікою світового розвитку, в Україні можливий промисловий ренесанс, тим більше, що економіка держави конче потребує швидкого оновлення матеріально-технічної бази, однак перспективи таких змін визначаються можливостями дефляційних маневрів. Поки що лише про дві галузі — торгівлю та сільське господарство — можна сказати, що вони де факто вписалися у ринкові принципи господарювання.

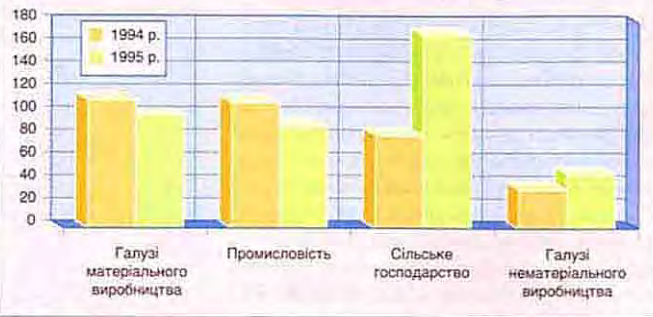
Для аналізу доходної та витратної структури ВВП ми злучили усереднені дані за 1995 рік по ОЕСР (25 країн), її європейській частині (19 країн) та 15 країнах — спільних членах ОЕСР і Євросоюзу (див. графіки 7 і 8).

Загалом своїми структурними параметрами, насамперед за частками оплати праці та валового нагромадження основного капіталу, Україна вписується у євромодель ВВП з такими особливостями:

- підвищена на 10 відсоткових пунктів частка непрямих податків у ВВП України компенсується таким же перевищенням частки урядових витрат. ВВП України є досить соціально спрямованим: частка урядових витрат у ньому дорівнювала 26.4% проти показника Швеції — 25.8%, Данії — 25.1%, Великої Британії — 21.4%, США — 16.2%, Японії — 9.7%. Значимість такої структури почала відчуватися лише з поточного року, коли посилюлися проблеми з бюджетним фінансуванням, і частину соціальних послуг держава почала переводити на платну основу;
- низька питома вага чистого прибутку в Україні викликана прискореним зниженням рентабельності продукції в умовах спаду виробництва;
- приватні споживчі витрати в Україні меншою мірою, ніж у розвинутих країнах, визначаються оплатою праці, проте істотно залежать від надходжень продуктів з особистих підсобних господарств.

Водночас структурні параметри, схожі з європейськими, не тільки не забезпечують Україні того економічного зростання, яке мають європейські країни, а й навіть не спроможні зупинити спад виробництва. У зв'язку із цим виникає питання про те, який структурний компонент ВВП є критерієм політики відродження економіки. На нашу думку, таким критерієм є норма чистого нагромадження основного капіталу. Зрозуміло, що передумовою розширеного відтворення є забезпечення позитивного чистого нагромадження, коли вартість придбання нових або поліпшення існуючих засобів виробництва перевищує знос (споживання) усієї маси основного

Графік 10. Галузеві пропорції споживання та валового нагромадження основного капіталу в Україні, %

капіталу, який функціонує в економіці.

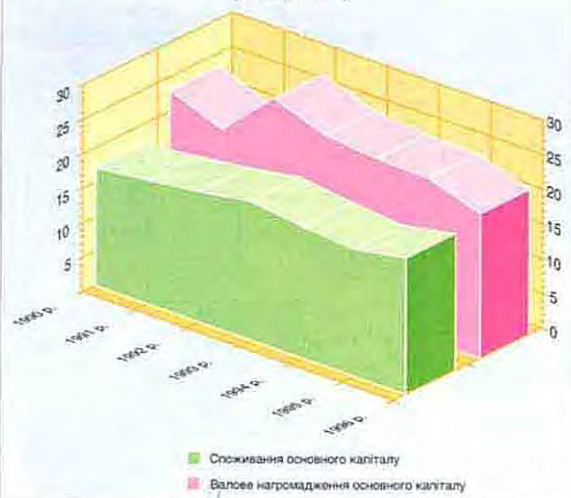
Правильне обчислення споживання основного капіталу є, таким чином, мірилом валового нагромадження, визначення тих його параметрів, за якими може розпочатися вихід із кризи. Крім того, споживання основного капіталу прямо кореспондує як із доходною, так і з витратною структурами ВВП і завдяки цьому забезпечує наскрізну якісну оцінку нагромадження на всіх стадіях економічного обороту.

Основна проблема обчислення споживання основного капіталу — вимір поточної ринкової вартості основних фондів та нематеріальних активів, що задіяні в економіці, тобто вартості в таких самих цінах, як і продукція галузей народного господарства та її кінцева частина — ВВП. В обліковій практиці останнього часу, незважаючи на значну інфляцію, вартість основних фондів приводилася у відповідність із ринковими цінами лише періодично, шляхом разових переоцінок з інтервалом 1—2 роки, що було зумовлено міркуваннями олодаткування прибутку підприємств. Ця обставина сприяла заниженню норми споживання основного капіталу у валовому внутрішньому продукті, внаслідок чого протягом усіх шести років економічного спаду звітні дані показують позитивне чисте нагромадження з різною спрямованою динамікою (наприклад, за 1994 рік — 4.5%, 1995 — 5%, 1996 — 1.1% ВВП — див. графік 9), яка ігнорує величезне збільшення капіталомісткості виробництва. Вузькі місця існуючої методології розрахунку споживання основного капіталу стають особливо помітними, якщо звернутися до показників капіталутворення в основних сферах та галузях народного господарства (див. графік 10). Малозрозуміле перетворення промисловості з негативно-нагромаджуючої галузі на позитивно-нагромаджуючу, а сільського господарства — навпаки, кількарізове відставання параметрів споживання у галузях нематеріального виробництва порівняно з матеріальним, відсутність більш деталізованих даних — усе це перешкоджає з'ясувати порогову норму валового нагромадження.

Середня норма чистого нагромадження у країнах ОЕСР дорівнювала у 1995 році 8.4% ВВП, а в країнах, що здійснюють активну структурну політику, була ще більшою: в Японії — 12.7%, Туреччині — 16.9%.

Широке використання міжнародного досвіду порівняльного макроекономічного аналізу, безперечно, сприятиме кращому обґрунтуванню економічної політики в Україні.

Графік 9. Капіталутворення в Україні (% до ВВП)

Алла Соколовська,
кандидат економічних наук, доцент.

Закінчила економічний факультет Київського державного університету ім.Т.Шевченка. Працювала викладачем. Із 1996 року — провідний науковий співробітник Науково-дослідного фінансового інституту при Міністерстві фінансів України.

КОМПЕТЕНТНА ДУМКА

Кодифікація податкової системи: уроки для України

Принципи закріплення податкових систем у податкових кодексах

Однією з нагальних проблем оподаткування, що більшою чи меншою мірою постають в усіх країнах, є нестабільність податкового законодавства. Передусім вона характерна для країн, які лише будують ринкову економіку, хоча актуальна і для багатьох розвинутих, із міцними податковими і правовими традиціями. Так, у Німеччині, наприклад, щорічно з'являються сотні поправок до податкових законів.

Нестабільність податкового законодавства породила ідею закріплення податкової системи у податковому кодексі. Такі своєрідні податкові конституції розроблено у США, Франції. У Німеччині податкового кодексу немає, але є "Положення про порядок утримання податків, зборів і мита", яке поширюється на всі або принаймні на більшість видів податків.

Спеціалісти розвинутих країн із метою допомоги країнам, які перебудовують власні податкові системи, розробили типові проекти податкових кодексів, що можуть використовуватися як орієнтир. Зокрема, у межах Міжнародної податкової програми спеціалісти Гарвардського університету розробили "Основи світового податкового кодексу" (1993 р.). А професор Йосхім Ланг за дорученням уряду ФРН розробив "Проект кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи".

Хоча розробники "Основа світового податкового кодексу" і запевняють, що врахували найсучасніші концепції податкових систем, проте, на нашу думку, вони фактично запропонували спрощений варіант по-

даткової системи, розроблений для країн із низьким рівнем податкової грамотності населення і податкового апарату. Тому прийнятним для постсоціалістичних країн, на наш погляд, є "Проект кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи", орієнтований на країни з дещо вищим рівнем суспільного та культурного розвитку. Щоправда, "Основи світового податкового кодексу" також містять цікаві та корисні рекомендації.

Розробляючи проекти податкових кодексів, західні спеціалісти виходять із необхідності закріплення податкових систем постсоціалістичних країн у цих документах. Така необхідність, на їхній погляд, обумовлена тим, що кодекс забезпечує єдину термінологію, дає уявлення про загальний податковий тягар і стабілізує податкове право. Це досягається завдяки тому, що правила кодексу можуть змінюватися або відмінитися лише двома третинами голосів у парламенті. Окрім кодексу, існує й інша можливість забезпечення стабільності податкового законодавства — закріплення податкової системи (принаймні її структури) у конституції. А в деяких країнах (Іспанія, Португалія) конституції містять досить детальний опис податкової системи.

Прихильники конституційної податкової теорії наполягають на тому, щоб окремі види податків із їх основними структурними ознаками (наприклад, податок з обороту зі структурними ознаками ПДВ) і головним чином — максимальні податкові ставки були

закріплені у зводі фінансово-правових постанов у формі окремого каталогу. Згідно із цим ядро податкової системи можна змінювати тільки конституційною більшістю голосів парламентаріїв.

Розробляючи "Основи світового податкового кодексу" і "Проект кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи", їх автори виходили з деяких загальних принципів закріплення податкових систем у податкових кодексах.

Розглянемо, якими бачать ці принципи автори "Основа світового податкового кодексу".

1. Відповідаючи на ключове у процесі кодифікації податкової системи запитання про те, всі чи не всі податки мають бути охоплені кодексом, автори "Основа..." вказують на необхідність внесення до кодексу всіх податків. Це дасть змогу:

- оцінити доходи держави;
- мати уявлення про загальний рівень податкового тягара в країні, тобто реалізувати одну з функцій кодексу.

2. З метою включення національної економіки у світову конкурентну боротьбу (остання сприяє розвитку економіки в напрямі орієнтації на світові критерії ефективності та якості) треба відмовитися від протекціоністської податкової політики, яка б відвозила перевагу національним виробникам чи інвестиціям або створювала кращі умови окремим секторам вітчизняної економіки шляхом тимчасового звільнення від податків. У довготривалій перспективі це призведе до диспропорцій у розподілі фінансових і трудових ресурсів і затримає розвиток стабільної економіки.

3. Кодекс не повинен передбачати пільг, тимчасових або постійних звільнень від податків. Це мотивується тим, що пільги ускладнюють податкову систему і знижують її ефективність, позбавляють систему необхідної гнучкості, оскільки податкові пільги важко контролювати. Надання економічних субсидій через податкову систему, на думку авторів "Основа світового податкового кодексу", менш ефективне, ніж виплата прямих субсидій.

4. Враховуючи специфіку ринкової економіки, що перебуває у стані становлення, автори "Основа світового податкового кодексу" виходили з того, що основним джерелом податкових доходів у ній будуть: мито, ПДВ, акцизний збір і податки на прибутки корпорацій. Така податкова система, як вважають розробники, має ту перевагу, що адміністративні витрати на одиницю зібраних податків будуть нижчими, ніж за умови стягнення прибуткового податку із фізичних осіб.

Проектом передбачено також індивідуальний прибутковий податок, платником якого є невелика частина населення з відносно високими доходами. Ав-

Для нових незалежних держав запропоновано два орієнтовних проекти податкового кодексу — "Основи світового податкового кодексу" і "Проект кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи"

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України

Вже стали традиційними науково-практичні конференції, які щороку спільно проводять Національний банк, Міністерство фінансів України, Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України за участю численних зацікавлених відомств, установ і організацій.

Минулого року на цьому форумі йшлося про оптимальні шляхи проведення грошової реформи. Висновки і пропозиції конференції, адресовані державній виконавчій владі країни, в основному були враховані, що сприяло успішному впровадженню в Україні повноцінної національної валюти.

Що робити далі? Якими основоположними принципа-

ми керуватися? На ці та інші запитання шукали відповіді організатори та учасники щорічної науково-практичної конференції, яка проходила під девізом "Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України".

Результатом наукового форуму стали "Висновки і пропозиції" конференції, які нещодавно надіслано для ознайомлення у центральні органи державної влади.

Обсяг цього документа значний, тому, не маючи змоги опублікувати його повністю, пропонуємо читачам "Вісника НБУ" фрагмент "Висновків", який безпосередньо стосується банківської системи. Інші (безперечно, не менш важливі) розділи документа подаємо у реферативному викладі.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД — КЛЮЧ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ

Аналізуючи кризові явища у фінансовій і банківській системах України, автори документа обґрунтовано пов'язали їх із загальною соціально-економічною кризою українського суспільства, що супроводжується зменшенням обсягів виробництва, труднощами з реалізацією створеного продукту внаслідок падіння сукупного попиту, погіршенням фінансового стану підприємств, що значною мірою зумовлює несплатежі, продовжує інші негативні явища. Вийти із кризи, на думку учасників конференції, можна завдяки комплексу заходів, основою яких мають стати:

- розробка концепції розбудови національної економіки, адекватної загальносвітовим тенденціям розвитку, існуючій моделі соціально орієнтованої ринкової економіки, а також історичним, соціально-економічним і культурним особливостям України;

- розробка науково обґрунтованої концепції державного регулювання, яка має встановити межі втручання держави в економічні процеси, визначити його форми і методи, розробити адекватні моделі соціально орієнтованої ринкової економіки, враховуючи особливості соціально-економічного розвитку України; передусім ця концепція повинна встановити масштаби інвестиційної діяльності держави, а також її зобов'язання щодо соціального забезпечення громадян;

- визначення на основі згаданої вище концепції загального обсягу і раціональної структури державних витрат на всіх рівнях влади, що має стати базою для побудови оптимальної для України на даному етапі її розвитку моделі перерозподілу ВВП через

бюджет; а також — прийнятної рівня податкового навантаження на економіку і побудови оптимальної моделі податкової системи.

ПОДОЛАННЯ КРИЗИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

Цей розділ "Висновків і пропозицій" стосується державних фінансів. Передусім наголошено на необхідності підвищити якість розробки проектів Державного бюджету на основі поліпшення якості макроекономічних прогнозів щодо основних макроекономічних показників.

Серед заходів, які сприяли б цьому, — реформа Міністерства фінансів. Пропонується підвищити рівень і статус Мінфіну, надавши йому право прогнозувати макроекономічні показники, необхідні для розробки проектів Державного бюджету; створити у межах міністерства головне управління макроекономічного прогнозування, перспективного планування та аналізу, залучивши до роботи у ньому провідних українських спеціалістів у цій галузі, а в разі необхідності — й зарубіжних.

Суть інших пропозицій:

- зміцнити дохідну базу державного бюджету на основі певної корекції розпочатої нині податкової реформи;

- внести певні зміни до структури видатків державного бюджету;

- організувати бюджетний процес відповідно до Конституції України;

- запровадити щорічний звіт Міністерства фінансів перед Верховною Радою України про стан державних фінансів;

- змістити акценти із зовнішнього на розбудову внутрішнього державного кредиту, перетворивши його на інструмент фінансу-

вання інвестиційних проектів;

- здійснити перехід від системи державного пенсійного, соціального і медичного забезпечення до пенсійного, соціального і медичного страхування;

- зміцнити систему державного фінансового контролю;

- здійснити реформу Міністерства фінансів відповідно до проекту Концепції розвитку Міністерства фінансів України, який необхідно затвердити у встановленому законодавством порядку.

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Чи не вперше у вітчизняній практиці учасники цієї конференції розробили низку науково обґрунтованих рекомендацій щодо нових для нашої держави, а тому маловивчених і особливо болючих на сьогодні проблем — зміцнення фінансів підприємницьких структур та встановлення фінансів місцевого самоврядування.

Щодо останнього, суть пропозиції полягає в оптимальному розмежуванні функцій, компетенції і завдань органів державної влади і місцевого самоврядування у сфері надання громадських послуг. На думку учасників конференції, основну частину завдань щодо життєзабезпечення територіальних громад слід покласти на органи місцевого самоврядування. Ці завдання потрібно чітко визначити, і вони мають бути обов'язковими на всій території держави, що забезпечить єдині стандарти якості та рівня життя громадян.

Передбачається, що обсяги видатків місцевого самоврядування мають стати об'єктив-

ною основою для формування доходної бази територіальних громад. Доходи місцевого самоврядування повинні формуватися переважно за рахунок власних та закріплених джерел, що закладе основи, з одного боку, фінансової автономії цих громад, а з другого — прямої і безпосередньої відповідальності за стан справ у сфері надання громадських послуг.

Процес становлення фінансів місцевого самоврядування має супроводжуватися запровадженням сучасної системи фінансового контролю та аудиту фінансових операцій і рахунків органів місцевого самоврядування, що, на думку учасників конференції, доцільно покласти на Рахункову палату України. З цією ж метою пропонується створити систему спеціальних фінансових судів.

У документі наголошується на потребі докорінної зміни організації касової справи місцевих органів влади. Касове виконання місцевих бюджетів, — зазначається у "Висновках", — доцільно покласти на спеціально утворені органами місцевого самоврядування комунальні банки.

Розбудова фінансів місцевого самоврядування має йти в ногу зі створенням власних фінансових органів територіальних громад, які не входять у систему державних фінансових органів, але діяльність яких, на підставі законів, контролюється державою.

Розділ, присвячений фінансам підприємницьких структур, містить пропозиції щодо розв'язання проблеми дефіциту власних оборотних коштів (визначення їх шоденних нормативів у вартісних показниках, шоквартальна переоцінка у матеріальних запасах і незавершеному виробництві тощо); шодо стимулювання внутрішнього попиту на продукцію українських підприємств (розвиток іпотечного кредитування населення, надання під невисокий процент кредитів населенню на придбання товарів довгострокового використання вітчизняного виробництва, інші заходи). Пропонується також запровадити активну амортизаційну політику (сприятливу для оновлення основних виробничих фондів і розвитку інвестиційного процесу); ввести інвестиційні податкові пільги; створити сприятливі умови для розвитку малого та середнього підприємництва (оподаткування прибутку МП і СП за пільговими ставками, спрощення системи обліку, інтеграція у ФПГ, створення територіально-виробничих зон тощо).

Слід зауважити, що у "Висновках і пропозиціях" науково-практичної конференції (документі, в цілому продуманому й виваженому) трапляються рекомендації, які, на думку редакції, важко назвати новими або незаперечними. Одна з них, скажімо, стосується переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. На шостому році реформ мову треба було б вести уже про завершення цього переходу. Принаймні у банківській системі України програму реформування бухгал-

терського обліку прийнято і нині вона реалізується. Очевидно, слід було б ставити питання про масштаби і системність впровадження нових для нас стандартів бухгалтерського обліку та аудиту.

Дещо дивними, на наш погляд, є пропозиції шодо подолання платіжної кризи. Серед них, приміром, такі:

■ визначити науково обгрунтовану масу грошей в обігу, необхідну для реалізації створеного ВВП, та забезпечити її рух переважно у межах банківської системи;

■ не допускати підтримки відповідного рівня інфляції, дефіциту бюджету за рахунок тривалого неоплати виконаних державних замовлень, недофінансування затверджених парламентом статей бюджетних видатків...

Із процитованого фрагмента можна зробити висновок, що нинішня грошова маса в обігу науково необгрунтована, а стабільність гривні є не результатом грошово-кредитної політики НБУ, а наслідком заборгованості у зарплаті, що, звичайно, далеко від істини.

Цей дешо критичний редакційний відступ стосується лише окремих положень документа, який, зрозуміло, є своєрідним компромісом між багатьма відомими науковцями і практиками, що мають дешо відмінні погляди на ті самі проблеми. Однак, як кажуть, усі ми — знаходимося в одному човні, який, врешті-решт, має причалити до берега. Бажаємо — квітучого.

Учасникам конференції вдалося підготувати погоджений, загалом концептуально витриманий варіант висновків і пропозицій шодо перспектив розвитку фінансової системи України.

Залишається сподіватися, що вони будуть реалізовані на користь кращого майбутнього нашої держави і кожного із нас.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1. Враховуючи ризик довгострокового кредитування та інвестиційної діяльності, а також недостатність довгострокових ресурсів комерційних банків, що в сукупності унеможливає значні масштаби зазначених видів діяльності більшості комерційних банків, створити Український інвестиційний банк та Українську інвестиційну компанію за участю держави й іноземного капіталу.

2. Комерційним банкам, що здійснюють довгострокове кредитування та інвестиційну діяльність, забезпечити надання:

а) державних гарантій, джерелом яких міг би бути "бюджет розвитку";

б) податкових пільг, зокрема:

■ банкам, у яких частка середньо- та довготермінових кредитів у загальній сумі вкладень становить не менше 25%, надати податковий кредит;

■ зменшити оподатковуваний прибуток на суму прибутку, який банки отримують від

фінансування капіталовкладень у пріоритетні галузі економіки, або принаймні оподатковувати його за пільговою ставкою (15%);

■ звільнити від оподаткування прибуток, спрямований банком на придбання акцій підприємства (за їх первинного розміщення) або внесений до статутного фонду підприємства;

■ звільнити від оподаткування прибуток від операцій із цінними паперами, які перебували у власності банку понад 6 місяців, а доходи від короткотермінових операцій обкладати звичайним податком на прибуток.

3. Із метою скорочення грошових коштів у обігу та збільшення на цій основі обсягів кредитування комерційними банками, а також з метою подолання кризи платежів:

■ розвивати переоблік Національним банком України векселів комерційних банків та комерційними банками — векселів своїх клієнтів;

■ комерційним банкам здійснювати операції авалю та доміциляції векселів;

■ ввести у практику ліцензування Національним банком України емісії векселів комерційними банками.

4. Внести зміни до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" шодо оподаткування банківської діяльності:

■ відмінити положення, згідно з яким датою збільшення валового доходу вважається дата нарахування процентів за наданий кредит, а не їх фактичної проплати дебітором.

5. Скасувати покладене на банки зобов'язання здійснювати контроль за операціями підприємств у поєднанні з автоматичним списанням з їх розрахункових рахунків обов'язків перед бюджетом, не вдаватися до обмеження кількості рахунків, які підприємство може відкривати, вести детальну картотеку депозитів. Ці контрольні зобов'язання виходять за межі функцій, які банки мають здійснювати в умовах ринкової економіки, впливають на збільшення прямих і непрямих витрат, пов'язаних із наданням банківських послуг, обмежують конкуренцію і попит підприємств та населення на банківські послуги. Контроль за виконанням фізичними та юридичними особами податкових зобов'язань повинен здійснюватися відповідними податковими службами.

6. Завершити формування банку даних сумнівних позичальників.

Створити реєстр заставленого майна та гарантій, який дозволив би запобігти подвійній заставі одного й того ж майна.

7. Функціонування комерційних банків в умовах зниження темпів інфляції потребує пошуку нових джерел доходів, передусім за рахунок диверсифікації діяльності банківських установ та підвищення якості обслуговування клієнтів. Для цього потрібно:

■ розвивати іпотечний кредит, у тому числі — на житлове будівництво;

■ запроваджувати фінансовий лізинг, для чого необхідно сформуванню нормативну ба-

В обох проектах, що розглядаються тут, однаково негативно оцінюються різноманітні податкові пільги. Вони, на думку авторів документів, лише розбещують потенційних платників податків, лягають важким тягарем на законослухняних виробників, спонукають до розширення кола пільговиків

тори аргументують це тим, що держави, які створюють ринкову економіку, не мають достатньо розвинутих адміністративних механізмів для широкомасштабного застосування індивідуального прибуткового податку. Ні працівники податкового апарату, ні населення не володіють необхідними знаннями та електронною технікою, щоб ефективно застосувати цей податок. Окрім того, для широких верств населення, які навряд чи мають можливість робити заощадження, не так важливо — сплачувати податки шляхом прямого чи непрямого оподаткування. Тому в "Основах світового податкового кодексу" індивідуальний прибутковий податок розглядається в одному розділі з податком на прибуток від підприємницької діяльності.

5. "Основи світового податкового кодексу" включають такі види податків: прибутковий податок, ПДВ, акцизний збір, податок на нерухомість.

6. Окрім загальних принципів побудови податкового кодексу, "Основи..." містять принципи, на яких базується кожен із названих тут податків.

7. Незважаючи на те, що "Основи світового податкового кодексу" є кодексом типовим, у ньому акцентовані конкретні ставки податків, обсяг неоподаткованого мінімуму, деякі пільги. Наприклад, ставки прибуткового податку для індивідуальних платників запропоновані в обсязі від 10 до 30%, для фірм — 30, ПДВ — 15, податку на нерухомість — 1%.

8. Щодо всіх податків передбачено механізм врахування інфляції, виходячи з актуальності цієї проблеми для країн, що будують ринкову економіку.

9. Автори "Основах світового податкового кодексу" вважають, що підготовка та прийняття законів є лише першим кроком у податковій реформі. Головне, на їхню думку, — створити ефективний податковий апарат. Тому "Основи..." мають розділ, присвячений податковій адміністрації. Вони також містять багато цікавих пропозицій щодо окремих податків, які ще не враховані вітчизняним законодавством, але, на нашу думку, мали б бути враховані й упроваджені. Серед них — оригінальний порядок віднесення на собівартість витрат на ремонт; застосування неоподаткованого мінімуму для визначення податку на нерухомість, унаслідок чого будинки середніх розмірів фактично звільняються від оподаткування, і деякі інші.

Розглянемо принципи закріплення податкових систем у податкових кодексах, запропоновані авторами "Проекту кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи".

1. Розробляючи податковий кодекс, необхідно запобігти високому рівню податкового тягаря в країні,

оскільки велика державна квота (питома вага податків і внесків на соціальне страхування у ВНП) — "сильнодіюча отрута" для економічного зростання.

2. Автори "Проекту кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи" займають однакові з авторами "Основах світового податкового кодексу" позиції щодо принципів:

- необхідності внесення до кодексу всіх податкових законів: податки, окрім мита, яке розглядається в митному кодексі, нормуються виключно кодексом податкових законів;

- надання переваги непрямим податкам, оскільки переважання податкових надходжень від прямих податків, що мають безпосередній зв'язок із доходами і підприємницькою діяльністю, гальмують економічне зростання через послаблення потенціалу homo oeconomicus;

- запобігання податковим пільгам та привілеям: податкові привілеї посилюють оподаткування тих, хто не входить до числа пільговиків, активізуючи їх опір податком і даючи підстави для нових привілеїв. Унаслідок пільг податкова система не лише втрачає податкову рівність і фіскальну економічність, але й економічну раціональність, оскільки в такому випадку оподаткування не може бути нейтральним щодо економічних рішень. Разом з тим автори "Проекту кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи" вважають запропоновану ними податкову систему такою, яка характеризується інвестиційною, ощадною та екологічною спрямованістю, вкрай необхідною для суспільства.

3. Автори наголошують на необхідності соціальної спрямованості податкової системи, що, зокрема, забезпечується:

- у результаті звільнення заощаджень від оподаткування, яке створює оптимальні можливості для підвищення добробуту. Цей захід є справедливим із соціальної точки зору, оскільки стимулює громадян ставати власниками і не залежати від державного забезпечення;

- унаслідок коригуючого добробут-перерозподілу, здійсненого шляхом прогресивного оподаткування доходів;

- завдяки звільненню від оподаткування прожиткового мінімуму, що розглядається як обов'язкова умова забезпечення соціальної податкової справедливості. Причому "Проектом кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи" передбачено податкову свободу прожиткового мінімуму як у сфері прибуткового оподаткування, так і у сфері прямих податків. Зокрема, він містить вимогу повернення частки сплачених податків з метою компенсації тягаря від податку з обороту на предмети, необхідні для забезпечення гідного людського існування.

4. "Проект кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи" містить такі податки:

- прибутковий податок із підприємств і податок з обороту (зі структурними ознаками ПДВ) як основні податки, утримувані з фіскальною метою;

- специфічні акцизи (на мінеральне паливо, спирт, спиртні напої і тютюнові вироби), що мають соціальну спрямованість і стягуються з метою фінансування охорони здоров'я;

- місцеві акцизи у формі податків, які використовуються для фінансування охорони навколишнього се-

редовища (перш за все — податки з власників транспортних засобів);

- податки на земельне володіння (земельний податок і податок на придбання земельних ділянок) як комунальні податки з фіскальною метою;

- церковні податки і податок на спадщину та дарування як податки, що використовуються для соціальних потреб.

Хоч податок на спадщину і дарування передбачається проектом кодексу, його автори вважають, що з метою якомога швидшого формування у постсоціалістичних країнах приватної власності від нього треба відмовитися найвсім раніше.

5. У проекті кодексу подаються конкретні податкові ставки. Хоча в принципі автори вважають, що у кодексі можуть бути зафіксовані лише максимальні ставки, а повноваження змінювати ставки в установлених межах можна передати уряду, щоб підкреслити цим відповідальність виконавчої влади за проведення фіскальної політики.

6. Враховуючи неминучість змін у будь-якій податковій системі, автори "Проекту кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи" передбачають можливість доповнення документа новими параграфами.

Як бачимо, розроблені західними авторами проекти кодексів містять багато цікавих підходів. Але не з усіма положеннями цих проектів, з нашої точки зору, можна погодитися.

По-перше, це стосується насамперед заперечення певних протекціоністських заходів у податковій політиці щодо вітчизняного товаровиробника чи окремих секторів економіки. Позиція західних спеціалістів щодо цього питання пояснюється поглядами на ринок як на інструмент, який у процесі створення для всіх економічних суб'єктів рівних податкових умов спроможний найкраще врегулювати розподіл фінансових і трудових ресурсів. Але в Україні покладатися лише на ринкове саморегулювання ще рано, тому необхідно державна структурна політика і податкові важелі як один із засобів її проведення.

Що ж до підтримки власного товаровиробника, то її відсутність, як свідчить досвід, може призвести до повного кроку вітчизняного виробництва. Інша справа, що ця підтримка повинна бути розумною, гнучкою, аби не закрити внутрішній ринок, не ізолювати національну економіку. Протекціоністську політику проводили на певному етапі всі країни. Тому її повне заперечення викликане швидше політичними міркуваннями, зацікавленістю розвинутих країн в опануванні великими частками ринку постсоціалістичних держав, ніж потребами підвищення еко-

Заперечення західними економічними радниками протекціоністської політики як антиринкової — сумнівне і нещире. Нині триває боротьба за опанування величезним ринком на території постсоціалістичних країн

намічної ефективності останніх.

По-друге, не можна погодитися і з повним неприйняттям податкових пільг, особливо інвестиційного характеру, які є основним інструментом проведення регулюючої податкової політики, необхідної в ринковій економіці, що лише формується. Регулюючі податкові пільги широко використовують і розвинуті країни, що визнає й професор Й.Ланг: спроби відмови від податкових пільг на користь рівномірного розподілу податкового тягара не мали успіху в світі, за винятком деяких країн.

По-третє, викликає сумнів об'єднання особистого прибуткового податку і податку на прибуток підприємств в одному законі. Це лише ускладнює податкову систему. Навряд чи можна погодитися і з запереченням особистого прибуткового податку, що охоплює широкі верстви населення. В постсоціалістичних країнах, у тому числі і в Україні, існує традиція саме такого оподаткування, і немає підстав її ламати.

Але слід визнати, незважаючи на деякі неприємні положення, що "Основи світового податкового кодексу" і "Проект кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи" загалом стали підґрунтям для розробки податкових кодексів у країнах, що обрали шлях ринкових перетворень.

У деяких постсоціалістичних країнах уже розроблено проекти податкових кодексів, в Україні цей процес триває. Його незавершеність обумовлюють об'єктивні причини — передусім перші кроки на шляху становлення податкових систем ринкового типу. Цьому етапу об'єктивно притаманні: недосконалість податкових систем; нестабільність податкового законодавства, незавершеність процесу формування структури податкової системи, зумовлена як відсутністю законодавчого оформлення деяких податків, так і відмінностями співвідношення і ролі різних видів податків у системах перехідного періоду і стабільної ринкової економіки.

Тому на даному етапі немає сенсу поспішати з прийняттям податкового кодексу України, закріплюючи в ньому недосконалу податкову систему. Для того, щоб податковий кодекс України міг виконувати свою основну функцію — підтримувати стабільність податкового права, необхідно:

- завершити його розробку тоді, коли відпаде необхідність у суттєвих принципових змінах податково-

Українські спеціалісти нині розробляють власний податковий кодекс. Проте поспішати з його прийняттям небезпечно: можна надовго законсервувати численні недоліки у сьгоднішній податковій системі

го права. Це станеться тоді, коли структура податкової системи буде в цілому сформована і відповідатиме рівню і потребам економічного розвитку України, тобто на завершальному етапі тієї податкової реформи, на порозі якої ми стоїмо. Саме після цього розвитку податкової системи України набуде стабільної динаміки і не потребуватиме щорічного (а то й щомісячного) перегляду її основних елементів. Це стане об'єктивним підґрунтям закріплення податкової системи у податковому кодексі. Кодифікація такої податкової системи буде певним гарантом проти її дестабілізації під впливом різних політичних сил;

- не вносити до кодексу найбільш нестабільні елементи оподаткування, наприклад, визначення податкової бази. Ці елементи повинні знайти відображення в інструкціях (правилах) щодо застосування того чи іншого закону;
- зафіксувати максимальний обсяг податкових ставок, передбачивши, що уряд визначає їх конкретну величину в установлених межах, маючи можливість змінювати їх не частіше, ніж один раз за три роки;
- передбачити у кодексі, як пропонує Й. Ланг, місце для нових законів, що можуть з'явитися в процесі розбудови податкової системи.

До кодексу повинні бути внесені всі загальнодержавні податки, а також ті місцеві податки та збори, перелік яких визначається центральним органом влади. Кожен із них необхідно закріпити й описати в окремому законі. У кодексі повинно обумовлюватися право органів місцевого самоврядування на самостійне впровадження місцевих податків, що не входять до нього.

На наш погляд, кодекс має вміщувати також загальнодержавні податкові платежі (плату і відрахуван-

ня)¹. Лише за цих умов він зможе виконати свою функцію — інструментувати сукупний податковий тягар.

Вносячи закони щодо кожного виду податків до кодексу, важливо реалізувати системний підхід, тобто забезпечити їх узгодженість. Отже, в кодексі слід передбачити загальний розділ, у якому повинні зазначатися:

- спрямованість податкової системи України (інвестиційно-соціально-екологічна) і шляхи її забезпечення;
- загальні принципи оподаткування;
- визначення, які використовуються в кодексі.

Розробляючи кодекс, доцільно користуватися загальноприйнятою міжнародною термінологією (як це зробили, наприклад, у проекті податкового кодексу Росії).

У ньому, на нашу думку, неодмінно треба передбачити пільги інвестиційно-екологічного характеру. Соціально спрямованість податкової системи має забезпечуватися за допомогою системи стандартних і нестандартних знижок (вони дозволять надати підтримку багатодітним, інвалідам, людям похилого віку). Бажано запобігти внесенню до кодексу пільг іншого характеру.

У процесі розробки податкового кодексу необхідно вирішити деякі теоретичні проблеми:

- з'ясувати, наскільки загальні принципи оподаткування, властиві податковим системам розвинутих країн, можуть бути основою податкових систем країн із перехідною економікою; чи потребує особливості етапу соціально-економічного розвитку специфічних підходів до оподаткування;
- дослідити закономірності формування податкових систем постсоціалістичних країн та їх особливості порівняно з податковими системами розвинутих країн.

Це стане науковим підґрунтям для підготовки загального розділу податкового кодексу. Робота над іншими його розділами може бути розпочата лише після прийняття Верховною Радою пакета нових законодавчих актів із питань оподаткування, перевірки їх на практиці, внесення відповідних змін, доповнень і уточнень у податкові закони, що і створить необхідні умови для їх кодифікації.

¹ У зв'язку з цим необхідно зазначити, що в "Основах світового податкового кодексу", в розділі, присвяченому прибутковому податку, зафіксовано порядок і ставку відрахувань до Пенсійного фонду.

Під час вручення.

БЛАГОДІЙНИЦТВО

У Національному банку відбулася презентація мережі мобільного зв'язку стандарту GSM, яка відкриває нову сторінку в розвитку і модернізації телефонного зв'язку України. Компанія "Український мобільний зв'язок" нині налічує понад 40 тисяч абонентів і є стратегічним інвестором в економіку України. Крім того, вона відома своєю добродійницькою діяльністю. Під час презентації президент компанії Мартін Діркс вручив голові Всеукраїнського фонду відновлення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. О.Гончара академіку Петру Троньку чек на 50 тисяч гривень. Цей добродійний внесок призначений на відновлення Успенського собору Києво-Печерської лаври і комплексу пам'яток Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві.

зу, яка б регулювала взаємовідносини банків із клієнтами при здійсненні лізингових операцій, а також порядок їх оформлення та обліку;

■ розвивати факторингові операції, для чого необхідно виробити механізм відчуження майна державних підприємств;

■ розширювати трастові операції банків.

8. Створити умови для залучення в банківські установи коштів, що перебувають на руках у населення та в тіньовому обігу. Це дасть змогу розширити коло безготівкових розрахунків, підтримувати стабільність національної грошової одиниці, збільшити ресурсну базу довгострокового кредитування. З цією метою необхідно:

■ в Ощадному банку України підвищити проценти закладами до 15%; за строковими вкладками процент може дорівнювати поточній ставці НБУ. Правління Ощадбанку має одержати право встановлювати маржу при наданні кредитів у розмірі 25% від ставки строкового вкладу;

■ створити систему страхування вкладів населення, врахувавши таке:

а) у створенні фонду обов'язкового страхування вкладів фізичних осіб повинна брати участь і держава, що додасть вкладникам упевненості щодо надійності захисту їхніх коштів;

б) у процесі створення фонду застосувати диференційований підхід до визначення розміру початкових внесків, щоб основні витрати не лягли на плечі більш стійких, великих комерційних банків, яким менше загрожує банкрутство;

в) визначити такий порядок використання коштів фонду страхування вкладів фізичних осіб, який дав би змогу усунути можливість загрози існуванню самого фонду, сприяв би захисту платіжної системи України та інтересів вкладників комерційних банків (шляхом прибуткового розміщення коштів фонду);

г) запровадити пільги щодо оподаткування доходів громадян, які користуються системою безготівкових розрахунків; не запроваджувати оподаткування процентів закладами громадян.

9. Із метою підвищення довіри до гривні:

■ підтримувати стабільний обмінний курс гривні, для чого Національному банку, Міністерству економіки й Міністерству зовнішньоекономічних зв'язків та торгівлі постійно вживати заходів з метою недопущення значних коливань платіжного балансу;

■ у зв'язку із тим, що Україна взяла на себе зобов'язання, передбачені статтею VIII статуту МВФ, Національному банку провести широку роз'яснювальну роботу щодо переходу гривні в розряд вільно конвертованих валют для поточних операцій, що сприятиме зростанню довіри населення до національної грошової одиниці;

■ у процесі стабілізації національної економіки поступово активізувати курс на її де-

доларизацію, для чого зокрема рекомендувати через НБУ комерційним банкам встановлювати на валютні вклади проценти, які не перевищують середньозважену облікову ставку європейських центральних банків (Франції, Великобританії, Німеччини, Швейцарії), що має автоматично привести до зниження процентів на валютні вклади відносно ставок на гривневі вклади.

10. Створити умови для нормалізації грошового обігу. З цією метою:

■ розробити й прийняти закони "Про грошову систему України" і "Про грошовий обіг в Україні", в яких закласти положення прямої дії щодо: обмеження бартерних операцій і угод; необхідності безготівкових грошових розрахунків (тобто через банківську систему); недопущення "взяття під контроль" вкладів клієнтів банківської системи, що є порушенням банківської таємниці і може мати негативні наслідки;

■ НБУ та комерційним банкам послідовно дотримуватися чинних нормативних актів щодо готівкових та безготівкових розрахунків;

■ ввести у практику розрахунків переказні та прості векселі дисконтом на рівні ставок Національного банку України;

■ послідовно впроваджувати у життя електронні розрахункові картки типу Visa, Mastercard та інші, за допомогою яких населення зможе здійснювати поточні розрахунки;

■ впроваджувати у банківських установах автомати для отримання готівки за допомогою електронних карток;

■ запроваджувати безготівкові платежі серед населення, у тому числі електронні розрахунки, вводити в обіг чеківі розрахункові книжки для населення;

■ практикувати виплату заробітної плати банками шляхом переказу чеків на відповідні рахунки робітників та службовців.

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РОЗБУДОВИ ФІНАНСОВОГО РИНОКУ

1. Враховуючи світовий досвід, визначити у законодавчому порядку провідну фондову біржу з існуючих в Україні, де котирувалися б акції підприємств із капіталом понад 1 млрд. грн., та визначити кількість регіональних фондових бірж (Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Луганськ, Запоріжжя), де б котирувалися акції підприємств із капіталом від 200 млн. до 1 млрд. грн. Акціонерні товариства з капіталом до 200 млн. грн. вважати акціонерними товариствами з ризиковим капіталом, які котируються на позабіржовому ринку. Слід визначити одночасно лістинг акціонерних товариств, що можуть котируватися на біржовому та позабіржовому ринках, вимоги до них, здійснюючи перегляд цього лістингу кожні півроку або рік.

2. Із метою подальшого розвитку фондо-

вого ринку доцільно розробити положення про:

а) єдину систему національного та локальних депозитаріїв фондового ринку;

б) єдину систему комп'ютерного зв'язку типу Internet, яка дозволить охопити провідну та локальні фондові біржі України, виходити на світові фондові ринки Європи, Азії, Америки, країн СНД;

в) єдину систему статистичної звітності фондового ринку та позабіржової діяльності;

г) єдину систему правил та угод, що можуть бути укладені учасниками біржового та позабіржового ринків;

г) єдині норми обліку цінних паперів.

3. Розробити концепцію вторинного ринку цінних паперів, ринку капіталів та шляхи активізації їхньої діяльності.

4. Здійснити правові, економічні та організаційні заходи щодо становлення та розвитку ринку цінних паперів місцевої влади.

5. Запропонувати, щоб усі біржові структури на основі розроблених лістингів регулярно публікували дані про емітентів, котирувальну та курсову ціну їхніх акцій, розмір очікуваних дивідендів, оборот акцій, визначали індекс ділової активності біржі та окремих емітентів.

6. Встановити, що Мінстат України на основі біржових звітів щоденно, щотижня, щомісяця визначає ділову активність біржового ринку та динаміку обсягів угод на ньому, динаміку вартості курсів акцій, розробляє національний індекс ділової активності.

7. Розробити правову базу загальних правил випуску облігацій внутрішньої державної позики. У міру створення для цього необхідних умов переходити від короткострокових до середньо- та довгострокових облігацій.

8. Із метою нормалізації функціонування валютного ринку в умовах скасування обов'язкового продажу валютних надходжень у розмірі 50% доцільно законодавчо закріпити такі норми:

■ характер подальшого руху валютної виручки визначається Кабінетом Міністрів та Національним банком України з урахуванням конкретної ситуації у валютній сфері;

■ валюта, що не продана на валютному ринку України і залишається у резидентів, може використовуватися для платежів із поточних операцій, зберігатися на валютних рахунках в уповноважених банках або, з дозволу НБУ, на рахунках у закордонних банках.

* * *

Останній розділ "Висновків і пропозицій" науково-практичної конференції містить низку організаційних заходів щодо подальшого розвитку фінансової системи України. Зокрема, подано перелік законодавчих актів, які слід прийняти невідкладно.

Матеріал підготував до друку Андрій Папуша ("Вісник НБУ")

Олександр Осауленко,
голова Державного комітету
статистики України. Кандидат
економічних наук.

У 1974 році закінчив Київський інститут народного господарства, у 1983-му захистив кандидатську дисертацію. Вся трудова діяльність, у тому числі й наукова, пов'язана зі статистикою. З 1974 до 1993 року працював у Київському міському управлінні статистики — інженером, завідуючим відділом, начальником управління. Останні три роки — заступник міністра, міністр статистики України.

Ганна Карчева,
головний економіст департаменту з питань роботи з проблемними банками НБУ. Кандидат економічних наук.

У 1977 році закінчила Київський інститут народного господарства, у 1981-му захистила кандидатську дисертацію. Працювала завідуючою відділом прогнозування соціально-економічного розвитку регіональних систем у Науково-дослідному інституті соціально-економічних проблем м.Києва. Має понад 30 наукових праць, у тому числі й монографію з моделювання розвитку регіонів. За сумісництвом викладає курс "Загальна теорія статистики" в Академії муніципального управління. В НБУ — з 1996 року.

НЕПЛАТЕЖІ

Моделювання дебіторської і кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання

ДЕБІТОРСЬКО-КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ І ШЛЯХИ ЇЇ СКОРОЧЕННЯ

Подолати платіжної кризи в народному господарстві, поліпшенню фінансового становища вітчизняних підприємств законодавча і виконавча влада в останні роки постійно приділяла увагу. Однак незважаючи на вжиті заходи та певні позитивні зрушення в економіці (сповільнення темпів падіння виробництва, суттєве зниження рівня інфляції, стабілізація курсу гривні), дебіторсько-кредиторська заборгованість продовжує зростати. У 1996 році борги суб'єктів господарювання в Україні зросли більш як удвічі. Середньорічні темпи приросту дебіторської заборгованості становили 6,3%, а кредиторської — 7%. Ця тенденція зберігається і в 1997 році.

Причина платіжної кризи насамперед у тому, що досі не вироблено політики ефективного функціонування економіки, здійснення прогресивних міжгалузевих

структурних перетворень. Вжитим свого часу заходам бракувало послідовності й комплексності, диференційованого підходу до кожного підприємства-боржника. У підсумку вони не дали очікуваних результатів — тенденція зростання дебіторської заборгованості зберігається, підприємств-боржників не поменшало.

Доводиться констатувати, що на сьогоднішні ринкові реформи (зокрема приватизаційні процеси) не стали дієвим чинником стабілізації і піднесення економіки. На різногалузеві акціонерні товариства нині припадає 18% від загальної в Україні простроченої заборгованості.

Поглиблення платіжної кризи — результат відсутності в державі політики щодо забезпечення ефективного функціонування економіки та здійснення прогресивних міжгалузевих структурних перетворень

Темпи її зростання для малих підприємств утричі вищі, ніж у середньому в країні. Зазначимо, що доки майже чверть обсягу промислового виробництва (23,9%) становитиме металургія (найбільш енергомістка галузь українського народного господарства), ніякими надзвичайними заходами не вдасться забезпечити ефективне функціонування економіки.

Практично неможливо розв'язати платіжну кризу в Україні лише заходами загальнодержавного характеру, не підвищуючи ролі регіональних і місцевих органів влади, фінансової відповідальності кожного підприємства-боржника. Вже хоча б тому, що стан справ в областях неоднаковий — у них неплатежі вельми різняться за обсягом. Так, на місто Київ, Дніпропетровську і Донецьку області припадає 45,9% дебіторської і 43,2% кредиторської заборгованості, тоді як на Чернівецьку, Волинську і Тернопільську — відповідно 1,8 та 2%.

Враховуючи таку значну розбіжність у заборгованості, місцевим органам вла-

ди доцільно розробити власні комплексні цільові програми щодо вирішення проблеми неплатежів, передбачивши у них і загальнодержавні, і регіональні заходи щодо виходу з кризи платежів.

Сьогодні вже ніхто не заперечує, що платіжна криза в Україні має системний характер і вийти з неї можна лише завдяки системним регуляторам, тобто впливаючи на умови і фактори, що її обумовлюють, а не на окремі складові, такі як взаємозалік, реструктуризація заборгованості тощо.

Неплатежі й виробництво тісно взаємопов'язані. З одного боку — подальше загострення платіжної кризи гальмує хід стабілізації та розвитку економіки. З другого — не створивши повноцінних ринкових відносин між суб'єктами господарювання, не налагодивши ефективного виробництва, не підвищивши платоспроможного попиту населення та не відтворивши внутрішній ринок, вийти з тупика неплатежів не вдасться. Це, до речі, підтверджує і світовий досвід. Так, політикою кейнсіанства, широко застосовуваною в 1930-х роках на Заході для виходу з економічної кризи, передбачалося підвищення доходів населення, яке виступало одним зі стимуляторів виробництва, оскільки там ясно розуміли, що забезпечити зростання виробництва за зниження попиту населення практично неможливо.

Однак, усунувши лише системні причини неплатежів, не вдасться цілком позбутися взаємної заборгованості між суб'єктами господарювання — основної перешкоди для нормального функціонування економіки держави. Тому пропозиції щодо проведення чергового взаємозаліку заборгованості між суб'єктами господарювання заслуговують на увагу. Але лише у разі, якщо він проводиться на інших умовах, ніж останній залік, коли було погашено й оформлено векселями всього якихось 5% від визначеної суми заборгованості.

Для того щоб взаємозалік дав очікувані результати, необхідно передбачити обов'язкову участь у ньому всіх суб'єктів підприємницької діяльності, які мають дебіторсько-кредиторську заборгованість, а крім того, змінити алгоритм його проведення, забезпечивши не двосторонній, а багатосторонній залік боргів. Без використання сільових методів економіко-математичного моделювання, стандартних пакетів прикладних програм розв'язати це завдання надзвичайно складно. Зауважимо, що в Україні нині є все необхідне для вирішення подібних проблем: система електронних платежів, потужні обчислювальні центри Мінекономіки і Мінста-

ту України, Інституту кібернетики НАН України тощо.

Як показав досвід, тотальне списання заборгованості не вирішує проблеми неплатежів і, до всього, ставить у нерівні умови підприємства, які вживають ефективних заходів, щоб своєчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями, і підприємства, які виявляють щодо цього пасивність. Тому вважаємо, що заходи, передбачені Законом України "Про реструктуризацію податкової заборгованості платників податків за станом на 31 березня 1997 року", сприятимуть пожевленню платежів до бюджету лише за умови диференційованого підходу до кожного підприємства-боржника. Реструктуризацію слід проводити в комплексі з такими заходами, як визнання банкрутства підприємств, продаж їхніх акцій з метою погашення заборгованості тощо. Вибравши такий шлях, доцільно застосувати кластерний аналіз і багатомірне аналітичне групування підприємств та організацій за системою визначених критеріїв, включаючи й показники дебіторської та кредиторської заборгованості, передбачивши стимулювання перспективних секторів економіки. При цьому доцільно послабити податковий прес стосовно підприємств паливно-енергетичного комплексу, що сприятиме зниженню цін на продукцію суміжних галузей, а підприємствам високотехнологічних галузей, визнаних відповідно до Концепції структурної перебудови економіки пріоритетними, надати необхідні бюджетні дотації.

АНАЛІТИЧНЕ ВИРІВНЮВАННЯ РЯДІВ ДИНАМІКИ ДЕБІТОРСЬКОЇ ТА КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Щоб виробити ефективні регулюючі методи впливу на платіжну дисципліну суб'єктів господарювання, необхідно своєчасно передбачити можливі зміни неплатежів та їх вплив на соціально-економічну ситуацію. Відтак зростає значення моделювання показників дебіторсько-кредиторської заборгованості у системі соціально-економічних параметрів. Таке моделювання має на меті:

♦ сприяти науковому, всебічно обґрунтованому вибору оптимальних управлінських рішень (на підставі аналізу тенденцій досліджуваних параметрів та оцінки можливого їх розвитку в майбутньому);

♦ своєчасно виявити негативні наслідки неплатежів та об'єктивно оціни-

Захід у 1930-ті роки для виходу з економічної кризи широко застосовував політику кейнсіанства: підвищує доходи населення, стимулював цим попит на продукцію місцевих виробників. Заможніші покупці ставали рушієм виробництва

ти пов'язані з ними соціально-економічні проблеми;

♦ комплексно оцінити фактори, які найбільше впливають на динаміку заборгованості.

Процес моделювання заборгованості має базуватися на двох підходах (пошуковому і нормативно-цільовому) та передбачати використання економіко-статистичних моделей усіх класів: факторних, трендових, авторегресійних, адаптаційних тощо.

Важливою методологічною умовою пошукового підходу у прогнозуванні дебіторсько-кредиторської заборгованості є його принципова орієнтація: не на безумовне передбачення, а на сприяння у виборі оптимальних управлінських рішень, спрямованих на скорочення боргів суб'єктів господарювання.

Найпоширенішими методами пошукового прогнозування є екстраполяційні, до яких належать і аналітичні моделі. Їх використання базується на гіпотезі закономірності, інерційного характеру зміни неплатежів. Інерційність виявляється у збереженні взаємозв'язків прогнозованого процесу з іншими соціально-економічними явищами (інерційність 1-го виду) і в продовженні загальної тенденції розвитку явища в часі (інерційність 2-го виду).

Аналітичні моделі нами розроблялися на основі щомісячної ретроспективної інформації за 1996—1997 роки.

Для вибору рівняння аналітичного тренду, який найточніше описує ретроспективний ряд, використано 15 рівнянь таких видів:

1. $A_0 + A_1 \times t$
2. $A_0 + A_1 \times t + A_2 \times t \times t$
3. $\exp(A_0) \times t \times A_1$
4. $\exp(A_0 + A_1 / t)$
5. $A_0 + t / (t + A_1)$
6. $\exp(A_0 + A_1 \times t)$
7. $A_0 - A_1 \times \exp(-t)$
8. $\exp(A_0 + A_1 \times t) \times t \times A_2$
9. $A_0 + A_1 \times (x + A_2 \times x \times x)$, $x = \ln t$
10. $A_0 + A_1 \times \ln(t)$
11. $A_0 / (1 + A_1 \times \exp(-A_2 \times t))$
12. $\exp(A_0 - A_1 \times \exp(t))$

13. авторегресія (маф)
14. Хольта—Уінтерса
15. Брауна (Харрісона)

Аналітичні тренди для кількісного аналізу та прогнозування вибиралися за допомогою узагальнюючого критерію точності (якості) моделей, який обчислювався на підставі семи статистик точності й адекватності.

Для дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання України (X_1) за вибраними критеріями точності кращими є дві такі статистичні моделі:

$$X_1 = \exp(10.02 + 0.01 \times t) \times t \times 0.21; \quad (1)$$

$$X_1 = 22634.80 + 4952.07 \times (x + 1325.28 \times x \times 2), x = \ln t. \quad (2)$$

Для кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання (X_2) України варіація значень узагальнюючого критерію точності дає змогу виділити два аналітичні тренди:

$$X_2 = 32490.33 + 2310.35 \times (x + 4621.56 \times x \times x), x = \ln t; \quad (3)$$

$$X_2 = 28128.12 + 4463.64 \times t - 98.38 \times t \times t, \quad (4)$$

де t — параметр часу.

Виходячи зі значень першої та другої похідної для моделей (3) і (4), перевагу слід віддати аналітичному тренду (4). Прогнозування кредиторської заборгованості за цим трендом передбачає зниження показника, тоді як за аналітичним рівнянням (3) маємо зростання кредиторської заборгованості.

КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНІ (ФАКТОРНІ) МОДЕЛІ

Наведені аналітичні трендові моделі дають лише зовнішнє формалізоване відображення сукупного впливу всіх чинників на дебіторську та кредиторську заборгованість. Вони не висвітлюють структури факторів впливу і значимості кожного з них. А отже, механізм взаємодії лишається нерозкритим.

При моделюванні заборгованості, враховуючи комплексний характер досліджуваних процесів, прийнято гіпотезу, за якою неплатежі розглядаються системно, у взаємозв'язку з такими основними економічними параметрами, як обсяг валового внутрішнього продукту у фактичних цінах, рівень інфляції та інші, що суттєво впливають на стан дебіторсько-кредиторської заборгованості. Тісний взаємозв'язок між вказаними економічними показниками засвідчують і значення коефіцієнтів парної кореляції

Таблиця 1. Матриця коефіцієнтів парної кореляції (для дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання України)

Показники	X_1	X_3	X_4	X_5
X_1	1.000	0.484	0.985	0.947
X_3	0.484	1.000	0.497	0.395
X_4	0.985	0.497	1.000	0.395
X_5	0.947	0.395	0.967	1.000

Таблиця 2. Матриця коефіцієнтів парної кореляції (для кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання України)

Показник	X_5	X_2	X_4
X_5	1.000	0.470	0.865
X_2	0.470	1.000	0.395
X_4	0.865	0.395	1.000

(див. таблиці 1, 2).

Дані першої таблиці свідчать про досить сильний кореляційний зв'язок величини дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання в Україні з валовим внутрішнім продуктом у фактичних цінах та з індексом цін споживчого ринку до початку року. Значення коефіцієнтів парної кореляції становлять відповідно $r_{1,4} = 0.985$ і $r_{1,5} = 0.947$. Зі значень коефіцієнтів парної кореляції випливає, що достатньо тісного кореляційного зв'язку між величиною доходів населення та валовим внутрішнім продуктом нема, хоча теоретично, відповідно до економічної суті цих показників, такий зв'язок повинен бути.

Величина кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання в Україні має тісний кореляційний зв'язок тільки з індексом цін споживчого ринку до початку року, $r_{2,5} = 0.865$.

Вибір конкретних кореляційно-регресійних моделей для прогнозування дебіторсько-кредиторської заборгованості здійснювався на підставі формальних і неформальних критеріїв з урахуванням щільності кореляційних зв'язків між показниками. За допомогою неформальних критеріїв, або так званого теоретичного, формально-логічного аналізу, визначалися можливі фактори впливу та напрям їхньої дії, а на підставі

формальних критеріїв (коефіцієнта детермінації, множинної кореляції) встановлювались конкретні рівняння регресії.

За допомогою методу множинної поетапної регресії та з урахуванням максимального значення коефіцієнта множинної кореляції було вибрано такі найбільш адекватні регресійні моделі.

Для дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання України:

$$X_1 = -36765.35 + 583.68 \times X_5 \quad (5)$$

$$R = 0.947;$$

$$X_1 = 29890.21 + 0.21 \times X_4 \quad (6)$$

$$R = 0.985;$$

$$X_1 = -162.23 + 1.33 \times X_3 + 573.91 \times X_5 \quad (7)$$

$$R = 0.969;$$

де R — коефіцієнт множинної кореляції;

X_3 — доходи населення, млн.грн.;

X_4 — валовий внутрішній продукт у фактичних цінах, млн.грн.;

X_5 — індекс цін споживчого ринку до початку року, %.

Для кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання України:

$$X_2 = 41978.81 + 0.35 \times X_4 \quad (8)$$

$$R = 0.912;$$

$$X_2 = -64219.75 + 935.68 \times X_5 \quad (9)$$

$$R = 0.865;$$

$$X_2 = -3693.83 + 2.92 \times X_3 + 904.66 \times X_5 \quad (10)$$

$$R = 0.890.$$

Виходячи з параметрів рівнянь регресії для дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання України, можна стверджувати, що зростання індексу цін споживчого ринку на 1% зумовлює збільшення дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання України на 573.9 — 583.7 млн.грн., а кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання України

При моделюванні заборгованості прийнято гіпотезу, за якою неплатежі розглядаються системно, у взаємозв'язку з такими основними економічними параметрами, як обсяг ВВП у фактичних цінах, рівень інфляції та інші, що суттєво впливають на стан дебіторсько-кредиторської заборгованості

— на 904.7—932.7 млн.грн. Оскільки у 1996 році індекс цін споживчого ринку збільшився на 39.7%, то внаслідок зростання цін дебіторська заборгованість збільшилася на 22783.8—23172.9 млн. грн., а кредиторська заборгованість — на 35916.6—37028.2 млн.грн., тобто зростання дебіторської і кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання наполовину зумовлене підвищенням цін споживчого ринку.

Тому, визначаючи рівень інфляції на майбутнє, не слід забувати про те, що між величиною внутрішнього валового продукту та індексом цін споживчого ринку до початку року не встановлено тісного кореляційного зв'язку ($r = 0.385$), тоді як між величиною дебіторської заборгованості та рівнем інфляції такий зв'язок існує ($r = 0.947$).

Зростання дебіторської і кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання України на 50 відсотків зумовлене підвищенням цін споживчого ринку. Не існує кореляційного зв'язку між зміною ВВП та рівнем інфляції

Наведені значення коефіцієнтів взаємозв'язку між показниками свідчать про те, що в сучасних умовах підвищення рівня інфляції перш за все призведе до збільшення дебіторсько-кредиторської заборгованості, і проблематично, що це обумовить зростання валового внутрішнього продукту.

Розроблені математичні моделі дебіторської та кредиторської заборгованості є початковим етапом у системному моделюванні дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання України.

Використання на наступних етапах дослідження моделей адаптивного згладжування, що базуються на ідеї дисконтованої зваженої регресії, та багатофакторних моделей дасть можливість більш точно обґрунтувати можливі варіанти динаміки дебіторсько-кредиторської заборгованості залежно від оцінок і значень факторів, які мають суттєвий вплив на рівень заборгованості. А побудова багатосекторної, структурно-функціональної економетричної моделі, яка мала б інерційно-нормативний характер і включала регресійні, балансові і дефініційні рівняння, найбільш відповідає ситуації з неплатежами і системному підходу до її вирішення.

Світлана Волосович,
викладач кафедри фінансів Київського державного торговельно-економічного університету.

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

Перспективні напрями залучення заощаджень населення банківськими установами

Як свідчить досвід останніх років, багато проблем впровадження ринкових відносин в Україні пов'язані з браком коштів у суб'єктів господарювання. Лише на структурну перебудову вітчизняної економіки потрібно орієнтовно 40 млрд. доларів США. Тож 1.4 млрд. доларів, які минулого року Україна одержала із зовнішніх джерел, замало для відчутних зрушень у напрямі економічного зростання. Нині у суспільстві закономірно утверджується розуміння того, що головну роль у фінансуванні різноманітних проєктів мають відігравати внутрішні джерела коштів, до яких належать і заощадження населення.

Не секрет, що в усьому світі саме ринок заощаджень населення живить економіку країни. Наприклад, у ФРН 63% загальних заощаджень, які використовуються як інвестиційні ресурси, — це кошти фізичних осіб.

Сьогодні в Україні на руках у населення, за різними оцінками, перебуває 10—15 млрд. доларів США і це — за умов відчутного дефіциту фінансових ресурсів. Акумуляувати і перемістити ці заощадження від населення до споживачів коштів — одне з найголовніших завдань банківської системи.

Для комерційних банків вклади — головний вид пасивів і потужний рушій активних кредитних операцій. За рахунок цих коштів, наприклад, формується майже 93%¹ загальної суми активів комерційних банків США. Велика питома вага вкладів і в активах комерційних банків України — майже 45%². Але в українських банках (за підсумками минулого року) лише 16.5%³ від залучених коштів становили вклади фізичних

осіб. Шоправда, в Україні цей показник останнім часом зростає.

Найбільше залучених коштів фізичних осіб перебуває у державному Ощадбанку — понад 60% від загального обсягу коштів населення, розміщених у всіх українських банках.

ОСНОВНІ ВИДИ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Вклади громадян неоднорідні за економічною природою та властивістю трансформуватись у кредитні ресурси як самого банку, так і кредитної системи в цілому. Вони поділяються на три основні види:

¹ Панова Г. Банковское обслуживание частных лиц. — М., 1994. — С.19.

² Розраховано за джерелом: Галицькі контракти. — 1996. — №8. — С.17—18.

³ Протасов Ю. Як українські банки минулий рік пережили // Фінансова Україна. — 1997. — №3. — С.18.

- вклади до запитання;
- строкові вклади;
- ощадні вклади.

Немає потреби зупинятися на перших двох видах, оскільки вони загальновідомі. Хіба що зауважимо: вклади до запитання зручні для клієнтів, які займаються підприємницькою діяльністю, бо це дає їм змогу проводити розрахунки без використання готівки. Тобто це насамперед безпечно.

Строкові вклади вигідніші для банків, бо вони можуть користуватися цими депозитами як надійними ресурсами. Останнім часом з'явився різновид строкових вкладів — ощадні сертифікати.

Однак повернемося до ощадних вкладів. У практиці ощадної справи окремих країн зустрічаються два види таких вкладів:

- ощадні вклади із законодавчо встановленим терміном повідомлення про вилучення коштів;
- ощадні вклади із терміном повідомлення за домовленістю.

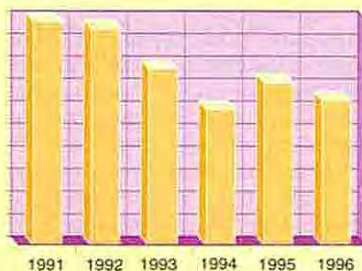
У першому випадку між клієнтом та фінансово-кредитною установою не існує домовленості про термін повідомлення, необхідного, щоб зняти кошти з рахунка. Він визначений законодавством. Так, наприклад, у ФРН без повідомлення з ощадного вкладу можна протягом місяця зняти суму лише до 2000 марок. А якщо клієнт хоче взяти більшу суму, то він зобов'язаний попередньо повідомити банк. Згідно із законом — за три місяці.

У другому випадку терміни повідомлення встановлюються за домовленістю. Здебільшого це — шість місяців після внесення коштів до банку. В цьому випадку вклад зберігається у кредитній установі не менше дванадцяти місяців.

Строкові депозити — на проміжному місці між вкладом до запитання та ощадними вкладом. Від останніх вони відрізняються, на наш погляд, тим, що мають відносно невеликий, суворо визначений термін, хоча він і більший, ніж у депозитів до запитання. Окрім того, мінімальний вклад на строкові депозити найчастіше обумовлений. У середньому його обсяг в українських банках у травні 1997 р. становив близько 300 грн.⁴ Це значно більше, ніж у липні 1996 р. — 160 грн. Якщо ж розглядати вклади у валютному еквіваленті, то найменше (100 доларів США) досі вимагали такі банки, як ВАбанк, Укринбанк, "Україна", Олбанк, Київбанк. Середнє значення мінімального вкладу строкових депозитів для вітчизняної кредитної системи становить приблизно 9500 доларів. Цей показник майже не відрізняється від своїх аналогів у інших країнах. Наприклад, у ФРН середній обсяг мінімального вкладу — 10000 німецьких марок.

Для ощадних вкладів, навпаки, типовим є повільне зростання суми. Їх відмінністю є і те, що накопичені заощадження використовують-

Динаміка частки вкладів населення в Ощадбанку в загальних банківських вкладах, %

Динаміка питомої ваги ощадних сертифікатів у загальній вартості цінних паперів, %

Побудовано за джерелом: Статистичний щорічник України. — К.: Техніка, 1996.

ся як правило лише через декілька років.

Найбільшого поширення у вітчизняній банківській практиці набули строкові депозити. Це пояснюється тим, що лише вони здаті були приносити дохід, який покриває втрати, спричинені інфляцією.

Слід зауважити, що донині у теорії і практиці банківської справи чіткого визначення поняття "ощадний вклад" немає. Невизначеність пов'язана з тим, що вклади населення мають багатоглибий характер, залежать від конкретної економічної та соціально-політичної ситуації в країні, від традицій, що склалися, і навіть — від психології населення.

На наш погляд, до вкладів ощадного характеру належать лише ті, що робляться з метою зберігання та поступового нагромадження коштів. Тобто вклади до запитання не можна вважати ощадними, оскільки їх основна функція — обслуговування поточного платіжного обороту клієнтів, а не обороту заощаджень. Так чи інакше, в міру розвитку безготівкових розрахунків на базі вкладів до запитання їх роль в організації заощаджень, на нашу думку, буде зменшуватися.

ПЕРСПЕКТИВНІ ВИДИ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Основну частину заощаджень населення становлять нерухомі заощадження. Тобто домогосподарства вкладають кошти в іноземну валюту, ліквідні товари, нерухомість, антикваріат або просто зберігають їх у тезаврації. Так, сума іноземної валюти, що перебуває на руках в українських громадян, сьогодні оцінюється, за різними даними, в 10—15 млрд. доларів США. Звичайно, якщо ці кошти вдалося залучити у господарський оборот, то Україна могла б створити валютний резерв, який дав би їй змогу не залежати від іноземних донорів. Залучити валютні кошти громадян — справа надзвичайно актуальна і важлива. Але для цього потрібні надійні гарантії, довіра клієнтів до банківських установ.

Передусім банки повинні мати високий рівень ліквідності. В умовах переходу до

Немає достатніх підстав вважати вклади до запитання ощадними, адже основна їхня функція — обслуговування поточного платіжного обороту клієнтів

ринку фінансово-кредитним установам слід також більше уваги приділяти сучасним методам управління заощадженнями фізичних осіб. Інтенсивність залучення заощаджень населення значною мірою залежатиме від застосування нових видів вкладів.

На наш погляд, у вітчизняних банківських установах, які обслуговують приватних осіб, було б доцільно запровадити такий вид ощадних вкладів, як депозитні рахунки грошового ринку, що вперше були застосовані у США. Вони особливо перспективні в умовах високих темпів інфляції, коли ставка депозитного відсотка як правило є плаваючою і змінюється залежно від співвідношення попиту й пропозиції на фінансовому ринку.

Серед випробуваних за кордоном, але досі не застосовуваних в Україні форм акумулювання коштів населення — залучення банками різдвяних, відпускних, податкових та інших строкових вкладів, які роблять регулярно (наприклад, щотижня) з метою накопичення коштів, достатніх для оплати відатків на різдвяні свята чи на час відпустки. Для банків такі методи мобілізації бажані тим, що вони сприяють зростанню депозитів та стимулюють ошадливість вкладників.

Останнім часом у країнах Заходу клієнти банків одержали змогу користуватися так званими **поз-рахунками**. Ці рахунки об'єднали в собі принципи зберігання і використання строкових вкладів та вкладів до запитання: як тільки сума залишку на рахунок перевищує якусь величину, на неї починають нараховувати проценти. Для клієнтів поз-рахунки вигідні тим, що, як і вклади до запитання, дають змогу проводити розрахунки за допомогою документа, який має силу засобу платежу, а головне, як і строкові

⁴ Фінансова Україна. — 1997. — №13. — С.43.

Now-рахунки базуються на основних принципах строкових вкладів і вкладів до запитання

вклади, дають право отримувати відповідний дохід. Окрім того, приватна особа може отримати кредит обсягом до 50% залишку на вкладі. Для банку now-рахунки привабливі тим, що кошти на них зберігаються протягом точно визначеного часу і тому можуть бути використані для довгострокових вкладень.

Ще одним перспективним засобом залучення заощаджень населення у банківські вклади є **supernow-рахунки**, на які нараховується дохід за плаваючою ставкою. Ці рахунки апробували у своїй практиці деякі вітчизняні банки, зокрема, ВАбанк. Щоправда, українським варіантом, на відміну від зарубіжного, не передбачено додаткових послуг. В інших країнах за таким вкладом дозволяється випускати необмежену кількість чеків, застав із процентною ставкою, отримувати позики під заставу нерухомості. Українським банкам дошльово було б також залучати заощадження у депозити, що дало б змогу поєднати риси строкового вкладу та вкладу до запитання, тобто дозволило б отримувати прибуток і щомісячно користуватися нарахованими процентами. Вклад на supernow-рахунку умовно складається з двох частин: витратно-приходної та строково-накопичувальної. Первісно нагромаджена сума витратно-приходної частини вкладу через певний термін (найчастіше через місяць) автоматично переводиться у строково-накопичувальну, після чого на неї нараховуються проценти. Нараховані за процентами кошти відразу ж повертаються у витратно-приходну частину вкладу. Клієнт має право у будь-який час повністю або частково вилучити нараховані за процентами кошти, а також додати на рахунок будь-яку суму. Того ж визначеного числа кожного місяця всі незапитані вкладниками проценти та довнесені суми також переводяться у витратно-накопичувальну частину вкладу.

Нині дедалі більше банків західних країн переходить до комплексного обслуговування клієнтів. Наприклад, сучасний комерційний банк США як правило виконує понад 100 видів операцій та послуг, кліринговий банк Англії — близько 150, а великий комерційний банк Японії — 300. Банки виконують повне обслуговування клієнтів: проводять розрахункове, касове, кредитне обслуговування, здійснюють розрахунок та виплату податків, консультують населення з питань інвестування, надають сейфи для зберігання цінних паперів і коштовностей, проводять трастові операції тощо. Для порівняння нагадаємо, що Ощадний банк України виконує

близько 70 операцій і послуг. Конкуренцію Ощадному банку країни починають становити нові фінансово-кредитні установи. Наприклад, Приватбанк виконує лише зареєстрованих 32 операції⁵.

Подальше реформування економіки, впровадження ринкових відносин вимагає постійного вдосконалення системи грошового обігу, поліпшення розрахункового та касового обслуговування приватних осіб, що має забезпечити швидко зростаючі потреби у платежах та прискорити оборот грошових коштів за умов одночасного зменшення витрат грошового обігу та скорочення трудових затрат. Один із шляхів вирішення цих проблем — безпаперові технології розрахунків.

У наш час понад 200 країн світу розвивають банківські послуги на основі кредитних карток, а безготівкова плата за товари і послуги в економічно розвинутих країнах досягає 90% у структурі всіх грошових операцій.

Застосування в Україні безготівкових розрахунків за допомогою пластикових карток, впроваджене останнім часом, — один із найперспективніших шляхів залучення заощаджень населення у грошовий обіг країни⁶.

ТРАСТОВІ ОПЕРАЦІЇ

Одним із важливих засобів збільшення заощаджень населення, що акумулюються банками, є надання останніми різноманітних додаткових послуг, що мають попит у приватних осіб. Здебільшого ці послуги мають трастовий характер та поділяються на три групи:

- розпорядження майном клієнтів за заповітом;
- управління майном клієнта за спеціальною угодою;
- агентські послуги.

Найбільшу частку в трастових операціях для приватних осіб становлять агентські послуги. Це різноманітні операції з цінними паперами, отримання грошей під заставу, оренда сейфів, оплата рахунків довіритель, виплата податків, оформлення всіх видів доходів за дорученнями клієнтів тощо.

Практика свідчить, що більшість клієнтів, які звертаються в фінансово-кредитну установу для проведення трастових операцій, не має досвіду та необхідних знань для проведення операцій на фінансових ринках. Тому банки будують свої стосунки з клієнтами з урахуванням цих особливостей і спочатку намагаються сформувані лише загальне уявлення про цінні папери клієнта, роблячи акцент на купівлю відносно надійних та доходних, оскільки основним критерієм першого

Поширення трастових операцій пов'язане з активізацією ринку облигацій внутрішньої державної позики

етапу взаємовідносин банку і клієнта є стабільність доходу, який вони приносять. Потім, у міру ознайомлення населення з особливостями функціонування фінансових ринків, як можливі інвестиції можуть розглядатися й інші, високодоходні, але водночас і більш ризикові цінні папери.

У практиці українських банків трастові операції використовуються не так уже й часто. Хоч останнім часом, у зв'язку з випуском облигацій внутрішньої державної позики, багато комерційних банків почало пропонувати населенню свої послуги щодо їх купівлі. Здебільшого застосовуються такі варіанти цих послуг:

- 1) банки купують облигації за складеним клієнтом замовленням;
- 2) банки беруть кошти в трастове управління, запевняючи клієнта, що від його імені вкладатимуть їх лише в державні облигації.

Пряма купівля облигацій за посередництва банку дає комісійні значно менші, ніж трастова угода. Зате у другому випадку практикуються щомісячні або дострокові виплати, до того ж у разі погіршення ситуації на ринку облигацій можна продати. Ще одна перевага трастових операцій пов'язана з тим, що банк може торгувати лотами державних паперів.

***

Отже, щоб активізувати залучення заощаджень населення України до активного господарського обороту, необхідно:

- впроваджувати нові види банківських вкладів, зручних для громадян. До них належать now-рахунки; supernow-рахунки; вклади, на які дохід нараховується за складними процентами; депозитні рахунки грошового ринку та різноманітні (різдвяні, податкові, відпускні) депозити;
- активніше залучати кошти громадян України в іноземній валюті. На нашу думку, вітчизняним фінансово-кредитним установам доцільно відкривати рахунки і для іноземних громадян;
- прискорити впровадження державної програми цілісної автоматизованої системи безготівкових розрахунків;
- розширити спектр додаткових послуг, які надаються банківськими установами приватним особам. Пріоритетним тут має стати надання трастових послуг населенню, до яких належать різноманітні операції із цінними паперами, надання консультацій, оренда сейфів, сплата рахунків довірителя, оформлення страхових полісів тощо.

⁵ Повний перелік зареєстрованих операцій, які виконують усі банки України, публікується у цьому номері "Вісника НБУ" під рубрикою "Довідкове бюро".

⁶ Детально про створення вітчизняної системи безготівкових розрахунків за допомогою пластикових карток читайте у "Віснику НБУ" №6 (1996 р.) і №№ 1, 2, 5, 7, 8 за 1997 р.

СТРАХОВА СПРАВА

Страховий бізнес в Україні

"Вісник НБУ" неодноразово розповідав про історію страхової справи. Цього разу пропонуємо увазі читачів дослідження, у якому висвітлюються сучасні проблеми становлення страхового бізнесу в Українській державі. На прохання автора зауважуємо, що стаття підготовлена за матеріалами досліджень усього колективу відділу регулювання питань зовнішнього боргу та розвитку ринку страхування зведеного відділу фінансового забезпечення економічної політики Міністерства економіки України.

СИСТЕМА СТРАХУВАННЯ І ХАРАКТЕР СУСПІЛЬСТВА

Технологія страхування — це засіб, обраний для фінансування збитків, яких фізичні та юридичні особи зазнають у зв'язку із різноманітними несприятливими випадками. Характер ризиків, що відшкодовуються через механізм страхування, спосіб дії цього механізму залежать від потреб та бажань того чи іншого суспільства. Потреба у коштах, які необхідні для компенсації шкоди, теж буває різною. В одному суспільстві ризик бере на себе уряд, в іншому — приватні компанії. Проте ризики з великими збитками, покрити які не під силу приватним структурам, завжди страхуються урядом через оподаткування або іншим шляхом. Прикладом урядового фінансування є ризик, пов'язаний із використанням ядерної енергії або ризик безробіття. Інші ризики страхують приватні компанії. У кожній країні розподіл ризиків різний. Системи організації страхування у різних країнах теж можуть бути найрізноманітнішими.

Таким чином, цей вид фінансово-економічної діяльності є конче необхідним для того, щоб забезпечити безперервне економічне життя суспільства, а також допомогти окремим людям упоратися з наслідками несприятливих подій. Страхові компанії є своєрідними регуляторами ставлення суспільства до ризиків.

СТАНОВЛЕННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

В Україні до 1988 року існувала монополія Держстраху на страховому ринку. Вже сама назва цієї організації говорить про те, що її діяльність регулювалася державою. Передбачалися надходження від страхових премій до бюджету і виділення з бюджету коштів на виплату компенсації. Але вже починаючи з 1988 року з'являються перші страхові кооперативи, а з 1990-го — компанії. У 1990—1993 роках

кількість останніх інтенсивно зростала. Це насамперед пов'язано зі зростанням обсягів послуг, у першу чергу за рахунок особистого і майнового страхування. Кількість компаній зросла за вказаний період із 35 до 455, розширилась мережа їхніх філій. Починаючи з 1993 року, коли в країні швидкими темпами зро-

На сьогодні вітчизняні страхові організації це не стали гарантіями захисту інтересів своїх клієнтів. Чому?

стала інфляція, особисте страхування почало випереджати інші його види. З'явилося змішане страхування життя, коли одним договором страхувалося дожиття, збитки від нещасного випадку і збитки від інфляції. Багато компаній почали займатися фактично трастовою та банківською діяльністю, виплачуючи щомісяця великі відсотки на внесені населенням кошти. Інфляція призвела до деякого зменшення обсягів майнового страхування, а розвиток тіншового ринку не сприяв збільшенню страхування вантажів, фінансових ризиків, відповідальності за невиконання обов'язків перед третіми особами тощо. Ці процеси тривали до середини 1994 року, коли рівень інфляції різко знизився. Внаслідок цього сталося значне падіння темпів зростання страхових послуг за рахунок скорочення частки особистого страхування. У 1995 році почався процес банкрутства та ліквідації багатьох страхових компаній. Усього в Україні їх було зареєстровано 798, але в 1994—1996 роках ліцензії 280 із них були відкликани. Із середини 1995 року через розбудову нормальних ринкових відносин швидшими темпами почало розвиватися страхування відповідальності та майна. Поступово підвищувалася питома вага CIF¹ порівня-

¹ CIF — вартість, страхування, фрахт.

Андрій Самойловський,
головний спеціаліст зведеного відділу фінансового забезпечення економічної політики Міністерства економіки України.

но з FOB² при страхуванні вантажів. Почав розвиватися ринок страхування відповідальності власників транспортних засобів, набуває системного характеру медичне страхування та довгострокове страхування життя.

КУРС НА ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЮ

Розвиток страхового ринку в 1996 році супроводжувався його подальшою демонополізацією, появою нових організацій, які займалися цим видом діяльності, а також нових видів страхування, спрямованих на захист економічних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та соціальний захист населення.

Водночас слід зазначити, що через об'єктивні та суб'єктивні причини страхові організації ще не стали повною мірою гарантіями захисту цих інтересів. У 1996 році з 518 діючих таких організацій за неподання звітів та інші порушення законодавства було відкликано 150 ліцензій на здійснення їхньої діяльності³. На страховому ринку України намітилось і деякі позитивні тенденції. Так, страхові організації стали оперативніше виплачувати страхові суми та відшкодування, а їхній персонал набув певного практичного досвіду. Умови та правила страхування наблизилися до європейських стандартів, почали створюватися страхові організації зі значними статутними фондами (у зв'язку з прийняттям Закону України "Про страхування"). Співпраця з іноземними колегами набуває рівноправного характеру.

У 1997 році розподіл страховальників на тих, що займаються страхуванням життя, і на тих, що займаються іншими видами страхової діяльності, призвів до помітного зменшення

² FOB (у буквальному перекладі з англійської — вільно на борту) — зобов'язання продавця поставити товар у вказаному порту на борт судна, названого покупцем; під час перетинання товаром борту судна ризик випадкової втрати або пошкодження товару переходить від продавця до покупця.

³ Станом на 01.10.1996 р.

У найближчій перспективі найінтенсивніше розвиватиметься обов'язкове страхування

ринку страхування життя. Цілком ймовірно, що майнове страхування в структурі ринку зросте в невеликих розмірах, зменшиться питома вага страхування відповідальності. Найшвидшими темпами зростатиме обов'язкове страхування, в першу чергу — за рахунок обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, а також авіаційного страхування.

Основними завданнями ринку даних послуг на 1997 рік були: проведення перереєстрації страховиків; суттєвий підйом рівня їхньої платоспроможності завдяки збільшенню розмірів статутних фондів; забезпечення формування резервів, які б відповідали взятим зобов'язанням. Велике значення має залучення іноземних інвестицій, впровадження спеціалізованого бухгалтерського обліку для операцій, пов'язаних зі страховою діяльністю, широке залучення резервних фондів страховальників у розвиток народного господарства країни. Впровадження зазначених вище заходів почалося вже у 1996 році, і це дало перші позитивні результати. Якщо порівнювати з попередніми роками, то значно поліпшилося виконання страховальниками своїх зобов'язань. Їх невиконання уже стає винятком, тоді як у 1993—1994 роках це було правилом. Намітилися тенденції до стабілізації темпів зростання страхових послуг, до зростання частки іноземного капіталу, що інвестується у страховий бізнес.

Ці позитивні тенденції розвивалися і у 1997 році. Ключову роль тут має відіграти держава.

Попередній аналіз дає підстави припустити, що до кінця 1997 року на страховому ринку залишиться близько 300 страхових організацій. Макроекономічний аналіз свідчить, що Україна до 2000 року матиме високі темпи розвитку цього виду фінансово-економічної діяльності. Адже страхування — це об'єктивний атрибут ринкової економіки. З його допомогою, як переконує світовий досвід, можна дуже успішно вирішувати проблеми соціального розвитку. Без страхування у підприємств немає впевненості у збереженні в ризикових ситуаціях свого капіталу, авансованого в господарську діяльність. Воно дає змогу заощаджувати фінансові ресурси суб'єктів господарювання, а також нагромаджувати значні кош-

ти для наступного інвестування в економіку.

Україна географічно розміщена у центрі Європи. Є всі підстави очікувати тут значного зростання як внутрішніх, так і транзитних вантажопотоків, туристського обміну, будівництва та експлуатації спільних комунікацій. У зв'язку із цим ми змушені піклуватися про розвиток цивілізованих форм компенсації транспортних, екологічних та інших ризиків, негативні наслідки яких можуть поширитися і за межі нашої країни.

Треба мати на увазі, що відставання рівня страхування від світових стандартів перешкоджає активному залученню в українську економіку іноземних інвестицій, які могли б бути дуже вигідними для нас.

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

В Україні законодавча база розвитку страхового ринку почала створюватися з 1992 року. Декрет "Про страхування", який був прийнятий у травні 1993 року, ґрунтувався в основному на нормативній базі колишнього Держстраху⁴. Потрібно зазначити, що ця нормативна база мала ряд недоліків. Серед найсуттєвіших із них — відсутність самого поняття та механізму "зароблених" премій, юридична невизначеність "технічних" та "математичних" резервів і обмеження величини резервів у структурі тарифної ставки, недостатня обґрунтованість системи оцінки платоспроможності страхових компаній, нерозподіленість страхування життя та ризикових видів страхування, низькі вимоги до реєстрації страхових компаній, відсутність окремих стандартів обліку та звітності.

Ці недоліки і спонукали органи страхнагляду, які були створені в Україні наприкінці 1993 року, працювати над удосконаленням законодавчої бази. В першу чергу було розроблено Закон України "Про страхування", схвалений Верховною Радою України 7 березня 1996 року. Цим документом передбачено ряд принципових моментів, зокрема:

- встановлено мінімальний статутний фонд страхової компанії в розмірі 100 тис. ЕКЮ, а для страхових компаній, створених з участю іноземних юридичних або фізичних осіб, — 500 тис. ЕКЮ (раніше розмір мінімального статутного фонду становив 5 тис. ЕКЮ);

- впроваджено маржу платоспроможності 25—30% від суми премій та виплат за звітний період;

- розмежовано ліцензування щодо страхування життя та ризикових видів страхування;

- впроваджено поняття "технічних" та "математичних" резервів і вимоги про відповідність шим резервам обов'язків, прийнятих на себе страховими компаніями;

- встановлено порядок "заробленої" премії,

в основу якого покладено метод "однієї четвертої" від одержаних премій;

- надано право наглядовим органам проводити санації, ліквідації і реорганізації страхових компаній;

- підвищено вимоги до ліцензування;
- збільшено частку можливої участі іноземних страховальників до 50% та інше.

Новий закон дав змогу суттєво підвищити у 1996 році надійність страхового ринку в Україні і посилити контроль за його розвитком. Минулого року, крім уже згаданого Закону "Про страхування", в Україні були введені в дію нормативні акти, які також суттєво вплинули на страховий ринок. Що передбачають ці документи? Зупинимося коротко на деяких із них.

Постановою "Про врегулювання порядку здійснення державного обов'язкового страхування майна, що належить громадянам" разом із постановою Кабінету Міністрів України №206 від 22.03.1995 р. Постанова Ради Міністрів УРСР №568 від 13.11.1981 р. "Про державне обов'язкове страхування майна, що належить громадянам" визнається такою, що втратила чинність із дня набрання чинності Закону України "Про страхування". Тобто державне обов'язкове страхування майна громадян після прийняття Закону України "Про страхування" стало добровільним.

Процеси приватизації приводять до значного розширення розмірів приватного та колективного майна і збільшення обсягів страхових операцій із ним. Для забезпечення реального страхового захисту кожен власник повинен буде вносити значні платежі компанії, яка займається цим видом діяльності. Умови, на яких проводилося обов'язкове страхування майна громадян, були невигідними для страховальника, особливо для малозабезпечених верств населення. Світовий досвід свідчить про те, що страхування громадянами свого майна є справою суто добровільною. Людина повинна мати змогу вибрати умови тієї чи іншої компанії, передбачати договором особливі умови для себе.

Постановою Кабінету Міністрів України №1122 від 17.09.1996 р. затверджено граничні розміри страхових тарифів добровільного страхування майна громадян від знищення і пошкодження будівель внаслідок стихійного лиха, загибелі тварин унаслідок хвороби, нещасних випадків і стихійного лиха.

Основними положеннями Постанови Верховної Ради України "Про порядок введення в дію Закону України "Про страхування" передбачено:

- положення частини другої статті 38 (у ній зазначено, що "страховики, які отримали ліцензію на страхування життя, не мають права займатися іншими видами страхування") щодо страховальників, які одержали ліцензію на страхування життя до набрання чинності шим Законом, застосовуються із 01.01.1997 р.;

- встановлено, що страховальники, які заступали свою справу до набрання чинності

Своєрідним каталізатором розвитку страхового бізнесу в Україні нині стає приватизація

⁴ До прийняття Декрету "Про страхування" цей вид фінансово-господарської діяльності регулювався в Україні Законом "Про господарські товариства".

цим Законом, зобов'язані до 01.01.1997 р. сформувати свої статутні фонди відповідно до вимог статей 2 (частина грошових внесків не повинна бути меншою 60% статутного фонду) і 29 (мінімальний розмір статутного фонду становить 100 тис. ЕКЮ);

■ для страхувальників за участю іноземних юридичних осіб та іноземних громадян, які за-снували страхову справу до набрання чинності цим Законом, продовжено термін сплати мінімального статутного фонду в сумі 500 тис. ЕКЮ (встановленого статтею 29) до 31.03.1998 р. за умов збільшення ними сплаченого статутного фонду до розміру 100 тис. ЕКЮ за станом на 31.03.1997 р.

Отже, згадані вище положення фактично передбачали примусовий перерозподіл сфери інтересів страховиків, що у 1997 р. змусило деяких із них покинути один із секторів ринку цих послуг. Разом із тим, на ньому можуть з'явитися нові юридичні особи. Перша із значених вище вимог призвела до зменшення доходної бази компанії, а друга потребуватиме пошуків ресурсів для формування статутних фондів одразу двох страхових компаній. Для тих компаній, які не зуміли збільшити свій статутний фонд до 100 тис. ЕКЮ, було кілька можливостей залишитися на страховому ринку. Вони могли приєднатися до більших компаній, працювати на правах філіалів. На базі невеликого страхувальника міг виникнути і страховий брокер. Залишитися на ринку можна було, створивши, вквіт-решт, фонди взаємного страхування.

Не менш важливою подією на страховому ринку стало також прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови "Про порядок і умови проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів" (№ 1175 від 28.09.1996 р.). На думку спеціалістів, це збільшить частку недержавного обов'язкового страхування в загальній структурі ринку до 25—30%, тоді як у 1995 році вона становила 16,4%. Страхові поліси, які незабаром будуть потрібні кожному водієві не менше, ніж техпаспорт або права, допоможуть повернути втрачену довіру до страхування в цілому.

Помітною подією можна вважати й затвердження статуту Моторного страхового бюро України. На нього покладено дві важливі функції. По-перше, врегулювання претензій з боку інших країн. По-друге, виконання обов'язків перед третіми особами на внутрішньому ринку. Страхування цивільної відповідальності запроваджено як обов'язкове і має на меті захист потерпілих у дорожньо-транспортних пригодах. Транспортний засіб є джерелом підвищеної небезпеки для життя і здоров'я громадян, їхнього майна. В зазначеній вище постанові запропонована система соціального захисту потерпілих у дорожньо-транспортних пригодах, визначаються джерела відшкодування заподіяної шкоди шляхом впровадження механізму обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників

Проблема місткості національного страхового ринку значною мірою може бути розв'язана завдяки розвитку такої його складової, як перестраховання

транспортних засобів.

Соціально важливим є те, що потерпілим унаслідок дорожньо-транспортної пригоди за наявності кількох винуватців-автовласників надається право звернутися до однієї з відповідних страхових організацій, яка зобов'язана відшкодувати збитки.

Положення "Про порядок і умови проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів", яке затверджено згаданою вище постановою, визначає конкретний механізм виплати страхового відшкодування у разі смерті або завдання шкоди здоров'ю потерпілого, а також — шкоди його майну. Положенням передбачено основні питання взаємовідносин Моторного страхового бюро України із суб'єктами страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів.

Цим документом визначено відповідні вимоги до організацій, які займаються цим видом фінансово-економічної діяльності, порядок укладення договору обов'язкового страхування та вимоги до страхових полісів із цього виду страхування. Положенням передбачено як одну із функцій Моторного страхового бюро України створення і використання централізованих резервних фондів, які забезпечують фінансову стійкість у цілому системі обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Запровадження такого обов'язкового страхування створює необхідні правові передумови для вступу України в Міжнародну систему моторного страхування "Зелена картка" і сприятиме зменшенню впливу валюти за кордон при здійсненні міжнародних автомобільних перевезень.

Після вступу України у систему "Зелена картка" Моторне бюро України повинно буде робити виплати за тими збитками, які наші водії заподіють іноземним громадянам на їхній території. Становище ускладнюється тим, що врегулювання претензій повинно відбуватися відповідно до законодавства країни, у якій стався страховий випадок, незалежно від законодавства країни страхового товариства, яке видало поліс. І якщо ми починаємо зводити до встановленої зазначеною постановою мінімальної страхової суми (що виплачується за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю третіх осіб унаслідок дорожньо-транспортних пригод, за обов'язковим страхуванням цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Її розмір — 2000 гривень, які потерпілий зможе отримати в 1997 році), то в Англії, Франції, Бельгії сума

претензії, якщо вона стосується персональних ушкоджень, не обмежена. Врегулювати претензії інших країн, конвертувати та переводити валюту як страхові внески за кордон повинно буде Моторне бюро України. Якщо ж воно не впорається із цим завданням, то сплачувати доведеться державі. Тому при Моторному бюро створена Наглядова рада, до складу якої входять представники ряду міністерств та окремих страхових організацій. Крім цього, створений і задепонований за кордоном фонд страхових гарантій. Якщо він буде сформований тільки у встановленому мінімальному обсязі (400 тис. ЕКЮ), то страховий ринок України візьме на себе відповідальність лише в межах цієї суми. Решту ризику Моторне бюро України повинно буде перестраховувати за кордоном.

У сфері вітчизняного страхування переважають компанії з відносно невеликими можливостями щодо прийняття ризиків. Потреба ж у їх покритті зростає швидше, ніж статутні фонди. Така тенденція страхового ринку серйозно гальмує збільшення масштабів надання відповідних послуг, що знижує довіру клієнтів до страхувальників. Тому для українського ринку проблемою, яка потребує швидкого розв'язання, є збільшення місткості національного страхового ринку, об'єднання розрізнених страхових фондів компаній.

Одним із способів розв'язання цієї проблеми є перестраховання.

ПЕРЕСТРАХУВАННЯ — НЕОДМІННА СКЛАДОВА ПОВНОЦІННОГО СТРАХОВОГО РИНКУ

Після введення в дію Закону України "Про страхування" національний ринок відповідних послуг, складовою якого є перестраховання, вступив у якісно нову стадію розвитку. Перестраховання має власну історію та розвиток, власні правові основи і техніку, які майже не збігаються з технікою інших видів страхування. Це досить поширена, причому — окрема галузь фінансово-економічної діяльності. У Законі України "Про страхування" суть цього поняття визначено так: "перестраховання — страхування одним страховиком на визначених договором умовах ризику виконання всіх або частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика". Статтею 2 цього закону чітко визначено суб'єктів страхової діяльності: "страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками — резидентами України". Оскільки перестрахову-

На жаль, простежується негативна тенденція впливу валютних коштів за кордон унаслідок перестраховання. Як змінити її?

Під час становлення страхового бізнесу раціональне державне регулювання страхової діяльності не тільки допустиме, а й бажане

вання — це вид страхової діяльності, то він має здійснюватися на національному перестраховальному ринку.

Можна говорити про реальний ринок перестраховання, якщо існують суб'єкти та об'єкти перестрахових відносин, діють відповідні механізми. Суб'єктами перестраховального ринку України є страхові компанії України, що мають ліцензію на цей вид діяльності. Основними видами страхування, відповідальність за якими перестраховується, є страхування майна юридичних осіб, вантажів, транспортного майна (авіа-, морських суден, авто), цивільна відповідальність.

Найбільша частка перестрахованої відповідальності належить недержавному обов'язковому страхуванню. Практично всі морські ризики та відповідальність вантажоперівника розміщені за кордоном. Багато українських страховальників із самого початку за власним бажанням орієнтуються на іноземних перестраховальників, інші звертаються за кордон через неможливість розмістити той чи інший ризик на внутрішньому перестраховальному ринку. Серед резидентів перестраховуються відносно дрібні за обсягом відповідальності ризики, премії за якими не цікавлять закордонних перестраховальників (короткотермінові вантажі, майно невеликої вартості).

Таким чином, і далі спостерігається негативна тенденція значного відпливу валюти за межі України на тлі позитивної тенденції збільшення частки перестрахованої відповідальності. Для зменшення відпливу валюти за кордон держава намагається суттєво змінити систему перестраховання. Постановою Кабінету Міністрів України №1290 від 24.10.1996 р. затверджено Положення про порядок здійснення операцій з перестраховання. Воно має різко обмежити перестраховання за кордоном. Із цією метою встановлено відповідні норми для тих компаній, які сконцентрували усю свою увагу на нерезидентах.

Зазначимо проте, що підготовка і прийняття якісного й адаптованого до умов України законодавства про страхування — процес тривалий. Він потребує специфічних професійних знань тих проблем, які виникають у зв'язку із перестрахованням.

Страховий ринок в Україні розвивається нерівномірно. Чому?

СТРАХОВА СПРАВА В УКРАЇНІ МАЄ ВЕЛИКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Перспективи розвитку перестраховання в Україні пов'язані з розвитком страхових посередників (їхню діяльність регламентує Постанова Кабінету Міністрів України №1523 від 18.12.1996 р. "Про порядок провадження діяльності страховими посередниками"), створенням їх об'єднань, посиленням ролі професійних перестраховальників, укладенням багатосторонніх угод перестраховання.

Потреба у страховому і перестраховальному захисті зростає у зв'язку із приватизаційними процесами, що відбуваються в нашій країні. Адже об'єкти приватизації, які втратили підтримку з боку бюджету, органів управління, опиняються в ризикових ситуаціях. Необхідність у перестрахованні з кожним днем зростає через охоплення страхуванням більшої кількості великих, специфічних ризиків. У зв'язку із цим виникнуть потреби у розв'язанні ряду питань в економічній і правовій сферах.

Спираючись на світовий досвід, розвиток перестраховання в Україні матиме певні особливості, притаманні лише нашій економіці. Але можна сміливо сказати: за перестрахованням — майбутнє. Страхове законодавство в Ук-

Настав час створити досконалий і надійний "фільтр", який не пропускав би на ринок страхових послуг шахраїв, що своїми діями завдають шкоди цьому виду діяльності в цілому

раїні бурхливо розвивається. Раніше, в умовах державної монополії на здійснення цього виду фінансово-економічної діяльності, не було потреби в загальному законі про страхування. Достатньо було затвердити умови окремих видів страхування. Нині, в умовах розвитку страхового бізнесу, коли з'являється багато страховиків, які конкурують між собою, потрібне раціональне державне регулювання цієї діяльності.

Поширення самостійності товаровиробників, формування ринкової інфраструктури, договірних відносин, різке обмеження сфери державного впливу на розвиток процесів виробництва і розподілу матеріальних вигод потребують нових підходів до використання фінансово-кредитного механізму в управлінні економікою. Розгортання ринкових відносин, коли кожен товаровиробник починає діяти на свій страх і ризик, підвищує роль страхування. Особливого значення набувають питання страхування господарської діяльності. При цьому поряд із традиційним призначенням — забезпеченням захисту від природного лиха, випадкових подій технічного і техно-

логічного характеру, об'єктом страхування все частіше стають фінансові ризики, збитки додаткових видатків, не отриманого прибутку. З'являються якісно нові види страхування, наприклад, Укрстрахнагляд видає ліцензії на майнове страхування власників приватизаційних і цінних паперів, на страхування відповідальності інвестиційних фондів та інших юридичних осіб перед інвесторами за невиконання укладених угод, на страхування відповідальності інвестиційного керуючого.

Процес становлення страхового ринку в Україні відбувається нерівно. Поряд зі становленням і зменшенням одних страхових компаній можна спостерігати і розпад, банкрутство чи відкликання ліцензії у інших. Проблеми, з якими стикаються страхові компанії, спричинені об'єктивними і суб'єктивними факторами. До об'єктивних належать: наявна, хоч і керована, інфляція, економічний спад, що триває; жорстка конкуренція, яка іноді набуває потворних форм; відносно високий рівень безробіття, що провокує похвалення кримінальних елементів; використання застарілих, які містять значний відсоток ризику, економічно "брудних" технологій; недосконалі законодавчі акти тощо. Суб'єктивні фактори — це "захоплення" страховими компаніями ринку, що не узгоджується з рівнем їхньої реальної платоспроможності; недостатньо високий професіоналізм кадрів; відносно вузький діапазон ризиків, які страхуються (однорідний страховий портфель); відсутність практики перестраховання.

Створення ефективного захисту страхового бізнесу у рамках об'єктивно наявних економічних і соціальних реалій ускладнено, тому компанії змушені пристосовуватися до таких реалій, часом перекручуючи сутність і принципи страхування, дискредитуючи тим самим цей вид фінансово-економічної діяльності.

В основу заходів для санації страхового ринку має бути покладена діяльність із модернізації й актуалізації існуючих законодавчих актів. Головною виконавчою ланкою у врегулюванні діяльності страхових компаній є державна служба нагляду, яка шляхом встановлення певного рівня забезпечення платоспроможності страхових компаній і впровадження кваліфікаційних вимог за ліцензування тієї чи іншої діяльності повинна створювати своєрідний фільтр, що не допускати на страховий ринок "ефемерні" і "тіньові" компанії. Нинішній етап переходу до ринкової економіки потребує жорсткого додержання дисциплінарних процедур, які, на жаль, ще недостатньо розроблені і слабо функціонують. З метою захисту споживача і підвищення рівня компетентності страхових компаній необхідно створити загальні професійні стандарти як для рівнів страхування (страхування — перестраховання — ретроцесія), так і для ієрархії службових функцій (агент — брокер — андеррайтер).

ЗАПИТАННЯ – ВІДПОВІДЬ

Національний банк і міжнародні фінансові організації та провідні банки зарубіжних країн

Прошу розповісти на сторінках "Вісника НБУ" про міжнародні фінансові інститути, з якими співробітничав Україна, та їхній вплив на процеси макроекономічної стабілізації і структурної перебудови економіки нашої держави.

*О.Мельник,
м.Київ.*

Національний банк України постійно поглиблює співробітництво з основними фінансовими інститутами, серед яких чільне місце посідають Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку. Ці міжнародні організації належать до числа найвагоміших кредиторів у світі.

Міжнародний валютний фонд — це організація, яка представляє 156 країн і співпрацює з ними у сфері міжнародних фінансів. Слід зауважити, що МВФ займається виключно грошово-кредитними проблемами (тобто платіжним балансом) і реабілітація та розвиток економіки країни-боржника не є його прямим завданням. Проблеми зовнішньоекономічних розрахунків та зовнішньої заборгованості різних країн вирішуються неоднаково, оскільки причини їх виникнення та заходи, що вживаються для їхнього вирішення, індивідуальні для кожної країни. Тому МВФ розробляє рекомендації з економічної політики згідно з внутрішніми особливостями країни.

Україна стала членом МВФ у вересні 1992 року. Голова Національного банку України представляє інтереси нашої держави в раді керуючих цієї фінансової організації. "Статтями угоди про МВФ" передбачено надання інформації про економічне становище України. На сьогодні інформація, яку надає НБУ, а саме — грошово-кредитна статистика та платіжний баланс держави, отримала міжнародне визнання і публікується в офіційних виданнях МВФ — "Міжнародна фінансова статистика" та "Статистика платіжного балансу". НБУ бере активну участь у роботі з підготовки ма-

теріалів до чергового перегляду квот країн-членів, що є дуже важливим для розширення доступу України до ресурсів Фонду.

Тісне співробітництво з Міжнародним валютним фондом дало змогу врахувати світовий досвід у впровадженні заходів щодо стабілізації національної фінансової системи. Протягом 1994—1996 років Міжнародний валютний фонд був єдиним кредитором України, який повністю виконав узяті на себе зобов'язання з фінансування дефіциту платіжного балансу.

Світовий банк, основною складовою якого є заснований у 1945 році Міжнародний банк реконструкції та розвитку, головною метою вважає досягнення економічного та соціального прогресу шляхом підвищення ефективності функціонування економічної системи, створення сприятливого інвестиційного клімату, заохочення приватних іноземних довгострокових інвестицій та регулювання їхнього міжнародного потоку.

Останнім часом у співробітництві НБУ зі Світовим банком є позитивні зрушення. У 1996 році здійснювалася активна підготовка до реалізації проектів позик "На структурну перебудову фінансового сектора" та "На розвиток фінансових установ". Окрім того, Національний банк України бере участь у підготовці ще й таких позик Світового банку, як "Розвиток експорту" та інших.

Європейський банк реконструкції та розвитку своє основне завдання вбачає у створенні сприятливих умов для продуктивних виробничих капіталовкладень шляхом надання власних кредитів на пільгових умовах у разі недостатнього внутрішнього фінансування

проектів. Співпраця України з ЄБРР досягла позитивних результатів. У 1998 році відбудуться Щорічні збори керуючих ЄБРР, найбільш впливового форуму політичних, урядових та фінансових кіл світу. Україна братиме в ньому участь.

Через Національний банк України здійснюється реалізація проекту Європейського банку реконструкції та розвитку щодо підтримки малого та середнього бізнесу в нашій країні. У НБУ створено групу управління проектом, яка має спеціальний статус у структурі Національного банку і виконує функції координатора проекту.

Національний банк України співпрацює і з **Європейською комісією в рамках програми технічної допомоги TACIS**. За допомогою цієї програми здійснюються проекти технічної допомоги щодо удосконалення банківського нагляду, готується проект технічної допомоги НБУ стосовно переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та депозитарного зберігання цінних паперів.

НБУ бере активну участь у створенні на багатосторонній основі інвестиційних фондів і банків, у підготовці матеріалів щодо членства у Чорноморському банку торгівлі та розвитку, Європейському інвестиційному банку, Банку міжнародних розрахунків, Північному інвестиційному банку та деяких інших, а також сприяє процесам залучення додаткових інвестицій.

Кошти міжнародних фінансових організацій спрямовуються на сприяння процесам макроекономічної стабілізації та структурної перебудови економіки, на забезпечення соціального захисту населення, підтримку реформування фінансового та банківського секторів. □

Лідія Воронова,

директор економічного департаменту НБУ.

Наталія Іванік,

начальник управління статистики та аналізу платіжного балансу економічного департаменту НБУ.

Олена Боришкевич,
аспірант Київського національного
економічного університету.

ІЗ ДОСВІДУ ІНШИХ КРАЇН

Тенденції розміщення депозитарних розписок

У № 8 (1997 р.) "Вісника НБУ" у статті "Місце і роль Національного банку на ринку державних боргових зобов'язань" В.Мігачко і Е.Федоров розповіли про набутий досвід і перспективи вітчизняної депозитарної мережі. Ця стаття ознайомить вас із кращим зарубіжним досвідом на міжнародному ринку депозитарних розписок — одного з найпоширеніших сучасних видів боргових зобов'язань.

Міжнародний ринок депозитарних розписок (ДР) виник наприкінці 1960-х років, коли уряди деяких країн, а також неурядові установи, окремі підприємства розпочали випуск цінних паперів, що мають силу поза межами власної держави. Згодом цей ринок охопив увесь світ. Як правило депозитарні розписки розміщують у іншій країні через інвесторів. Із цією метою емітенти зазвичай звертаються за допомогою до синдикатів міжнародних фінансових інститутів, які є гарантами розміщення позик. Цінними паперами володіють також і самі інвестори. Вони здебільшого доручають управління позиками банкам та брокерам, які передають їх на зберігання центральному кліринговим інститутам або центральному депозитаріям.

На сьогодні накопичено чималий досвід реалізації інвестиційних проектів. Україна щодо цього також починає відкриватися світові. Зокрема планується випустити глобальні депозитарні розписки (ГДР) на державні облігації, випущені в рахунок погашення заборгованості перед РАО "Газпром". Які ж тенденції розміщення ДР преважують на світових ринках?

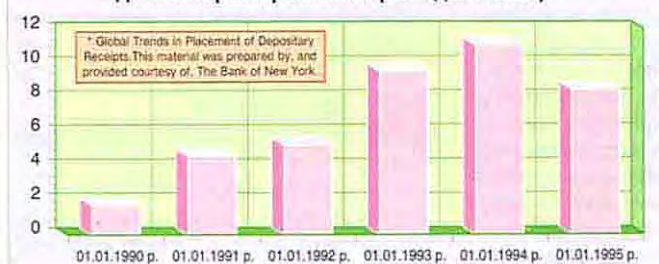
Як видно з графіків 1 та 2, загальний обсяг капіталу, залученого шляхом публічних розміщень ДР, має тенденцію до зниження. Це пов'язано з низкою причин, зокрема з глобальними наслідками фінансової кризи в Мексиці та окремими ознаками нестабільності інвестиційного клімату в деяких східноєвропейських країнах. Графіки 3 та 4 показують, що на-

ведені країни охоплюють значну частку ринку: на них припадає більше третини загального обсягу торгівлі ДР. Проте це не означає, що тенденції зрушення ринку ДР справді глобальні. Справа в тому, що інвестори нині зайняли очікувальну позицію. Основний фактор, який найбільше приваблює інвесторів у країнах із перехідною економікою — потенціал довгострокового зростання, — залишився незмінним. Однією з переваг депозитарних розписок є те, що вони відкривають перед інвесторами можливість міжнародної диверсифікації.

Найбільшого поширення набули американські депозитарні розписки (АДР), які за своєю структурою схожі на ГДР. Цей різновид цінних паперів створено американськими банками. Закупивши велику кількість іноземного акціонерного капіталу, вони депонували його на трастові рахунки, а згодом продали свої частки власності у трастах (тобто АДР) інвесторам. На ринку ДР Сполучених Штатів основні позиції займають три великі банки (графік 5). Ще один представник США на світовій банківській арені — J.P.Morgan — також має намір стати платіжним агентом із випуску ГДР за операціями з газпромівськими облігаціями. Генеральним платіжним агентом з "газпромівок" є НБУ, допоміжним — АКБ "Україна", а відповідальним депозитарієм — Національний резервний банк Росії.

АДР — це цінний папір, що обертається на ринку і підтверджує право його власника на певну кількість цінних паперів, депонованих у тому чи іншому депозитарії. Інакше кажучи, за своєю суттю АДР є формою торгівлі іноземними цінними паперами і аналогічна квитанції, яку видають власникові зі складу, де зберігається його товар. Цінні папери, які депонуються в депозитарії, здебільшого належать до класу корпоративних цінних паперів, проте іноді в депозитарії зберігаються й боргові цінні папери. Найчастіше, хоча й не завжди, вони зберігаються у банку або в трастовій компанії. Традиційно депозитарій призначає зберігача (часто ним є банк), який знаходиться в країні,

Графік 1. Загальний обсяг капіталу, залученого шляхом публічних розміщень депозитарних розписок (млн.дол. США)*

Графік 2. Середній обсяг залученого капіталу, який припадає на одне публічне розміщення депозитарних розписок (млн.дол. США)

Графік 3. Обсяг торгівлі депозитарними розписками у деяких країнах світу (%) у 1995 році

де було офіційно сформовано та зареєстровано підприємство-емітент і де депонуються його цінні папери.

Сертифікат АДР може бути еквівалентом кількох цінних паперів, одного папера або навіть його частини. Професійні учасники ринку називають це співвідношення сертифіката АДР і кількості цінних паперів, яким він відповідає, мультиплікатором.

Механізм АДР відкриває для інвесторів низку можливостей, яких немає при купівлі цінних паперів безпосередньо в іноземних емітентів. Депозитарій, його зарубіжний філіал чи банк-кореспондент стежать за офіційними оголошеннями емітента про виплату дивідендів, збирають кошти, призначені до виплати, та переводять їх у валюту інвестора. Кліринг і взаєморозрахунки за АДР практично такі ж, як кліринг та розрахунки за вітчизняними цінними паперами. Отже, інвестор купує цінні папери зарубіжних емітентів,

Найбільшою перевагою депозитарних розписок є те, що вони надають інвесторам широкі можливості для міжнародної диверсифікації на досить вигідних умовах

а отримує цінні папери, які вільно обертуються, погашаються, оплачуються на біржах своєї країни.

АДР можна поділити на дві категорії: "зі спонсором" та "без спонсора". Відмінності між ними пов'язані з правами й обов'язками власників АДР та практикою торгівлі АДР між професійними учасниками ринку (деякі відмінності обумовлені самим типом АДР, практикою і традиціями, що склалися на ринку тощо). Незважаючи на те, що строки депонування АДР "зі спонсором" та "без спонсо-

ра" відрізняються, правила реєстрації та звітності розписок обох типів однакові.

АДР "без спонсора" здебільшого створюються у відповідь на запит інвестора, брокера-ділера та депозитарію. Депозитарій може випустити "безспонсорські" АДР навіть без дозволу емітента депонованих цінних паперів. Однак як правило депозитарій намагається підтримувати добрі стосунки з емітентом і зазвичай просить у емітента офіційного дозволу на випуск АДР за своїми цінними паперами. По тому, як заявка на реєстрацію нових АДР розглянуто і затверджено Комісією із питань цінних паперів США, депозитарій розпочинає приймати на депонування цінні папери іноземного емітента і випускати відповідні АДР.

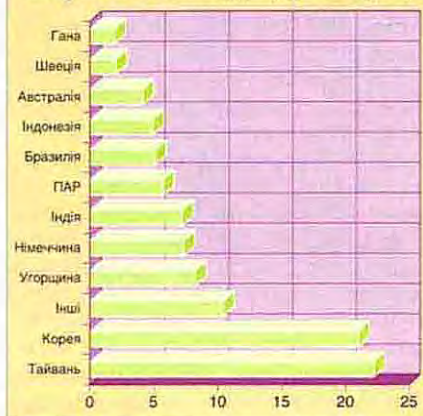
На власників АДР цього типу покладаються всі видатки, пов'язані з правом власності та контролем обігу АДР. Депозитарій як правило бере плату з кожної операції депонування та зняття з рахунка цінних паперів, переводу дивідендів у

Є два види американських депозитарних розписок — "без спонсора" і "зі спонсором". Механізм їх створення майже однаковий. Відмінність полягає в угоді між емітентом і депозитарієм щодо АДР "зі спонсором". Щодо розписок "без спонсора" така угода не укладається

долари США, розподілу негрошових коштів, виданих як дивіденди за АДР, та за деякі інші послуги. Наприклад, плата за зняття депонованих цінних паперів із рахунка в середньому становить від 30 до 50 центів з лота. Більше того, депозитарій, де зберігаються АДР "без спонсора", як правило не несе відповідальності за передачу звітної документації та інформаційних матеріалів емітента АДР і за забезпечення права участі в голосуванні, яке юридично мають власники акцій, виражених в АДР.

АДР "без спонсора" швидко дублюються. Тобто як тільки один із депозитаріїв розпочинає випуск АДР на цінні папери даного емітента, інші депозитарії також випускають свої АДР за тим же класом цінних паперів того ж емітента. Таке дублювання не потребує дозволу ні депозитарію-ініціатора, ні іноземного емітента. Здебільшого кілька депозитаріїв дублюють "безспонсорські" АДР депозитарію-ініціатора. Дубльовані "безспонсорські" АДР взаємозамінюються, тобто вони підлягають купівлі-продажу неза-

Графік 4. Частка приватних розміщень депозитарних розписок у деяких країнах світу (за обсягом залученого капіталу, %) у 1995 році

лежно від того, який депозитарій їх випустив.

АДР "зі спонсором" створюються спільно емітентом та депозитарієм. Механізм створення АДР "зі спонсором" практично не відрізняється від механізму створення АДР "без спонсора". Відмінністю є укладення угоди між емітентом депонованих цінних паперів і депозитарієм, а також подання до Комісії з питань цінних паперів США реєстраційної заявки — форми F-6. У депозитарній угоді обумовлюються права та обов'язки емітента, депозитарію і власників АДР. Купуючи АДР, інвестор стає однією зі сторін угоди.

У випадку "спонсорських" АДР емітент депонованих цінних паперів найчастіше бере на себе оплату окремих витрат (виплату дивідендів, оплату послуг депозитарію тощо). При цьому депозитарій продовжує брати з власників АДР плату за депонування, зняття коштів із рахунка, покриваючи інші витрати. Стандартною угодою як правило передбачено відповідальність депозитарію за надання власникам АДР повідомлень про збори акціонерів та інструкцій щодо голосування. Таким чином, право власників АДР на участь у голосуванні забезпечується за допомогою депозитарію. Він може також, на прохання емітента, пересилати власникам АДР інформаційні та звітні матеріали щодо депонованих цінних паперів.

Комісія з питань цінних паперів та професійні учасники ринку, які спеціалізуються на АДР, здебільшого не допускають, щоб на одні й ті самі депоновані цінні папери видавалися розписки "зі спонсором" і "без спонсора", оскільки це може призвести до безладдя на ринку та серед інвесторів (втім, нині ця точка зору переглядається). Отже, якщо АДР "зі спонсором" уже випу-

шені одним із депозитаріїв, інші депозитарії не мають права випускати власні АДР на ті ж цінні папери. Тому якщо АДР "зі спонсором" створено після випуску в обіг АДР "без спонсора", депозитарії АДР "без спонсора" як правило переводять депоновані у них цінні папери з рахунка власників відповідних АДР у новий — "спонсоруючий" — депозитарії і ліквідовують свої АДР.

АДР обертаються на ринках США майже так, як і цінні папери вітчизняних емітентів. Окремі зарубіжні емітенти виставляють свої АДР на Нью-Йоркській фондовій біржі (NYSE), на Американській фондовій біржі (AMEX) чи на автоматизованій біржі (NASDAQ). Інші емітенти прагнуть, щоб їхні АДР оберталося на позабіржових ринках. Згідно з правилами Нью-Йоркської і Американської фондових бірж АДР, які на них котируються, повинні мати спонсора. NASDAQ також ось уже протягом кількох років рекомендує емітентам депонованих цінних паперів ставати спонсорами АДР, перш ніж їхні розписки будуть прийняті до котирування NASDAQ. На позабіржових ринках вільно обертаються АДР як "спонсорські", так і "без спонсора".

Ціна депозитарних розписок на ринках залежить від кількох чинників, у тому числі від поточної вартості відповідних депонованих цінних паперів (яка, в свою чергу, залежить від доходності підприємства, що їх випустило), від ціни на депоновані цінні папери у своїй країні та від загального економічного стану цієї країни. Ціна на ДР також визначається валютним курсом та валютним ризиком, тобто ризиком, що його бере на себе покупець фінансових інструментів, які зазнають впливу курсових коливань. Депозитарні розписки інвестора не захищені від зниження курсу відповідної іноземної валюти. Навіть незважаючи на те, що ціна на цінні папери зарубіжного емітента залишається незмінною на ринках його країни, падіння курсу валюти, в якій депоновано цінні папери, спричинить падіння вартості відповідних ДР. Витрати, пов'язані з оформленням, торгівлею та контролем над даними фінансовими інструментами, також впливають на поточну вартість депозитарних розписок

(90% операцій на ринках АДР безпосередньо пов'язані з придбанням та продажем АДР). Вартість створення нових розписок та повної ліквідації старих, а також витрати, пов'язані з безпосередньою торгівлею депонованими цінними паперами на іноземних ринках, перешкоджають частому депонованню та зняттю з рахунка фінансових інструментів цього типу.

При виникненні суттєвої різниці між вартістю депонованих цінних паперів на вітчизняних ринках і цінами на відповідні ДР на ринках інвесторів з'являються різноманітні спекулятивні можливості обміну ДР на депоновані цінні папери і навпаки. Така спекулятивна діяльність автоматично утримує певну різницю між вартістю цінних паперів у країні емітента та цінами на відповідні ДР у країні інвестора.

Більшість депозитаріїв, що застосовують механізм АДР, надають свої цінні па-

Графік 5. Частка публічних розміщень депозитарних розписок у банках США у 1995 році (за обсягом залученого капіталу)

пери в оренду. Окремі депозитарії здають в оренду депоновані цінні папери в обмін на обіцянку позичальника повернути їх до певного строку, за певну плату та під заставу. Щоправда, нині така оренда трапляється рідко. Частіше застосовується інша форма подібних операцій, відома під назвою передвипускної оренди. До неї вдаються тоді, коли депоновані цінні папери шойно придбано на ринку емітента, але кліринг та розрахунки за ними ще не завершено. (Деякі депозитарії розробили неофіційні інструкції, в яких зазначено максимальний обсяг передвипускної оренди; як правило це 15—20% загальної вартості АДР, що випускаються в обіг). Деякі депозитарії застосовують передвипускну оренду лише за наявності застави, вартість якої щоденно переоцінюється відповідно до коливань ринку, а також за умови, що орендар уже купив цінні папери і планує депоновувати їх у даному депозитарії після закінчення розрахунків.

АДР та еквівалентні їм цінні папери згідно із законом США про цінні папери

розглядаються як окремі фінансові інструменти, кожен з яких підлягає реєстрації. Тож якщо у США емітент пропонує свої цінні папери на відкритому ринку, вони повинні бути зареєстровані в Комісії з питань цінних паперів. Навіть коли емітент пропонує свої цінні папери у формі АДР, це хоч і спрощує процес розміщення його цінних паперів серед американських інвесторів, проте аж ніяк не впливає на реєстраційні вимоги, які висуває Комісія до цінних паперів іноземних емітентів.

У 1983 році Комісія з питань цінних паперів США ввела в дію форму F-6, призначену для реєстрації АДР відповідно до вимог закону про цінні папери. Ця форма підтверджує, що емітент АДР є юридичною особою, створеною в результаті угоди про випуск АДР. Відповідно до F-6, реєстраційну заявку підписує депозитарій. При цьому він не є ні емітентом, ні особою, від імені якої підписано реєстраційну заявку, ні особою, яка контролює емітента. Якщо заявку на реєстрацію було подано у зв'язку з випуском АДР "зі спонсором", то її повинен підписати також емітент депонованих цінних паперів. Нарешті, всі іноземні громадяни та громадяни США, які виставляють на аукціон АДР, теж повинні дотримуватися правил Комісії щодо проведення аукціонів і тендерів.

Із викладеного вище випливає висновок: депозитарні розписки дають змогу інвесторам користуватися перевагами міжнародної диверсифікації, не зазнаючи відчутних витрат, що були б неминучі за інших обставин. Щоправда, за емісію та підтримку розписок в обороті банки беруть певну плату. Тому деякі інвестори віддають перевагу придбання цінних паперів у іноземних емітентів, без посередництва депозитарних розписок.

Що дасть Україні випуск власних депозитарних розписок? Це питання дискусійне. Інвестори, які вкладають свої кошти в іноземні цінні папери, без проблем можуть продати їх на вторинному ринку (іншим нерезидентам) до настання строку погашення. Ця операція пов'язана зі зміною власника, але не з вивезенням фінансових ресурсів із країни-боржника. (З цього приводу слід зауважити, що цінні папери, випущені у національній валюті, мають інші властивості. Їх придбання іноземними інвесторами збільшує приплив капіталу, а продаж (на внутрішньому вторинному ринку) — відплив, що може викликати дестабілізуючий ефект за умови, якщо ці активи швидко вивозяться з країни). Проте такий продаж цінних паперів може збільшити платежі за боргами країни (тобто зросте надбавка за ризик) і вплинути на подорожчання інших нових позик.

Ціна депозитарних розписок залежить від поточної вартості відповідних депонованих цінних паперів, від загального економічного стану країни — емітента ДР, зокрема від коливань валютного курсу

Валерій Галасюк,
генеральний директор аудиторської фірми "Каупервуд" (м. Дніпропетровськ), голова Дніпропетровського територіального відділення Співки аудиторів України, голова ревізійної комісії Українського товариства оцінювачів, кандидат економічних наук.

Олена Мельниченко,
директор служби оцінки інформаційно-консалтингової фірми "Інкон-центр" (м. Дніпропетровськ).

ПРОПОЗИЦІЇ ПРАКТИКІВ

Незалежна експертна оцінка як засіб забезпечення необхідного рівня ліквідності об'єктів застави

Національний банк України докладно чималих зусиль для забезпечення стабільності банківської системи. Та, незважаючи на позитивні тенденції, як зауважив під час науково-практичної конференції "Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України" Голова НБУ В.А.Ющенко¹, проблема забезпечення фінансової стійкості банків залишається гострою. Так, за станом на 1 січня 1997 року 25 комерційних банків України працювали у режимі фінансового оздоровлення, 26 перебували в стадії ліквідації, 10 було визнано банкрутами².

Як показує аналіз, однією з головних причин багатьох проблем, що виникають у процесі діяльності вітчизняних банків, є їх ризикова кредитна політика. Ефективної системи засобів усунення цієї причини ще не розроблено. Так не дивно, що, наприклад, приріст простроченої заборгованості за кредитами (за станом на 1.01.1997 р.) становив 32%, а пролонгованих кредитів — 44%. Потреба у зменшенні кредитних ризиків є нагальною і сьогодні.

Згідно із класифікацією за ступенем ризику активів і позабалансових операцій, розробленою базельським міжнародним комітетом з питань банківського нагляду, кредити фізичним і юридичним особам належать до групи зі ставідсотковим ризиком. Одним із головних засобів поліпшення цього показника є кредитування під заставу. У цьому разі рівень ризику зменшується вдвічі і становить 50%³.

Здійснюючи тривалий час оцінку об'єктів застави, спеціалісти наших фірм зробили такі узагальнення:

1. У практиці кредитних відносин немає єдиної ефективною системи визначення обсягів кредитів залежно від вартості об'єктів застави.

2. Спеціалісти українських банків здебільшого застосовують лише один із трьох існуючих у світовій практиці

методів оцінки (хоча ще у першому національному виданні методичних рекомендацій щодо експертної оцінки, розроблених президентом Українського інституту оцінки Л.Симановою і головою експертної ради Українського товариства оцінювачів Я.Маркусом, наголошувалося на доцільності застосування усіх трьох методів оцінки⁴).

3. Під час оцінки об'єктів застави не завжди забезпечується необхідний рівень їх ліквідності, про що свідчать проблеми, які виникають у процесі реалізації цих об'єктів⁵.

4. Розмір кредиту, що надається банком, визначається як відсоток (здебільшого не досить обґрунтований) від ринкової вартості об'єкта застави⁶.

5. Як правило результати оцінки об'єктів застави не знаходять належного відображення у офіційних документах, що суттєво ускладнює контроль за рівнем кредитних ризиків із боку незалежних аудиторів і спеціалістів НБУ.

6. Працівники кредитних служб банків оперують поняттям "заставна вартість". Проте воно поки що не має тлумачення у нормативних документах, які регламентують діяльність спеціалістів-оцінювачів. Наслідком цього можуть бути відмінні тлумачення поняття різними спеціалістами та пов'язана із цим можливість виникнення конфліктної ситуації між учасниками заставних відносин.

7. У вітчизняній практиці майже не використовується таке поняття, як "ліквідаційна вартість", хоча МСО ("Міжнародні стандарти оцінки") №4 допускає це (шарпвада, лише у разі оцінки позикового забезпечення, застави та забезпечення боргових зобов'язань).

8. Нині загострилася потреба практичного і теоретичного розмежування понять "ліквідаційна вартість" у старому економічному тлумаченні та у новому, викладеному у МСО №2.

На основі досвіду оцінки об'єктів застави, набутому спеціалістами наших фірм, визначено принципи позиції, з яких ми виходимо, виконуючи роботи з оцінки об'єктів

застави:

— немає необхідності користуватися поняттям "заставна вартість";

— разом з поняттям "ринкова вартість" необхідно користуватися поняттям "ліквідаційна вартість", оскільки воно найбільше відповідає меті визначення вартості об'єктів застави;

— слід враховувати відмінність між ринковою та ліквідаційною вартістю об'єкта застави. Причому варто враховувати, що ліквідаційна вартість завжди менша від ринкової.

Засади цих позицій такі.

У разі звернення стягнення на предмет застави банк почасти зіштовхується із проблемою його реалізації, а отже — із визначенням виду і розміру вартості, за якою цей об'єкт можна продати з урахуванням інтересів кожної із сторін заставних відносин.

Розглянемо поняття основних видів вартості, що застосовуються у практиці оцінювання. Вони визначені у двох документах, які регламентують діяльність оцінювачів, — "Міжнародні стандарти оцінки" (МСО №№1 — 4) і "Норматив професійної діяльності оцінювача" Українського товариства оцінювачів.

Згідно з МСО №№1 — 4 "вартість є економічним поняттям, що встановлює взаємовідносини між товарами та послугами, доступними для придбання, і тими, хто їх купує та продає. Вартість — не історичний факт, а оцінка

На думку авторів статті, немає необхідності використовувати поняття "заставна вартість". Використовувати слід поняття "ринкова вартість" і передусім "ліквідаційна вартість". Останнє найбільше відповідає меті визначення вартості об'єктів застави

¹ Висновки і пропозиції науково-практичної конференції "Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України" опубліковано у цьому номері журналу.

² Кириченко О. Итоговые открытия // "Бизнес". — 1997. — №9. — С. 13.

³ Богомазов М. Качественные подходы к проблемам качества // "Бизнес". — 1997. — №19. — С. 21.

⁴ Симанова Л., Маркус Я. Методические рекомендации по оценке рыночной стоимости недвижимости // К.: Фирма "Промышленная недвижимость". — 1995.

⁵ Карпенко И. Заложил ты мне банкью по-белому // "Бизнес". — 1997. — №9. — С. 15.

цінності конкретних товарів та послуг у конкретний момент часу у відповідності з обраними критеріями визначення вартості⁶.

Оскільки об'єкт застави є предметом ринкових взаємовідносин, здавалося б, логічно його оцінювати, а потім і продавати саме за ринковою вартістю.

Згідно з "Нормами професійної діяльності оцінювача" Українського товариства оцінювачів (УТО) "справедливо ринкова вартість — це вірогідна ціна, за яку об'єкт міг бути проданий на відкритому конкурентному ринку за наявності всіх ознак чесної угоди і за відсутності нетипових умов фінансування з урахуванням того, що термін реалізації об'єкта повинен бути при цьому розумно довгим". Тож оцінка за ринковою вартістю прийнята лише за наявності умов чесної угоди та розумно довгого періоду реалізації об'єкта. Згідно з "Нормами професійної діяльності оцінювача" УТО "умови чесної угоди" такі:

а) сторони є типово мотивованими, включаючи, відповідно, бажання продавця продати, а покупця купити, відсутність зовнішнього тиску на одну зі сторін, схильність обох сторін діяти розсудливо щодо своєї найбільшої вигоди, відсутність будь-яких інших ознак нетипової мотивації;

б) сторони є адекватно і повно обізнаними стосовно всіх суттєвих характеристик об'єкта і пов'язаних із ним інтересів;

в) плата здійснюється у вигляді грошових коштів у порядку, що відповідає цивільному (господарському) і валютному законодавству, в місці знаходження об'єкта оцінки і в грошовій одиниці, що має законний оборот у місці знаходження об'єкта (якщо умовами договору з клієнтом не обумовлено спеціально інше місце платежу). Валюта, в якій здійснюється оцінка, має бути вільно або внутрішньо конвертованою...⁷

"Розумно довгий період реалізації об'єкта — період реалізації об'єкта за умови, що він запропонований за справедливою ринковою вартістю на відкритому ринку, який є прийнятно довгим з точки зору типового продавця, або типовий період реалізації такого типу активів, якщо він є розумно близьким до вищезгаданого". У кредитних взаємовідносинах сторони пов'язані зобов'язаннями, обумовленими кредитною угодою, тому казати про якусь незалежність продавця не доводиться: продаж у даному разі є обов'язковим. Окрім цього, термін реалізації заставленого майна обмежений. Банк, звісно, прагне за-

Формулу розрахунку ліквідаційної вартості об'єкта застави, що подана у цій статті, побудовано спеціалістами аудиторської фірми "Каупервуд" та інформаційно-консалтингової фірми "Інкон-центр" на основі власного досвіду.

безпечити свої вимоги за рахунок вартості майна у якомога стисліші строки, щоб мінімізувати можливі втрати у разі відвернення коштів із обігу.

Саме через це спеціалісти наших фірм вважають доцільним оцінювати об'єкти застави за ліквідаційною вартістю (вартістю за умов вимушеного продажу).

Згідно з "Нормами професійної діяльності оцінювачів" УТО "ліквідаційна вартість — це вартість, за якою об'єкт оцінки міг би бути проданий на відкритому конкурентному ринку, якщо термін його реалізації був би коротшим від "розумно довгого" для даного виду об'єктів на даному ринку, а також вартість, за якою активи (сума активів), що становлять об'єкт оцінки, могли б бути реалізовані на відкритому ринку в обумовлений термін".

Із наведених вище понять ринкової і ліквідаційної вартостей випливає, що ліквідаційна вартість завжди нижча від ринкової, а різниця їх рівнів обумовлена передусім фактором часу.

З огляду на це, очевидно, базою для розрахунку банківськими працівниками обсягів кредитів, що видаються, повинна бути не ринкова вартість об'єктів застави (як це практикується нині), а ліквідаційна, визначення якої повинно здійснюватися незалежними експертами-оцінювачами. Це, безсумнівно, сприятиме забезпеченню необхідного рівня ліквідності об'єктів застави.

На нашу думку, оптимальний процес визначення обсягів кредитів, що видаються, залежно від вартості об'єктів застави повинен складатися із трьох обов'язкових етапів:

1. Визначення ринкової вартості об'єкта застави.
2. Визначення ліквідаційної вартості об'єкта застави.
3. Визначення обсягу кредиту, що видається.

При цьому ринкову та ліквідаційну вартість об'єктів застави та різницю між ринковою та ліквідаційною

вартістю об'єктів застави ($\Delta 1$) повинні визначати незалежні експерти-оцінювачі, фіксуючи свої висновки у документі, що має юридичну силу, — звіті. Різницю ж між ліквідаційною вартістю об'єкта застави і обсягом кредиту, що видається ($\Delta 2$), а також обсяг цього кредиту мають визначати спеціалісти банків.

Процес визначення обсягу кредиту, що видається, можна відобразити у такій формулі:

$$K_{\text{в}} = C_{\text{р}} - \Delta 1 - \Delta 2,$$

де $K_{\text{в}}$ — обсяг кредиту, що видається, $C_{\text{р}}$ — ринкова вартість об'єкта застави.

При цьому етап визначення ліквідаційної вартості об'єкта застави ($C_{\text{л}}$) виражається формулою:

$$C_{\text{л}} = C_{\text{р}} - \Delta 1,$$

а етап визначення обсягу кредиту, що видається, — формулою:

$$K_{\text{в}} = C_{\text{л}} - \Delta 2.$$

Співвідношення рівнів ринкової та ліквідаційної вартості об'єкта застави і обсягу кредиту, що видається, показано на схемі 1.

У зв'язку із тим, що, на нашу думку, обов'язки щодо визначення величини ринкової та ліквідаційної вартості повинні покладатися на експертів-оцінювачів, а проблеми визначення ринкової вартості у багатьох аспектах вичені достатньо, розглянемо детальніше питання визначення ліквідаційної вартості об'єкта застави.

Рада Українського товариства оцінювачів, комісія з питань освіти та нормативно-методологічна комісія УТО зазначають, що на сьогодні "розвинутої і ефективної методології визначення імовірної вартості для умов прискореного продажу немає"⁸. Дозволимо собі запропонувати деякі підходи до вирішення проблеми визначення ліквідаційної вартості об'єктів застави, базуючись на власному досвіді.

Передусім розглянемо основні складові періоди процесу реалізації об'єкта застави за ринковою вартістю за умови "розумно довгого" періоду його реалізації ($t_{\text{рзд}}$). Він у свою чергу поділяється на два періоди, важливих у контексті проблеми, що розглядається:

$$t_{\text{рзд}} = \Delta t_1 + \Delta t_2,$$

де Δt_1 — час від моменту виникнення права звернення стягнення на предмет застави ($t_{\text{зв}}$) до моменту можливої реалізації об'єкта застави за ліквідаційною вартістю

⁶ Українское общество оценщиков. Теория и практика оценки бизнеса // К.: УОО. — 1997. — С. 111.

Схема 1. Співвідношення рівнів ринкової і ліквідаційної вартості об'єкта застави і обсягу кредиту, що видається

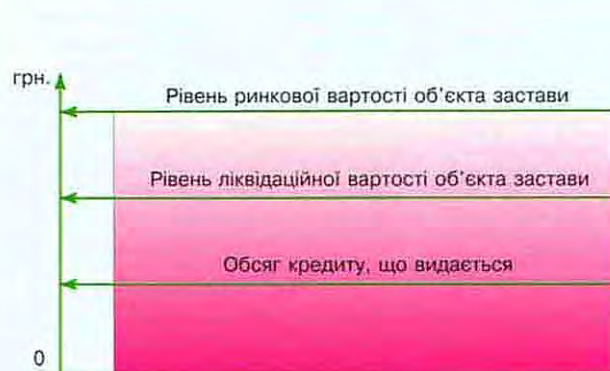
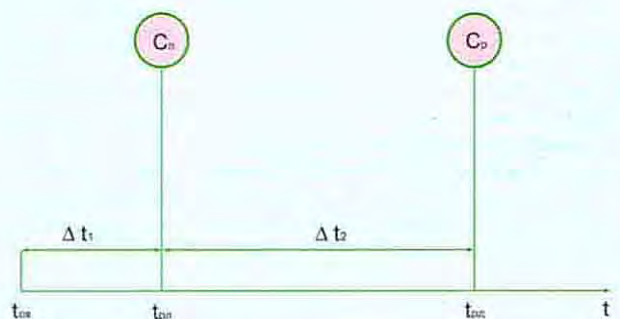

Схема 2. Основні періоди "розумно довгого" періоду реалізації об'єкта застави за ринковою вартістю

($t_{\text{пр}}$);

Δ_2 — час від моменту можливої реалізації об'єкта застави до ліквідаційної вартості ($t_{\text{лік}}$) до моменту можливої реалізації об'єкта застави за ринковою вартістю у випадку "розумно довгого" періоду його реалізації ($t_{\text{рм}}$) (див. схему 2).

Аналізуючи визначення поняття "ліквідаційна вартість", подане у МСО №2, ми робимо висновок, що відмінність між ринковою та ліквідаційною вартістю товару (Δ) залежить насамперед від фактора часу. Тож у загальних рисах величину Δ можна визначити таким чином:

$$\Delta = f(t), \text{ де}$$

$f(t)$ — функція, залежна від часу.

Варто врахувати, що період реалізації товару залежить від цінової еластичності попиту. Причому, за інших рівних умов, для забезпечення реалізації об'єктів застави у мінімальні строки у разі низької еластичності попиту рівень ліквідаційної вартості, що встановлюється експертами-оцінювачами, повинен бути нижчим відносно ринкової вартості, ніж у випадку реалізації об'єктів застави з високим рівнем еластичності попиту.

З урахуванням фактора еластичності попиту формулу для розрахунку величини Δ можна побудувати так:

$$\Delta = f(t) / K_{\text{ел}} |E|, \text{ де}$$

$|E|$ — цінова еластичність попиту;

$K_{\text{ел}}$ — коефіцієнт поправки, що враховує співвідношення між ймовірністю продажу товару у конкретний момент часу і значенням його цінової еластичності.

$$E = \% \Delta q / \% \Delta p, \text{ де}$$

Δq — зміна попиту, %;

Δp — зміна ціни товару, %.

Оскільки значення коефіцієнта еластичності для короткотермінового і довготермінового періоду відрізняються⁷, ми вважаємо правомірним під час визначення ліквідаційної вартості спиратися на значення коефіцієнта еластичності для короткотермінового періоду. На жаль, в Україні практично не ведуться дослідження з питань цінової еластичності більшості товарних груп. Через це ми, новітні розуміючи певну некоректність такого підходу, вимушені у своїй практиці орієнтуватися на результати відповідних зарубіжних досліджень⁸.

Перш ніж розглянути суть функції, залежної від часу ($f(t)$), варто зазначити, що витрати і втрати банку, пов'язані з неповерненням кредиту та з процесом реалізації об'єкта застави, поділяються на:

⁷ Чубаков Г. Стратегія цінообразовання в маркетинговій політиці підприємства // М.: "ИНФРА-М". — 1996. — С. 58.

⁸ Хайтман Д. Современная микроэкономика: анализ и применение // М.: Финансы и статистика. — 1992. — Т.1. — С. 146.

1. Одноразові (I_1) (у їх числі — сума неповерненого кредиту, недержані до моменту $t_{\text{пр}}$ відсотки, витрати, пов'язані із виконанням вимоги, забезпеченої заставою, тощо);

2. Поточні (I_2) (у їх числі — витрати на утримання об'єкта застави, його збереження, витрати на рекламу, інформаційні послуги тощо).

Таким чином, розрахунок функції, залежної від часу ($f(t)$), яка відображає витрати і втрати банку, пов'язані із неповерненням кредиту та із процесом реалізації об'єкта застави, можна побудувати так:

$$f(t) = \sum_{i=1}^{n \cdot m} I_1 (1+i/m)^{n \cdot m} + \sum_{i=1}^{n \cdot m} I_2 \cdot \frac{[(1+i/m)^{n \cdot m} - 1]}{i/m},$$

де n — число років,

m — число періодів нарахування відсотків протягом року,

$n \cdot m$ — число періодів нарахування відсотків за весь термін,

i — річна процентна ставка,

I_1 — одноразові витрати і втрати, які мають місце у момент часу t ,

I_2 — поточні витрати і втрати, які мають місце у момент часу t .

Варто зауважити, що запропонована нами формула розрахунку величини ($f(t)$) побудована для розрахунку складних відсотків декурсивним способом нарахування відсотків. Для розрахунку простих відсотків або для застосування антисипативного способу нарахування процентів формула розрахунку величини ($f(t)$) буде іншою.

Усе викладене зиде дає підстави запропонувати таку формулу розрахунку ліквідаційної вартості об'єкта застави (з урахуванням ухажених обмежень):

$$C = C - \frac{\sum_{i=1}^{n \cdot m} I_1 (1+i/m)^{n \cdot m} + \sum_{i=1}^{n \cdot m} I_2 \cdot \frac{[(1+i/m)^{n \cdot m} - 1]}{i/m}}{K_{\text{ел}} |E|}$$

Обсяг статті не дозволяє детальніше описати методику розрахунку ліквідаційної вартості об'єкта застави. Разом із тим, проблема визначення ліквідаційної вартості майна, розглянута нами у найзагальніших рисах, має стати предметом подальших глибоких досліджень експертів-оцінювачів із метою ширшого застосування у практиці оцінки вартості об'єктів застави.

Підхід, аналогічний тому, що був обраний нами для розрахунку величини Δ , може застосовуватися банківськими спеціалістами також для розрахунку величини Δ_2 , відповідно, для визначення обсягів кредитів, що видаються (K_2).

Отже: раціонально побудована система визначення обсягів кредитів, що видаються, у разі залучення незалежних експертів-оцінювачів може стати механізмом, який забезпечить необхідний рівень ліквідності об'єктів застави.

PS. Ще раз хочемо наголосити: оцінку об'єктів застави, що є досить складною справою, мають здійснювати незалежні спеціалісти-оцінювачі. Їх діяльність, як неодноразово підкреслювали представники Українського товариства оцінювачів, зокрема його президент Е.В.Коваль, повинна бути законодавчо регламентована. На часі — прийняття Закону України "Про оцінку майна, майнових і немайнових прав, бізнесу та професійної діяльності оцінювачів в Україні" з добре виваженими позиціями⁹. Потреба у ньому вкрай гостра.

Від редакції. Статистика свідчить: 90–95% наданих кредитів — це кредити, захищені заставою. Тож для банків особливо важливо бути впевненими у тому, що запропонована позичальником застава належить саме йому. Зважаючи на численні випадки шахрайства, пов'язані з багаторазовою заставою різними позичальниками одного майна, Верховна Рада України зараз розглядає пропозиції щодо внесення відповідних змін і доповнень до Закону України "Про заставу". Ними передбачається впровадження загальноукраїнської картотеки застави, яка розробляється спільними зусиллями НБУ, Кабінету Міністрів України та USAID. Ця картотека надаватиме монополію право володіння заставою тому заставотримачеві, який першим засвідчить своє володіння у картотечі.

Щодо оцінки застави, то вона справді має робитися лише комерційними банками. Національний банк займає позицію неутрачання у цей процес. Оцінюючи заставу, комерційний банк може залучити "служби оцінки". При цьому, безсумнівно, доцільно використовувати поняття "ліквідаційної вартості" застави, на чому наголошується у опублікованій вище статті. Це особливо важливо для оцінки рухомого майна. Проте є рухоме майно, ліквідаційну ціну якого обчислити майже неможливо. Як, наприклад, визначити ліквідаційну вартість урожаю наступного року, під який банк має видати кредит? У подібних випадках, на думку спеціалістів департаментів з питань банківського нагляду НБУ, доцільно використовувати поняття "ринкової вартості" з урахуванням ступеня ризику.

⁹ Волченко А. Здесь все имеет истинную цену // "Бизнес". — 1997. — № 31. — С. 54.

¹⁰ Волченко А. Цена несвободы // "Бизнес". — 1997. — № 36. — С. 34.

ПОДІЯ

Голова Національного банку України — один із кращих банкірів світу

Протягом останніх чотирьох років у своєму вересневому випуску популярний на Заході журнал "Глобал фінанс" наводить дані щодо рейтингу керівників центральних банків світу. Система оцінки здійснюється за загальноприйнятими в американських школах п'ятьма категоріями: А — відмінно, В — дуже добре, С — посередньо, D — задовільно, F — абсолютно незадовільно. Цього року до категорії "А" віднесено шість керівників центральних банків, серед яких і Голова Національного банку України Віктор Ющенко. В одному ряду з ним керівники Федерального Резерву США Алан Грінспен, Народного банку Польщі — Ганна Гранкевич-Вальц, Банку Іспанії — Луїс Рохо Дуке, Банку Угорщини — Дьєрдь Шураньї, Банку Канади — Гордон Тіссен. У минулому році діяльність Віктора Ющенка була оцінювана також дуже високо —

за категорією "В". Причому якщо торік головним аргументом для такої високої оцінки слугувало створення ринку облігацій внутрішньої державної позики, завдяки яким практично припинено вмісній шлях покриття дефіциту державного бюджету, то у цьому році найвища оцінка банківської діяльності отримана Віктором Ющенком за успішне проведення грошової реформи.

Вручення відзнаки відбулося 22 вересня 1997 року у Гонконгу, де на той час відбувалися щорічні збори Міжнародного валютного фонду та Світового банку.

Дмитро Рікберг,
керівник прес-служби НБУ

МЕТОДИКА І ПРАКТИКА

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та їх реалізація в автоматизованих банківських системах

Андрій Дудник,
спеціаліст із маркетингу компанії
R-Style Ukraine.

Студент Українського інституту міжнародних відносин при Київському національному університеті ім. Т.Шевченка. У компанії R-Style Ukraine — з 1996 року, працює над проблемами реалізації міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в автоматизованих банківських системах.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (International Accounting Standards) розробляє Комітет зі стандартів бухобліку. Вони визначають основні правила, яких повинні дотримуватися банки і небанківські установи, відображаючи свої операції в обліку та визначаючи фінансові результати діяльності. Стандарти постійно доопрацьовуються (нині їх 32). Завдяки їм суб'єкти господарської діяльності з різних країн однаково ведуть облікову політику. Сьогодні перехід на міжнародні стандарти обліку (МСБО) вважають необхідним як самі банки, так і закордонні інвестори та партнери, так і національні та міжнародні органи статистики. НБУ вже розробив низку нормативних документів, що регулюють процес переходу банків на МСБО та визначають нові принципи роботи. Розглянемо основні особливості нової технології бухгалтерського обліку, рекомендованої МСБО, окремо зупиняючись на важливих моментах впровадження її в автоматизованій банківській системі RS-Bank v. 4.3, що пропонується нині українським банкам. Причому питання реалізації нової технології роботи в автоматизованій банківській системі (АБС) має суто практичний інтерес, оскільки завдяки їй можна і значно полегшити процес переходу, і ускладнити його.

Усі зміни в технології облікової діяльності, пов'язані з переходом на МСБО, можна умовно поділити за такими напрямками:

1. Заміна Плану рахунків та правил організації аналітичного обліку в банках;
2. Внесення змін у правила формування балансу банку;
3. Внесення змін у правила визначення результатів фінансово-господарської діяльності;
4. Деякі нові особливості технології бухгалтерського обліку.

Розглянемо докладніше кожен із названих напрямків.

Найбільш глобальною, але не основною при переході на нові стандарти обліку, є зміна Плану рахунків українських банків. Новий план чіткіше структурований і зрозуміліший користувачеві. Усі рахунки розбиваються на класи, при-

чому у кожному класі передбачено додатковий розподіл на рахунки 2-го порядку (розділ), 3-го (група) та 4-го (балансовий рахунок). Таким чином, довжина балансового рахунка становитиме тепер 4 знаки.

Суттєві зміни відбулися також у методичній організації та ведення аналітичного обліку. Методичними вказівками про ведення параметрів аналітичного обліку в комерційних банках України передбачено розширення номера особистих рахунків до 14 знаків. Також вводиться низка нових параметрів обліку (наприклад, ознака інсайдера, код контрагента тощо), завдяки чому банк зможе відкривати додаткові рахунки аналітичного обліку та значно легше буде працювати з аналітичною інформацією. Розглядаючи проблеми, що можуть виникнути при роботі автоматизованих банківських систем у зв'язку з введенням нових правил організації обліку, необхідно зазначити, що особливо важливо, аби при заміні Плану рахунків у банку система забезпечила плавний перехід та, за згодою, перенесення залишків в автоматичному режимі. У системі RS-Bank v. 4.3 користувачеві запропоновано можливість відобразити операції у кількох Планах рахунків одночасно. Таким чином, кожен з особистих рахунків можна поставити у відповідність балансовому у новому та старому планах і завдяки цьому формувати звітність по обох. Отож, користувач може вже сьогодні розпочати підготовку до переходу на новий План рахунків, забезпечивши оптимальний режим роботи на перехідному етапі. А щодо вимог стосовно розширення параметрів аналітичного обліку та збільшення поля особистих рахунків, то слід

казати, що кожна фірма — розробник банківського програмного забезпечення вимушена розширювати відповідні бази, оскільки в іншому випадку користувачі просто не зможуть підготувати звітність, яка вимагається для подання в НБУ (згідно з Правилами організації фінансової та статистичної звітності банків України) та для особистого користування. Не ввішши, наприклад, параметр входження до бази оподаткування для рахунків доходів-витрат, банк не зможе визначити оподатковуваний прибуток за період. У банківській автоматизованій системі, що пропонує своїм клієнтам компанія R-Style Ukraine, довжину поля особистих рахунків розширено до 25 знаків, що дає користувачеві додаткові переваги в організації аналітичного обліку, доповнено основні бази (наприклад, бази клієнтів), а також введено додаткові параметри аналітичних рахунків.

Як уже зазначалося, важливим для банку на перехідному етапі є також здатність системи забезпечити автоматичне перенесення залишків на нові особисті рахунки. В системі RS-Bank, наприклад, користувач може за допомогою внутрішньої мови RSL розробити будь-який алгоритм формування номера нових особистих рахунків та перенесення залишків на них.

Наступним моментом, пов'язаним із переходом банків на МСБО і введенням нового Плану рахунків, є зміна правил формування балансу комерційного банку. На відміну від старої системи, коли при формуванні балансу враховувалися залишки за всіма рахунками, після переходу на МСБО залишки за рахунками доходів та витрат (6 і 7 класи) не входять у баланс. Отже, за такої технології відображення операцій в обліку виникає ситуація, коли неможливо отримати баланс

Саме програма автоматизації може і значно полегшити процес переходу на міжнародні стандарти бухобліку, і створити неабиякі перешкоди на цьому шляху

банку, доки рахунки доходів та витрат не закриті на рахунок 5900 "Результат поточного року". Враховуючи те, що бухгалтери мають подавати в НБУ щоденний баланс, рахунки доходів-витрат повинні бути б закриті наприкінці кожного операційного дня, але в такому разі втрачається аналітика за цими рахунками. Вирішити таку дилему багато в чому допомагає система автоматизації. За допомогою внутрішніх засобів системи RS-Bank, наприклад, користувач може вибрати кілька можливостей:

- ◆ налагодження алгоритму формування балансу таким чином, щоб залишок рахунка 5900 визначався при кожному формуванні балансу (на основі даних рахунків доходів-витрат) без здійснення будь-яких проводок. У такому випадку зберігаються залишки на рахунках доходів і витрат, а реальний залишок на рахунок 5900 дорівнює 0 до кінця звітної періоду;

- ◆ налагодження складної проводки, яка б автоматично відображала суму визнаних доходів чи витрат за рахунком 5900 у кореспонденції з якимось третім рахунком (для цього, наприклад, можна використовувати рахунки 8-го класу).

Ще одну принципову зміну відчують українські банки з початком роботи за новими стандартами бухгалтерського обліку. Це перехід до кумулятивного методу обліку доходів та витрат. Ним передбачено, що банк повинен враховувати доходи чи витрати в момент виникнення вимоги або зобов'язання. Використання цього методу позначається на результаті фінансово-господарської діяльності за період. З одного боку, показуючи у фінансових звітах неотримані доходи (наприклад, при обліку процентних доходів банк наприкінці звітної періоду повинен буде включати частку неотриманих процентів за виданими кредитами у свої доходи), банк завищує розмір свого прибутку, а отже, і базу оподаткування, а з другого — при визначенні результату враховуються також витрати, які ще не сплачені, але понесені в цьому періоді. Таким чином, навіть подвійний вплив від використання кумулятивного методу на визначення розміру прибутку й податкових платежів. Але очевидно, що за досить великий проміжок часу прибутки, визначені касовим та кумулятивним методами, будуть однакові, й різниця полягатиме лише в часі сплати відповідних податкових платежів, а відповідність застосування того чи іншого методу залежить від співвідношення активних та пасивних операцій у конкретному банку.

Комплекс питань, пов'язаних із запровадженням цього методу в обліку, викликає чимало проблем при його реалізації в автоматизованих банківських системах. Усі існуючі нині системи були розроблені з розрахунку на касовий метод, а тому потребують глибоких змін технології роботи окремих модулів, особливо стосовно ведення кредитних, депозитних операцій та, у деяких випадках, обліку доходів за розрахунково-касове обслуговування. Враховуючи важливість вирішення цих проблем, у програмному комплексі RS-Bank користувачеві запропоновано спеціальну технологію побудови роботи для відобра-

ження доходів та витрат згідно з кумулятивним методом.

Перехід на МСБО обумовлює введення нових особливостей Плану рахунків, а саме:

- ◆ мультивалютного обліку;
- ◆ управлінського обліку;
- ◆ подвійного запису операцій за рахунками позабалансового обліку.

Розглянемо окремо, як втілюється на практиці кожна із цих особливостей.

Впровадженням мультивалютного обліку передбачається відображення операцій з іноземною валютою на тих же рахунках, що й операцій у гривнях. Зв'язок між операціями в іноземній та національній валютах забезпечують технічні рахунки (рахунки еквіваленту у вітчизняній валюті та рахунки валютних позицій). За такої технології виникають деякі проблеми, які повинні бути вирішені в системі автоматизації. Насамперед ведення операцій у національній та кількох іноземних валютах на одному рахунку потребує окремо вести гривневий еквівалент, щоб уникнути ситуації згорання рахунків у різних валютах. Тільки за такої умови банк зможе побачити еквіваленти залишків коштів у різних валютах. Подібна технологія побудови була закладена в систему RS-Bank. Відкриваючи валютний рахунок, користувач задає рахунок еквіваленту (для забезпечення мультивалютності системи можна рахунком еквіваленту задавати розрахунковий рахунок або будь-який інший, за яким проходять операції клієнта у національній валюті), причому якщо для рахунків у кількох валютах задано один рахунок еквіваленту, існує можливість відображати залишки у різних валютах окремо. Крім того, гнучка система відображення операцій в іноземній валюті за технічними рахунками дає можливість самостійно настроїти алгоритм відображення валютної позиції, переоцінити та визначити фінансовий результат від операцій у іноземній валюті.

Другою особливістю нового Плану рахунків є наявність управлінського обліку, тобто передбачається можливість збору інформації, що може бути використано при прийнятті управлінських рішень. Оскільки банк самостійно визначає свою політику в цьому напрямі, можемо стверджувати, що ефективність управлінського обліку залежить від двох груп факторів:

- ◆ спроможності аналітичної чи бухгалтерської служби банку розробити методологію управлінського обліку, яка відповідає потребам;
- ◆ здатності системи автоматизації підтримувати обрану технологію роботи.

Для організації управлінського обліку в системі RS-Bank пропонується декілька альтернативних можливостей. Систему обліку можна

побудувати перш за все на аналітичному обліку рахунків доходів та витрат. У такому випадку користувач зможе організувати будь-які вибіркові групування інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. Другою можливістю є побудова системи управлінського обліку за допомогою передбачених рахунків 8-го класу. При такому виборі користувач може налагодити будь-які складні проводки, які б в автоматичному або ручному режимі відображали відповідні операції за рахунками управлінського обліку. У такому разі для аналізу можуть бути безпосередньо використані залишки на рахунках цього класу.

Принципові зміни відбулися також у технології ведення позабалансового обліку. Новим планом передбачається подвійне відображення позабалансових операцій за відповідним позабалансовим рахунком та контррахунком (99-й розділ у Плані рахунків). Крім того, передбачається виконання певних "нехарактерних" раніше операцій за позабалансовими рахунками, наприклад, переоцінки валютних позабалансових рахунків та відображення позабалансової валютної позиції. Всі ці нові вимоги потребують приведення у відповідність технології позабалансового обліку, реалізованої в системі автоматизації банку. У системі RS-Bank, наприклад, підсистема позабалансового обліку, що відповідає вимогам нового Плану рахунків, була побудована на основі вже існуючої підсистеми балансового обліку шляхом вилучення деяких специфічних функцій, що використовуються лише в балансовому обліку (встановлення овердрафту на рахунок, підтримка кореспондентських відносин з іншими банками, встановлення тарифів за обслуговування рахунка тощо). Завдяки цьому користувачі отримали досить потужний інструмент організації позабалансового обліку. Особливо зручними можуть бути можливості налагодження алгоритмів складних проводок, у тому числі паралельно за балансовими та позабалансовими рахунками, наприклад, видача банком гарантії (показується на позабалансі) та паралельне формування резерву можливих витрат (показується на балансі).

Закінчуючи розгляд проблем, пов'язаних із переходом банківської системи України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, слід сказати, що впровадження МСБО не знімає усіх проблем українських банків, а навпаки, зміна бухгалтерських стандартів потребує також певних змін у податковому законодавстві, щоб його привести у відповідність із міжнародними нормами. Над цим банком ще доведеться багато працювати. Не буде зайвим ще раз звернути увагу й на те, що правильно обрана система автоматизації діяльності банку може не тільки полегшити роботу в майбутньому, але й допоможе вирішити цілу низку проблем на перехідному етапі. Особливу ж увагу в виборі системи потрібно звернути на те, чи відповідає закладена у ній технологія особливостям роботи банку, оцінити її функціональні можливості та здатність до змін, яких вимагає законодавство чи конкретна ситуація на ринку.

Впровадження МСБО не знімає усіх проблем українських банків. У відповідність із міжнародними нормами треба привести й податкове законодавство

Богдан Івасів,
професор кафедри грошового обігу та кредиту
Тернопільської академії народного господарства.

Закінчив Іркутський інститут народного господарства. Навчався в аспірантурі КІНГУ. Нині завідує кафедрою Тернопільської академії народного господарства. Сфера наукових інтересів — проблеми формування грошово-кредитного ринку в Україні.

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Кредитний механізм і деякі його форми

За сучасних умов принципово змінився підхід до організації кредитних відносин: відбувся перехід від пооб'єктного до прямого кредитування суб'єктів. Це означає, що акценти у механізмі надання позик змістилися з вибору об'єкта на оцінку суб'єкта угоди. Комерційні та партнерські відносини між її учасниками виключають диктат кредитора при визначенні об'єкта кредитування. Ризикові операції, що дають найбільший дохід банку, потребують вивчення не лише ефективності заходів (проектів), під які виділяються кошти, а й кредитоспроможності клієнта.

Комерційні банки, виходячи з пріоритетів грошово-кредитної політики, власних інтересів та потреб позичальників, можуть застосовувати різні методи кредитування, які визначають форму позичкового рахунка, порядок видачі та погашення, методи контролю за цільовим використанням позики та засоби регулювання заборгованості. У світовій банківській практиці найбільш поширеними методами кредитування є кредитна лінія, автоматично поновлюваний (револьверний) кредит, контокорент, овердрафт.

КРЕДИТНА ЛІНІЯ

Це письмова угода між банком і потенційним позичальником, у якій вказано термін та умови надання кредиту на перспективу. Цей документ підтверджує, що банк дає згоду надавати кредити у заздалегідь визначених сумах протягом певного часу і на умовах, передбачених угодою. Поки діє кредитна лінія, клієнт може у будь-який момент отримати позичку без додаткового оформлення та спеціальних переговорів із банком. Водночас він може й не скористатися своїм правом на отримання кредиту або взяти лише частину суми. У свою чергу, комерційний банк може відмовитися надавати кредит у рамках затвердженого ліміту, якщо зауважить значне погіршення фінансового стану клієнта або порушення ним умов договору. Як правило кредитні лінії відкриваються на певний час, найчастіше — на рік. Більшість із них являє собою тривалі

зв'язки з банком, які автоматично продовжуються на новий термін. За такої ситуації ставки відсотків, ліміти кредиту та інші умови змінюються залежно від фінансового стану, умов і потреб позичальника. На практиці це виливається в перманентну пролонгацію кредиту, що дає можливість використовувати кредитну лінію як довгострокове джерело коштів.

Кредитна лінія — це гнучкий механізм короткострокового кредитування, завдяки якому задовольняється тимчасова потреба позичальника в обігових коштах. Здебільшого ці гроші йдуть на покриття поточних, часто сезонних, витрат. Вигідність кредитної лінії в тому, що клієнт має доступ до значних кредитних ресурсів, але виплачує відсоток лише за ту суму, яку фактично позичив на даний момент. Отже, головне призначення кредитної лінії для клієнта — забезпечити власну ліквідність, чи, як кажуть, мати "ліквідну подушку".

Кредитна лінія — це гнучкий механізм короткострокового кредитування, який дає можливість задовольнити тимчасову потребу в обігових коштах для покриття поточних витрат позичальника

Укладаючи угоду на кредитну лінію, слід враховувати, що вона передбачає низку умов, які обмежують діяльність позичальника. Ці обмеження можуть бути позитивними (коли, приміром, визначається сума робочого капіталу, яку слід утримувати, або встановлюється величина певних фінансових показників) і, навпаки, негативними (коли, скажімо, кредитор лімітує суму використання капіталу, вимагає, щоб позичальник за для підтримки лінії тримав на безстроковому, безпроцентному депозитному рахунку в банку відповідні кошти). Щоб засвідчити, що лінія використовується за призначенням, комерційні банки європейських країн іноді вдаються до так званого "періоду очищення" — 30–60-денного терміну, протягом якого не видається жодного кредиту. У нас нині такі вимоги не практикуються, оскільки більшість позичальників (малих фірм) просто не мають змоги "очистити" лінію. Крім того, тиск банківської конкуренції і бажання зберегти зв'язки з клієнтами утримують від легковажних спроб вдаватися до таких обмежень.

Першим критерієм при оцінці вартості кредитної лінії є зобов'язання сплатити комісійні платежі. Фактично це ціна за банківське зобов'язання тримати лінію діючою. Відкриваючи кредитні лінії, у банк необхідно внести комісійні платежі. Розмір їх залежить від вартості всієї лінії або її невикористаної частини, а крім того, від репутації позичальника, різних послуг, які надаються банком, тощо.

Другим критерієм вартості кредитної лінії є ставка відсотків, що сплачуються на позичений капітал. Усі кредитні лінії мають змінні ставки відсотків, які базуються на ставках грошового ринку, плюс премія за ризик.

РЕВОЛЬВЕРНИЙ КРЕДИТ

Револьверний, або автоматично поновлюваний, кредит — це позика, що надається банком клієнту в межах встановленого ліміту заборгованості, який використовується повністю або частинами і відновлюється в міру погашення раніше виданого кредиту.

Відносини між банком і клієнтом регулює угода про відновлення кредиту. Цей документ передбачає: максимальний розмір гарантованої банком позики; напрям її використання; ставку відсотків; строки погашення; порядок надання інформації про фінансовий стан клієнта; форми забезпечення позики; інші умови. Позичальник зобов'язується за час дії угоди одержати позичку в межах визначеної суми та використати її за цільовим призначенням. Якщо фактично використаний кредит менший, ніж передбачено договором, клієнт виплачує комісійні, які нараховуються на невикористану частину позики.

Угода про револьверний кредит подібна до тієї, яку укладають на кредитну лінію, але як правило термін її дії — 2—3 роки. Протягом цього періоду клієнт неодноразово позичає і повертає борг. Часто револьверний кредит переглядається щодо терміну його погашення, тому він може бути тривалим джерелом формування обігових коштів. Такий кредит ще називають "вічнозеленою" позикою.

Револьверний кредит зазвичай незахищений, він ґрунтується на загальній фінансовій спроможності позичальника. Цей метод кредитування інколи відносять до бланкових кредитів. Кредитоспроможність клієнта визначається на основі бухгалтерського балансу та фінансового звіту про доходи й видатки фірми. Банк розглядає грошові потоки фірми і ліквідні активи як джерело повернення кредиту.

КОНТОКОРЕНТНИЙ КРЕДИТ

В умовах ринкової економіки класичним методом кредитування визнано контокорент — поточний рахунок. З метою прискорення платіжного обороту клієнта банк бере на себе його операції за поточними вимогами та зобов'язаннями. Для цього банк відкриває йому єдиний контокорентний рахунок (розрахунковий у такому разі закриває).

Зарубіжні комерційні банки вдаються до перевірок клієнтів, яким вони відкрили кредитну лінію, влаштовуючи вільний від жодних кредитів одно—двомісячний "період очищення". У нас такий крок неприйнятний, бо більшість позичальників не може стільки часу протриматися без грошових ін'єкцій

"Вічнозелена позика" — револьверний кредит — приклад тривалих відносин банку і клієнта. Впродовж 2—3 років для формування власних обігових коштів позичальник може неодноразово звертатися до цього джерела фінансування, не забуваючи проте вчасно повертати борги

за яким здійснюються усі розрахункові та кредитні операції: за дебетом відображаються виплати за дорученням клієнта і отримання банківських позик, а за кредитом — грошові надходження на користь клієнта або його внески. Кредитове сальдо рахунку свідчить про наявність у клієнта власних коштів і означає, що він виступає кредитором щодо банку. І навпаки: дебетове сальдо — про залучення в оборот банківського кредиту. Отже, контокорент — це договір про взаємне кредитування.

Контокорент — активно-пасивний рахунок, за яким банк визначає граничну суму заборгованості шляхом встановлення лімітів кредитування, тобто визначення максимально допустимого розміру дебетового або мінімально допустимого кредитового сальдо. За кінцевим сальдо нараховуються відсотки або на користь клієнта, або на користь банку, причому в останньому випадку — за підвищеною ставкою, оскільки банк ризикує більше. Крім відсотків за операціями, банки нараховують також комісійні за послуги. По закінченні контокорентного періоду (раз у квартал або півроку) сума плати за кредит капіталізується (дебетується на контокорентному рахунку), тобто збільшується борг клієнта. Такі взаємовідносини банк може будувати тільки із платоспроможним клієнтом, з'ясувавши заздалегідь його фінансовий стан і репутацію.

За характером контокорентний кредит — це визначена банком кредитна лінія (ліміт), якою у разі потреби може скористатися клієнт. Ліміт кредитування для кожного позичальника встановлюється індивідуально і залежить від його фінансового стану, обігових коштів, масштабів виробничо-комерційної діяльності та репутації. У межах кредитної лінії позичальник отримує широку можливість для маневрування обіговими коштами, оскільки може оперативно, у будь-який час, без попередньої домовленості з банком поповнити свій поточний рахунок відповідною сумою грошей. Тому контокорентний кредит вважається ідеальним резервом ліквід-

ності.

Контокорентний кредит використовується позичальником за необхідності повністю або частково. Повнота його використання у межах виділеного ліміту залежить від конкретної фінансової ситуації клієнта та характеру його підприємницької діяльності. Однак можливі такі ситуації:

■ коли запропонованого кредиту (тобто ліміту) не вистачає для покриття дебетового сальдо, банк може тимчасово збільшити ліміт кредитування для першокласних клієнтів без укладення додаткової угоди;

■ коли дебетове сальдо на контокорентному рахунку постійно перевищує ліміт кредитування, банк з'ясує причини такого відхилення і за необхідності підписує з клієнтом нову угоду. За користування позикою в розмірі понад встановлену кредитну лінію клієнту доводиться сплачувати додаткові комісійні. Це робить контокорентний кредит ще дорожчим.

Такий режим використання контокорентного кредиту має принципове значення для клієнта, оскільки передчасне відкликання банком кредиту може спричинити різке погіршення його фінансового стану, спровокувавши ланцюг неплатежів.

ОВЕРДРАФТ

Комерційні банки у країнах із розвинутою ринковою економікою, особливо англійські, практикують надання кредиту у формі овердрафту, який можна розглядати як особливий вид контокоренту. Він полягає в тому, що банк допускає тимчасову наявність дебетового сальдо на розрахунковому (поточному) рахунку клієнта.

Овердрафт — це метод кредитування, при якому банк у межах узгодженого ліміту проводить платежі за клієнта на суму, що перевищує залишок коштів на

Лише платоспроможний клієнт може укласти угоду на контокорентний кредит банку. Раз у квартал або півроку, по закінченні контокорентного періоду, сума плати за кредит капіталізується, а отже, зростає борг клієнта. Крім відсотків з операцій, банки нараховують комісійні за послуги. Але цей кредит — ідеальний резерв ліквідності

Угоди про овердрафтний та контокорентний кредити банки укладають лише з тими постійними позичальниками, чий стан справ вони добре знають і кому довіряють. Автоматичне формування позичкової заборгованості та невизначеність об'єкта кредитування роблять угоди досить ризикованими

його поточному рахунку; в результаті на рахунку позичальника виникає дебетове сальдо, яке виражає суму його заборгованості перед банком. Такі кредити мають здебільшого короткостроковий характер, завдяки їм клієнти здійснюють поточні платежі, які тимчасово перевищують надходження коштів на розрахунковий рахунок.

За змістом овердрафт є розрахунковою кредитною операцією, що приносить банку доход у вигляді відсотків за користування кредитними ресурсами та комісійних. Правом на отримання овердрафтного кредиту користуються клієнти банку, які мають стійкий фінансовий стан і уклали з банком відповідний договір.

На основі договору банк разом із клієнтом розробляє загальну концепцію обслуговування овердрафту. Для проведення цієї кредитної операції клієнту, крім розрахункового, відкривають позичковий рахунок. Овердрафт обслуговується так: якщо сума платежу, зазначена у платіжному документі клієнта, перевищує залишок коштів на розрахунковому рахунку, то різниця (дебетове сальдо) автоматично оплачується банком за рахунок кредиту, але в межах невикористаного ліміту. Робиться проводка: дебет позичкового рахунку — кредит розрахункового рахунку. Якщо сума платежу перевищує залишок ліміту кредитування, то платіж банком не проводиться.

Нарахування платежів за користування кредитними ресурсами починається від часу списання суми овердрафту з рахунку клієнта і завершується в момент повного погашення заборгованості коштами, зарахованими на позичковий рахунок.

Слід зазначити, що механізм надання як овердрафтного, так і контокорентного кредитів передбачає наявність постійних ділових взаємовідносин між банком і клієнтом, повну поінформованість банку щодо стану справ свого позичальника та високий рівень довіри до нього. Автоматизм формування позич-

кової заборгованості та невизначеність об'єкта кредитування характеризують ці види кредиту як досить ризиковані, а тому кредитні договори підписуються здебільшого із клієнтами, яких можна віднести до розряду елітних.

Найбільш поширені у вітчизняній практиці цільові короткострокові кредити, які надаються з простих позичкових рахунків. Ці кредити мають одноразовий характер і обслуговують конкретні комерційні операції. Отримати їх можуть фірми, які не мають розрахункових рахунків у банку-кредитора. Для цього клієнт подає техніко-економічне обґрунтування на підтвердження ефективності запланованої комерційної операції, а в окремих випадках — угоди з постачальниками і покупцями. В обґрунтуванні слід зробити розрахунок необхідної суми кредиту та вказати джерела погашення позики. Банк відкриває клієнту позичковий рахунок, у дебет якого зараховується сума кредиту, що відповідно збільшує кредитове сальдо поточного рахунку позичальника. Кредит оформляють як термінове зобов'язання, а його погашення відбувається у терміни, вказані у кредитному договорі. Погашати кредити можна разовим платежем у повній сумі по закінченні строку користування позикою або ж поступово, щомісяця, шокварталу, періодичними

внесками позичальника.

Найпростішою формою кредитування є позика з одноразовим погашенням — дисконтна позика. Її часто надають позичальникам для бізнесу з визначеними термінами. За наявності дисконтної позики ставка відсотка є фіксованою, оскільки необхідно відрахувати певну суму відсотків ще на початковій стадії надання кредиту. На практиці механізм оплати позики такий: позичальник одержує позiku з вирахуванням її ціни, а в кінці періоду сплачує номінальну вартість позики. Наприклад, розмір позики становить 500 тис. гривень, норма відсотка — 12%, позичальник отримає лише 440 тис. гривень, а борг становитиме 500 тис. гривень. В іншому випадку банк має право вимагати від позичальника попередньо сплатити ціну за користування позикою; в такому разі наприкінці терміну він сплачує лише суму отриманого кредиту.

Комерційні банки віддають перевагу незахищеним позикам, якщо клієнт у змозі повернути кредит. Якщо ж банк має справу з ненадійним клієнтом, то, щоб захистити свою позицію, він може використовувати заставу або надавати позики, що базуються на активах позичальника, тобто на вартості майна, яке фінансується.

Перший в Україні повний збірник документів із вексельного права

Національний банк України підготував спеціальний випуск додатка до журналу —
“Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності”.

Надруковані у збірнику законодавчі і нормативні акти з вексельного обігу безпосередньо регулюють вексельний обіг (починаючи з випуску бланків і закінчуючи порядком стягнення заборгованості за векселями) і поширюються на всі правовідносини, що виникають за векселем.

Ці документи подані повністю або фрагментарно.

Саме вони підлягають застосуванню в загальному випадку використання векселів.

До збірника також увійшли Женевські Конвенції 1930 року, що регулюють вексельний обіг, — вперше перекладені українською мовою з англійської.

Бажаючі придбати збірник “Все про векселі” можуть звертатися до редакції.

Довідки за тел.: 293-21-33.

Відзнака Президента і почесні звання — працівникам НБУ

Указом Президента України № 739/97 від 30 липня 1997 року за значний особистий внесок у створення сучасного виробництва національної валюти, спорудження та введення в дію Фабрики банкнотного паперу в місті Малині і Центрального сховища Національного банку України заступника Голови Правління НБУ Руслана Васильовича АРЕШКОВИЧА нагороджено орденом "За заслуги" III ступеня

Р.В. Арешкович,
заступник Голови Правління Національного банку України:

“Коли є гідна мета, прямуєш до неї
з потроєним натхненням”

Якось довелося почути: “Землю створив Бог, а потім порядкувати на ній узиявся Будівельник”. Погодьтеся, є у сказаному зерно правди. І приходять у цю професію, хочеться вірити, не випадкові люди. Арешкович скуштував будівельницького хліба ще в юності — на початку 1960-х почав працювати муляром. Далі доля його вибудовувалась, як благополучна споруда — поверх за поверхом, неквапливо й надійно. Після закінчення у 1966 році Київського інженерно-будівельного інституту був майстром, виконробом, головним інженером будівельного управління тресту “Дніпроважбуд”, обіймав посади начальника будівельно-монтажного управління, головного інженера та керуючого трестом “Кременчукнафтохімбуд”. Переїхавши до столиці, у 1980—1992 роках очолював управління, був заступником начальника Головкиївміськбуду, потім віце-президентом корпорації “Київміськбуд”. У 1986-му разом із багатьма колегами брав участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. У 1988 році нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР.

Нова багата на події й здобутки сторінка у біографії Руслана Васильовича починається з травня 1993 року. Саме тоді постановою Президії Верховної Ради України його призначено заступником Голови Правління НБУ. Відкривався неабиякий простір для творчого застосування знань і набутого професійного досвіду, адже тепер насамперед до нього, Заслуженого будівельника України (це звання Р.В. Арешковичу присвоєно в тому ж 1993 році), були звернуті погляди, коли йшлося про розв’язання найважливіших проблем капітального будівництва та зміцнення матеріально-технічної бази системи Національного банку України. Під його керівництвом у стислі строки вдалося виконати основний обсяг будівельно-монтажних робіт, створити виробничу базу, що дало змогу вчасно, у березні 1994-го, ввести в дію першу чергу Банкнотної фабрики, а наступного року експлуатувати її вже на повну потужність. Там почали друкувати національні гроші України, державні цінні папери, акцизні марки тощо. Зважаючи на економічну ситуацію, цю, без перебільшення, важливу для усієї країни будову НБУ споруджував власним коштом. Роботи велися за участю іноземних фірм, які запропонували прогресивні технології й найновіше сучасне устаткування.

Для будівельника, як і для поета, кожен фініш — це, по суті, старт. За безпосередньої активної участі Руслана Васильовича за короткий час було збудовано й введено в дію Центральне сховище національної валюти загальною площею 22 тисячі кв. метрів, споруджено й технічно оснащено унікальне підприємство — Фабрику банкнотного паперу у м. Малині із потужностями з виробництва фарби для друку, з очисними спорудами тощо. За рівнем оснащення сучасним технологічним устаткуванням вона не поступається кращим аналогічним підприємствам світу. З відкриттям фабрики, яка дала першу продукцію у квітні 1997 року, в Україні діє власний завершений цикл із виробництва паперових грошей. Лічені дні залишаються до введення в дію першого пускового комплексу власного монетного виробництва. Це — лише початок реалізації великої програми, яка розрахована й на наступний рік. У найближчих планах — карбування розмінної монети на базі свого заготівельного виробництва, виготовлення державних нагород тощо.

Протягом минулого року велось проектування, будівництво, реконструкція та капітальний ремонт 16 основних об’єктів центрального апарату та 44 об’єктів регіональних управлінь НБУ. Освоєно понад 9 мільярдів карбованців капіталовкладень. Роботи тривають.

Надзвичайно важливий момент, на якому варто ще раз наголосити. Будівельники кажуть: краще побудувати нову споруду, ніж оновити давню. Так от: у системі НБУ здебільшого реконструюють старі споруди, нерідко це архітектурні перлини, яким до сотні років. По-перше, зобов’язані це робити з поваги до закону, а по-друге, турбуючись про безпеку банківських працівників, адже нічого вічного не буває, і будинки мають свій вік. Але коли вже всі роботи закінчено, коли збуджені новосели освоюються у невідомо змінених офісних приміщеннях, де все передбачено для якомога продуктивнішої праці, — це зоряний час і для будівельників.

Власне, все, про що б не думав Руслан Васильович, до чого б не докладав він рук, пройняте головною метою — як зробити зручнішим робоче місце кожного банківського працівника, подбати про його здоров’я, побут, по зможі допомогти розв’язати житлові та інші проблеми. У системі НБУ про це знають і вдячні за турботу.

М.В.Ільїн,
директор департаменту персоналу НБУ:

**“Я звик працювати у надійній команді,
де на кожного покладаєшся, як на себе”**

Уже сформованою, зрілою людиною, маючи за плечима 36 років роботи з людьми, прийшов Микола Васильович у 1992-му в НБУ, де очолив кадрову службу. Вже й не пам'ятає відколи — замолоду відкрилося йому, як прозориня: всесвіт особистостей навколо такий же безмежний, як і космічний. “Тримайся за заводську трубу, вона й обігріє, й нагодує.” — радили колись новачкові робітничі наставники на артемівському, що на Донеччині, заводі “Перемога Праці” — першому в його житті. З роками він дійшов ще одного висновку: успіх подвоюється, а прикрошів стає наполовину менше, коли ділиш їх із одиодумцями, коли відчуєш поруч плече товариша.

Працюючи бригадиром, майстром, інженером-конструктором, завідуючим відділом, а потім заступником голови Артемівського міськвиконкому, заступником голови планової комісії Донецького облвиконкому, у Раді з вивчення продуктивних сил України Ака-

демії Наук України, набував досвіду спілкування, роботи з людьми, вчився відрізняти повноцінні зерна від полови. Мабуть зайве казати, що зерна ті Ільїн одне по одному збирав до себе, формуючи підрозділ тямущих, мислячих і у всьому надійних професіоналів.

У НБУ за активної участі Миколи Васильовича створено стабільний кваліфікований апарат центрального банку держави та систему навчання кадрів. До цього активно залучається технічна допомога міжнародних фінансових організацій та центробанків провідних країн, зокрема Німеччини, Франції, Англії, Італії, Нідерландів.

М.В. Ільїн — один із розробників галузевої концепції підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для банківської системи України. Нині ефективно працює Банківська академія, оновлюються навчальні програми у коледжах НБУ, готуються вітчизняні посібники та підручники.

І.П.Черник,
начальник управління банківської безпеки НБУ:

**“Безпека не завжди пов'язана зі стріляниною
й ризиком. Втім, для того ми й працюємо,
щоб не допустити надзвичайних випадків”**

Факти з його біографії ще дочекаються пера дослідника. А нині ми по дешиці дізнаємося про окремі з них, як, приміром, про активну участь Ігоря Петровича в організації заходів безпеки при перевезенні до резервних фондів НБУ всіх видів грошових знаків, які друкувалися за кордоном для молодого незалежної України. Про особливо важливі й пам'ятні “походи за гривнями” через Атлантику до Канади. Або про повернення в Україну оригінального інструмента, який використовували зарубіжні виробники грошей для виготовлення нашої національної валюти.

А підготовка до проведення грошової реформи гідна окремої розповіді. Добитися цілковитої секретності під час розвезення нових грошей, подбати про їх збереження — це лише півсправи. Домагатися нерозголошення великого обсягу інформації щодо проєктів грошових знаків нового зразка, передбачених засобів захисту їх від підробки, а також деяких технологічних моментів виготовлення грошей теж було нелегко й надзвичайно відповідально. Подвоювало складність усіх цих завдань, які постали перед працівниками банківської безпеки, те, що банкноти друкувалися далеко за межами нашої країни.

“Завіса секретності” навколо виконуваних доручень з'явилася під час проходження ним військової служби, яка багато в чому вплинула на вибір подальшого шляху. Повернувшись зі Збройних Сил, Черник влаштувався на роботу в одне із під-

приємств зв'язку Києва, де дослужився до посади начальника цеху.

Більше десяти років І.П.Черник працює у банківській системі: очолював перший відділ Української республіканської контори Держбанку, а з 1992 року обіймає нинішню посаду. Скільки пам'ятає, роботу завжди доводилося поєднувати з навчанням, наче життям своїм стверджуючи істинність мудрого: “Вік живи — вік учись”.

Як небагатоослівно сформулював сам, нині зосереджується на цілому комплексі питань, пов'язаних із захистом державної таємниці, режимом збереження цінностей НБУ, працює над інструктивними матеріалами щодо дій службовців банку у надзвичайних ситуаціях, мізкує над удосконаленням роботи режимних підрозділів у підвідомчих установах НБУ.

Під його керівництвом розроблено та впроваджено сучасну програму охорони цінностей під час їх виготовлення й зберігання на Банкнотно-монетному дворі. Фабриці банкнотного паперу, у Центральному сховищі та Державній скарбниці НБУ.

Високу оцінку своєї роботи Ігор Петрович вважає великим авансом і добрим стимулом для подальшого її удосконалення. Йому допомагає повсякчасна увага до стану безпеки керівників НБУ, сумлінність підлеглих, взаєморозуміння з іншими колегами.

ЕКСКЛЮЗИВ

Перелік операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України

У № 10 "Вісника НБУ" ми опублікували офіційний список комерційних банків України, започаткувавши цим серію інформаційно-довідкових матеріалів про ставлення банківських установ та основні показники їхньої діяльності.

Як і обіцяли, у цьому числі журналу пролонгуємо увазі читачів "Вісника НБУ" повний перелік операцій, що підлягають ліцензуванню, і список банків, у якому зазначені операції, на право здійснення яких банки отримали ліцензію НБУ.

У списку немає назв деяких банків. Це означає, що вони з різних причин ще не одержали або вже втратили ліцензію (станом на 1 жовтня 1997 р. було зареєстровано 225 банків, ліцензії надано 180 банкам).

Номери операцій у переліку банків подані не по порядку, а за хронологією надання дозволу на їх проведення.

Перелік операцій, що підлягають ліцензуванню

Операції з готівкою

1. Касове обслуговування клієнтів.
2. Перевезення грошово-валютних цінностей (готівки, цінностей і документів із філій або головного банку), за винятком інкасації грошової виручки клієнтів.

Розрахункові операції

3. Ведення рахунків клієнтів (резидентів) та здійснення розрахунків за їх дорученням (у національній валюті України).
4. Ведення рахунків банків-кореспондентів (резидентів) та здійснення розрахунків за їх дорученням (у національній валюті).
5. Проведення операцій з касового виконання державного

бюджету, в тому числі ведення бюджетних рахунків клієнта та рахунків державних позабюджетних фондів за дорученням Національного банку України і Головного управління Державного казначейства Міністерства фінансів України.

Активні операції

6. Надання кредитів банкам.
7. Надання кредитів фізичним особам.
8. Надання кредитів юридичним особам.
9. Придбання права вимоги щодо поставки товарів і надання послуг, прийняття ризику виконання таких вимог та інкасації цих вимог (факторинг).
10. Вкладення коштів у статутні фонди інших юридичних осіб.

Пасивні операції

11. Залучення депозитів юридичних осіб.
12. Залучення депозитів фізичних осіб.
13. Отримання кредитів від банків.
14. Вилукс цінних паперів (облігацій, ощадних сертифікатів тощо).

Операції з валютними цінностями

15. Ведення валютних рахунків клієнтів.
16. Неготівкові операції.
17. Встановлення прямих кореспондентських зв'язків з іноземними банками.
18. Встановлення кореспондентських відносин з іноземними банками (робота через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків Національного банку України або через кореспондентські рахунки уповноваженого банку).
19. Операції за міжнародними торговими розрахунками.
20. Операції з торгівлі іноземною валютою на внутрішньому валютному ринку.

му валютному ринку.

21. Операції, пов'язані із залученням та розміщенням валютних коштів на внутрішньому ринку (здійснюються з резидентами України).

22. Операції, пов'язані із залученням та розміщенням валютних коштів на міжнародних ринках (здійснюються з нерезидентами України).

23. Валютні операції на міжнародних грошових ринках.

24. Операції з монетарними металами на внутрішньому ринку.

25. Операції з монетарними металами на міжнародних ринках.

Інші операції та види діяльності

26. Відповідальне збереження цінностей клієнтів банку.
27. Фінансування капітальних вкладень за дорученням власників або розпорядників іноземних коштів.
28. Видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі.
29. Придбання за власні кошти засобів виробництва для передачі їх в оренду (лізинг).
30. Довірені операції (залучення та розміщення коштів, управління цінними паперами тощо) за дорученням клієнтів.
31. Купівля, продаж і зберігання платіжних документів, цінних паперів, а також операції з ними.
32. Купівля, продаж і зберігання державних цінних паперів, а також операції з ними.
33. Надання консультативних послуг.
34. Відкриття філій банку на території України.
35. Відкриття філій, представництва банку за межами України.

Перелік банків із зазначенням пунктів заліцензованих операцій

Назва банку	Адреса	Ліцензія	Операції
м.Київ і Київська область			
1. АПБ "УКРАЇНА"	м.Київ, пров. Рильський, 10	№ 3 від 02/08/1996 р.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35.
2. АКБ "УКРСОЦБАНК"	м.Київ, вул.Ковпака, 29	№ 5 від 21/11/1996 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 2, 23
3. "ОЩАДНИЙ БАНК"	м.Київ, просп. Науки, 7	Продовжено дію ліцензії № 89 від 21/12/1995 р.	1, 3, 6, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 34.
4. "УКРЕКСІМБАНК"	м.Київ, вул.Хрещатик, 8	№ 2 від 09/07/1996 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35.
5. АБ "УКРІНБАНК"	м.Київ, вул.Інститутська, 12-а	№ 23 від 29/08/1996 р.	1, 3, 7, 11, 26, 27, 32, 33, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 30, 4, 6, 8, 10, 12, 13, 14.
6. АБ "АЖІО"	м.Київ, вул.Лескова, 9	№ 4 від 02/02/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 12, 29, 2, 4.
7. АБ "КИЇВСЬКИЙ НАРОДНИЙ БАНК"	м.Київ, вул.Велика Житомирська, 24	№ 144 від 26/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 30, 31, 33.
8. АКБ "ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	м.Київ, вул.Сагайдачного, 17	№ 27 від 29/08/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
9. АКБ "ЛЕГБАНК"	м.Київ, вул.Жиланська, 27	№ 45 від 26/10/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34.
10. АБ "БРОКБІЗНЕСБАНК"	м.Київ, просп.Перемоги, 41	№ 138 від 03/07/1997 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 2.
11. АКБ "КОРАЛ-БАНК"	м.Київ, вул.Стельмаха, 10-а	Від 04/09/1997 р.	3, 6, 7, 8, 11, 27, 32, 33.
12. АКБ "ТРАНСБАНК"	м.Київ, вул.Фізкультурна, 9	№ 33 від 14/08/1997 р.	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 5.
13. АКБ "УКРНАФТОГАЗБАНК"	м.Київ, вул.Празька, 5	№ 13 від 09/07/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35.
14. АКБ "КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ БАНК"	м.Київ, вул.І.Кудрі, 32	№ 116 від 26/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 30, 32, 33, 17.
15. КБ "ФІНАНС І КРЕДИТ"	м.Київ, вул.Тургенєвська, 38	№ 28 від 14/08/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 5.
16. АБ "ЕНЕРГОБАНК"	м.Київ, вул.Лютеранська, 9/9	№ 46 від 26/10/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
17. АКБ "КИЇВ-ПРИВАТ"	м.Київ, пров.Рильський, 10	№ 38 від 12/09/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34.
18. КБ "ЕКСПОБАНК"	м.Київ, вул.Володарського, 2/4	№ 15 від 21/11/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
19. АБ "СТАРОКИЇВСЬКИЙ"	м.Київ, вул.Михільсько-Ботанічна, 6/8	№ 130 від 26/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 30, 32, 33.

* Примітка редакції: нова офіційна назва колишнього КБ "МОНТАЖСПЕЦБАНК"

ДОВІДКОВЕ БЮРО

20. "УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК"	м.Київ, вул.М. Раскової, 15	№ 132 від 26/12/1996 р.	1, 3, 7, 9, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 30, 32, 33.
21. АКБ "РОСЬ"	Київська обл., м.Біла Церква, вул.Ярослава Мудрого, 4	№ 9 від 24/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 30, 32, 33, 4, 31.
22. АКБ "АЛЬЯНС"	м.Київ, просп.Відродний, 73	№ 97 від 05/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 30, 32, 33, 27.
23. АКБ "ІНТЕРБАНК"	м.Київ, вул.Індустріальна, 27	№ 102 від 05/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
24. АППБ "АВАЛЬ"	м.Київ, вул.Лескова, 9	№ 10 від 30/12/1996 р.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35.
25. АКБ "СЛАВУТИЧ"	м.Київ, вул.Фрунзе, 47	№ 60 від 21/11/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34.
26. АБ "ВАБАНК"	м.Київ, вул.Зоологічна, 5	№ 35 від 24/04/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 2.
27. КБ "СИНДИКАТ"	м.Київ, вул.Воровського, 22	№ 100 від 12/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 27, 30, 32, 33.
28. АКБ "ПРОМІНВЕСТБАНК"	м.Київ, пров.Шевченка, 12	№ 1 від 03/07/1996 р.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35.
29. "УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК"	м.Київ, просп.Перемоги, 37	№ 16 від 27/03/1997 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
30. АКБ "МРІЯ"	м.Київ, вул.Гоголівська, 22/24	№ 79 від 30/12/1997 р.	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34.
31. АКБ "ГЕОСАНТРИС"	м.Київ, вул.Щербакова, 35	№ 25 від 30/01/1997 р.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
32. АБ "УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	м.Київ, просп.Перемоги, 67	№ 26 від 29/08/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
33. АКБ "ПРАВЕКСБАНК"	м.Київ, вул.Кловський узвіз, 9/2	№ 7 від 06/08/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 31, 2, 5.
34. "УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК"	м.Київ, просп.Червонозоряний, 51	№ 72 від 03/07/1997 р.	3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 1, 32, 27, 33.
35. АБ "АЛЛОЖ"	м.Київ, вул.Шота Руставелі, 5	Від 14/08/1997 р.	3, 7, 8, 9, 11, 13, 27, 32, 33.
36. АКБ "ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК"	м.Київ, вул.Дегтярівська, 8-а	№ 134 від 27/02/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
37. "КИЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	м.Київ, вул.Десятинна, 4/6	№ 61 від 10/10/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 30, 32, 33.
38. КБ "ДЕМОСБАНК"	м.Київ, вул.Волоська, 18/17	№ 67 від 30/01/1997 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
39. АКБ "УКРХАРЧОПРОМБАНК"	м.Київ, вул. Бориса Грінченка, 1	№ 52 від 23/10/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
40. АКБ "ДЕНДІ"	м.Київ, вул.Щорса, 15	№ 156 від 27/03/1997 р.	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 27, 32, 33.
41. АКБ "АНТАРЕС"	м.Київ, вул.Лагерна, 38	№ 161 від 03/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 31, 14.
42. АТ "КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА"	м.Київ, вул. Хрещатик, 2	№ 111 від 26/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
43. АКБ "КИЇВ"	м.Київ, вул.Б.Хмельницького, 16/22	№ 14 від 27/02/1997 р.	1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34.
44. КБ "ЗГОДА"	м.Київ, вул. Народного ополчення, 5	№ 158 від 05/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 30, 32, 33.
45. АБ "БАНКІРСЬКИЙ ДІМ"	м.Київ, вул.Ярославів Вал, 36-а	№ 136 від 26/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35.
46. АКБ "АРКАДА"	м.Київ, вул.Суворова, 4/6	№ 80 від 30/01/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 27, 29, 30, 31, 32, 33.
47. АКБ "НЕЗАЛЕЖНІСТЬ"	м.Київ, просп.Червонозоряний, 123	№ 151 від 26/12/1996 р.	3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 30, 32, 33.
48. АБ "УКРГАЗБАНК"	м.Київ, вул.Єрванська, 1	№ 123 від 24/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 30, 32, 33, 4, 12, 14, 28, 31.
49. ІПОТЕЧНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК	м.Київ, вул. Межигірська, 83	№ 127 від 03/07/1997 р.	1, 3, 7, 9, 11, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 32, 33.
50. АКБ "КИЇВКООПБАНК"	м.Київ, вул.Патріса Лумумби, 21	№ 39 від 12/09/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 26, 27, 30, 32, 33.
51. ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	м.Київ, вул. Предславинська, 28	№ 109 від 24/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 26, 27, 30, 31, 33.
52. АКБ "ЗЕВС"	м.Київ, вул.Комінтерну, 15	№ 41 від 26/09/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
53. АБ "СТОЛИЧНИЙ"	м.Київ, просп.Возз'єднання, 15	№ 114 від 03/07/1997 р.	3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 27, 30, 32, 33, 1, 31
54. АКБ "УКООПСЛІКА"	м.Київ, вул.Хрещатик, 7/11	№ 17 від 02/08/1996 р.	6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 27, 30, 32, 33, 3, 1, 14, 34, 29, 15, 16, 18, 19, 20, 21.
55. АКБ "НАДРА"	м.Київ, вул.Пушкінська, 42/4	№ 21 від 09/07/1996 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 2.
56. КБ "БЕРЕГІНЯ"	Київська обл., м.Біла Церква, вул.Росьова, 6	№ 39 від 30/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 30, 33.
57. АКБ "ЮНЕКС"	м.Київ, вул.Почайнинська, 38/44	№ 56 від 10/10/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34.
58. АБ "СИНТЕЗ"	м.Київ, вул.Івана Кудрі, 5	№ 30 від 29/08/1996 р.	3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 27, 30, 32, 33, 1, 26.
59. АБ "АВТОРИТЕТ"	м.Київ, вул.Димитрова, 9-а	№ 53 від 03/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 22, 28, 34.
60. АБ "ОЛ-БАНК"	м.Київ, вул.М.Раскової, 19	№ 11 від 09/07/1996 р.	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
61. АКБ "ФОРУМ"	м.Київ, бул.Верховної Ради, 7	№ 62 від 12/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 30, 31, 33.
62. АБ "ВІТЧИЗНА"	м.Київ, вул.Волинська, 65	№ 117 від 26/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 27, 30, 32, 33.
63. АКБ "РОСТОК БАНК"	м.Київ, бул.І.Лепсе, 4	№ 115 від 07/08/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 5.
64. АБ "ЕКСПРЕС БАНК"	м.Київ, Повітрофлотський	№ 89 від 24/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 30.

	просп., 25		31, 32, 33, 17, 21, 22.
65. АКБ "ТК КРЕДИТ"	м.Київ, вул. Дмитрівська, 18/24	№ 82 від 21/11/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 26, 27, 30, 31, 33.
66. АКБ "ІНТЕГРАЛ"	м.Київ, просп.Перемоги, 52/2	№ 81 від 24/04/1997 р.	1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 2.
67. АБ "ЕТАЛОН"	м.Київ, вул.Вишгородська, 51/1	№ 57 від 05/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
68. АКБ "НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	м.Київ, вул.Тургенєвська, 52/58	№ 103 від 14/08/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 30, 33, 34, 21.
69. АБ "УКРГАЗПРОМБАНК"	м.Київ, Дніпровська Набережна, 13	№ 24 від 24/04/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 27, 30, 31, 32, 33, 10, 28, 29, 34.
70. АБ "КИЇВСЬКА РУСЬ"	м.Київ, вул.Б.Хмельницького, 52-б	№ 19 від 27/02/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
71. АКБ "СОСЬЄТЕ ЖЕНЕРАЛЬ УКРАЇНА"	м.Київ, вул.Пушкінська, 42/4	№ 40 від 27/03/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 28, 30, 31, 32, 33.
72. АКБ "АВІАТЕКБАНК"	м.Київ, просп.Перемоги, 14	№ 108 від 05/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 30, 31, 33.
73. АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	м.Київ, просп.Червонозоряний, 132	№ 171 від 22/05/1997 р.	3, 4, 6, 10, 11, 13, 14, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23.
74. АБ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	м.Київ, просп.Червонозоряний, 132	№ 178 від 24/07/1997 р.	3, 8, 9, 11, 13, 32, 27, 33.
75. АБ "КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"	м.Київ, вул.Червоноармійська, 34	№ 179 від 02/09/1997 р.	4, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 28, 30, 31, 32, 33, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23.
76. АКБ "КРЕДИТАНШТАЛТ УКРАЇНА"	м.Київ, бул.І.Франка, 29	№ 185 від 26/09/1997 р.	18, 32
Волинська область			
77. КБ "ВОЛИНТОРГІНВЕСТИБАНК"	м.Луцьк, вул.Колерника, 8	№ 59 від 03/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 30, 32, 33, 14, 31, 4.
78. КБ "ЗАХІДІНКОМБАНК"	м.Луцьк, просп.Перемоги, 15	№ 71 від 21/11/1996 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
79. БАНК ДЕПОЗИТНО-КРЕДИТНИЙ (УКРАЇНА) ЛТД у м.Луцьку	м.Луцьк, вул.Шопена, 1	№ 176 від 03/07/1997 р.	15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 1, 3, 7, 8, 9, 11, 13, 26, 32, 33.
Дніпропетровська область			
80. АКБ "ПІВДЕНКОМБАНК"	м.Дніпропетровськ, вул.Рогальова, 12	№ 44 від 30/01/1997 р.	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
81. КБ "ПРИВАТБАНК"	м.Дніпропетровськ, Набережна Перемоги, 50	№ 22 від 30/01/1997 р.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35.
82. АКБ "НОВИЙ"	м.Дніпропетровськ, просп.К.Маркса, 93	№ 112 від 26/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34.
83. АКБ "ПРИЧОРНОМОР'Я"	м.Дніпропетровськ, просп.Гагаріна, 33	№ 88 від 05/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
84. АБ "КРЕДИТ-ДНІПРО"	м.Дніпропетровськ, вул.Дзержинського, 25	№ 70 від 21/11/1996 р.	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
85. АБ "ДІАМАНТ"	м.Дніпропетровськ, вул.Херсонська, 10-а	№ 125 від 26/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 27, 30, 32, 33.
86. АБ "РАДАБАНК"	м.Дніпропетровськ, просп.Кірова, 46	№ 166 від 24/04/1997 р.	1, 3, 7, 8, 9, 6, 10, 11, 13, 30, 27, 32, 33, 4, 12, 14, 28, 29, 31.
87. КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	м.Дніпропетровськ, вул.Мечникова, 7	№ 113 від 27/02/1997 р.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 29, 28, 30, 31, 32, 33, 34.
88. АКБ "ЮГТОКОБАНК"	м.Дніпропетровськ, вул.Леніна, 10	№ 160 від 26/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
89. АКБ "ТЕХНОБАНК"	м.Дніпропетровськ, Набережна ім.Леніна, 29	№ 153 від 03/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 26, 27, 30, 33, 2, 4, 14, 12, 28, 29, 31, 32, 34.
90. АКБ "ЗАВОДБАНК"	м.Дніпропетровськ, вул.Калініна, 75	№ 170 від 14/08/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 27, 33, 32.
91. КБ "КЛАСИК"	м.Дніпропетровськ, просп.К.Маркса, 39-а	№ 110 від 24/04/1997 р.	1, 6, 7, 8, 9, 3, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 32, 27, 33, 14, 30, 26, 31.
92. УБМС "ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК"	Дніпропетровська обл., м.Кривий Ріг, вул. Цюлковського, 7	№ 177 від 03/07/1997 р.	1, 3, 7, 8, 9, 11, 13, 32, 33, 27.
Донецька область			
93. АБ "ІКАР-БАНК"	м.Донецьк, просп. Ілліча, 100-а	№ 55 від 05/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
94. АБ "ДОНВУГЛЕКОМБАНК"	м.Донецьк, вул.Артема, 63	№ 18 від 30/01/1997 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
95. АКБ "ШАХТЕКОНОМБАНК"	Донецька обл., м.Макіївка, пл.Радянська, 2	№ 93 від 30/05/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 26, 27, 30, 32, 33, 15, 16, 18, 19, 20.
96. АКБ "КАПІТАЛ"	м.Донецьк, вул.Петровського, 4	№ 122 від 30/05/1997 р.	1, 3, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 30, 32, 33, 4, 6, 10, 14, 29, 31, 17, 21, 22.
97. АКБ "АЗОВ-БАНК"	Донецька обл., м.Маріуполь, просп.Леніна, 35	№ 87 від 21/11/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 26, 30, 32, 33.
98. "ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК"	м.Донецьк, вул.Челюскінців, 107	№ 8 від 09/07/1996 р.	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35.
99. КБ "ДОНБІРЖБАНК"	м.Донецьк, просп.Миру, 59	№ 145 від 05/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 26, 28, 29, 32, 34, 15, 16, 17, 19, 20, 21.
100. АКБ "ДОНЕЦЬКИЙ МІСЬКИЙ БАНК"	м.Донецьк, вул.Пушкіна, 20	№ 85 від 04/09/1997 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 26, 30, 32, 34, 23, 33, 27.
101. КБ "ПАРИТЕТ"	м.Донецьк, просп.Ходаківського, 5	№ 180 від 04/09/1997 р.	3, 7, 32.
102. АБ "СІЛЬГОСПБАНК"	м.Донецьк, вул. Артема, 125	№ 104 від 05/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 27, 30, 31, 32, 33.
103. АКБ "ЮВЕСБАНК"	м.Донецьк, Ленінський просп., 4	№ 182 від 04/09/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 11, 13, 32, 33.
104. АБ "ЮЗІВСЬКИЙ"	м.Донецьк, вул. Куйбишева, 31	№ 78 від 14/08/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 11, 13, 27.

ДОВІДКОВЕ БЮРО

105. АКБ "ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	м.Донецьк, просп.Титова, 8-б	№ 155 від 24/07/1997 р.	3, 7, 8, 9, 11, 30, 32, 33, 1, 6, 13, 31, 4, 15, 16, 18, 19, 20.
Житомирська область			
106. АБ "ПОЛІССЯ"	м.Житомир, вул.Київська, 5	№ 58 від 10/10/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
107. КБ "АМАСКО"	Житомирська обл., м.Бердичів, вул.Нізгурецька, 16	№ 74 від 21/11/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13.
Закарпатська область			
108. КБ "КООПІНВЕСТБАНК"	м.Ужгород, вул.Гойди, 10	№ 105 від 14/08/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 5.
109. АКБ "СЕРВІС"	м.Ужгород, вул.Б.Хмельницького, 2	№ 172 від 04/09/1997 р.	1, 3, 6, 7, 33, 8, 9, 11, 13, 27, 32.
Запорізька область			
110. АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	м.Запоріжжя, вул.Сакко і Ванцетті, 3	№ 126 від 05/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 27, 30, 32, 33.
111. АБ "АВТОЗАЗБАНК"	м.Запоріжжя, просп.Леніна, 8	№ 106 від 04/09/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 29, 30, 31, 32, 33, 10, 28.
112. АКБ "СЛОВ'ЯНСЬКИЙ"	м.Запоріжжя, вул.Кремлівська, 8	№ 36 від 12/09/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 2.
113. АБ "ТАВРИДА-БАНК"	м.Запоріжжя, Запорізький абразивний комбінат	№ 84 від 21/11/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
114. КБ "МЕТАЛУРГ"	м.Запоріжжя, просп.Леніна, 214	№ 69 від 21/11/1996 р.	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
115. АБ "ЕЛІТА"	м.Запоріжжя, вул.Добролюбова, 22	№ 42 від 26/10/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
Івано-Франківська область			
116. АКБ "ПРИКАРПАТТЯ"	м.Івано-Франківськ, вул.Василіянок, 48	№ 96 від 05/06/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 30, 32, 33, 28, 29, 31, 34.
117. КБ "ЗАХІДБУДГАЗБАНК"	м.Івано-Франківськ, вул.Незалежності, 67	№ 101 від 12/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
АР Крим і місто Севастополь			
118. АКБ "ТАВРІЯ"	м.Сімферополь, вул.Севастопольська, 4	№ 139 від 12/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 30, 32, 33.
119. АБ "ТАВРІКА"	м.Севастополь, вул.Реліна, 1	№ 167 від 12/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 32.
120. АКБ "ІНТЕРКОНТБАНК"	м.Сімферополь, вул.Гоголя, 9/16	№ 95 від 03/07/1997 р.	3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 27, 30, 32, 33, 4, 14, 29, 31.
121. "ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК"	м.Сімферополь, вул.К.Лібкнехта, 5	№ 120 від 27/03/1997 р.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 29, 28, 30, 31, 32, 33, 34.
122. АКБ "КРИМКРЕДИТ"	м.Сімферополь, вул.Куйбішева, 60/24	№ 141 від 24/04/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 32, 15, 16, 18, 19, 20.
123. КБ "ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ"	м.Сімферополь, вул.Більшовицька, 24	№ 164 від 30/05/1997 р.	1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 30, 32, 4, 12, 13, 31, 34, 15, 16, 18, 19, 20.
124. АБ "АБСОЛЮТ"	м.Сімферополь, вул.Гагаріна, 14-а	№ 150 від 04/09/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 26, 27, 30, 32, 33, 15, 16, 18, 19, 20, 5.
125. КБ "ІМДАТ-БАНК"	м.Сімферополь, вул.Ракетна, 10	№ 128 від 26/12/1996 р.	3, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 27, 32, 33.
126. АБ "АКСІ-БАНК"	м.Сімферополь, вул.Самокиша, 30	№ 140 від 12/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 11, 12, 13.
127. АБ "МОРСЬКИЙ"	м.Севастополь, вул.Брестська, 18-а	№ 168 від 05/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 27, 30, 32, 33.
128. АКБ "ЯЛТА-БАНК"	Республіка Крим, м.Ялта, вул.Руданського, 8	№ 12 від 03/07/1997 р.	1, 3, 7, 8, 9, 11, 13, 27, 32, 33, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 6, 12, 10, 14, 28, 29, 30, 34.
Луганська область			
129. КБ "УКРКОМУНБАНК"	м.Луганськ, вул.Оборонна, 20	№ 149 від 26/12/1996 р.	1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 27, 30, 31, 33.
130. КБ "СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК"	м.Луганськ, вул.Оборонна, 112-а	№ 77 від 24/04/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 26, 27, 33, 15, 16, 18, 19, 20, 30, 32.
Львівська область			
131. АКБ "ЕЛЕКТРОНБАНК"	м.Львів, вул.Грабовського, 11	№ 31 від 30/01/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
132. СКБ "ДНІСТЕР"	м.Львів, пл.Галицька, 15	№ 94 від 21/11/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 27, 30, 32, 33.
133. АКБ "ЛЬВІВ"	м.Львів, просп.Т.Шевченка, 17	№ 54 від 23/10/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 26, 27, 30, 32, 33.
134. МБ "КАРПАТИ"	м.Львів, вул.Окуневського, 1	№ 107 від 12/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
135. АТ "ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК"	м.Львів, вул.Левицького, 67	№ 43 від 14/08/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 2.
136. "ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК"	м.Львів, просп.Т.Шевченка, 23	№ 99 від 12/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
137. АКБ "ЄВРОЦЕНТР"	м.Львів, вул.Пасічна, 141	№ 131 від 26/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 26, 27, 30, 32, 33.
Одеська область			
138. КБ "ОДЕСА-БАНК"	м.Одеса, просп. Адміральський, 33-а	№ 159 від 24/07/1997 р.	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 30, 32, 33, 28, 29.
139. АБ "ПОРТО-ФРАНКО"	м.Одеса, вул.Пушкінська, 10	№ 129 від 26/12/1996 р.	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 30, 31, 33.
140. АКБ "ГЕНЕРАЛЬНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ"	м.Одеса, вул.Єврейська, 4	№ 118 від 12/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
141. КБ "ІНВЕСТБАНК"	м.Одеса, вул.Велика Арнаутська, 2-б	№ 98 від 05/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
142. КБ "ФЕБ"	м.Одеса, просп.Академіка Глушка, 13	№ 143 від 12/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 30, 32, 33.
143. КБ "МІСТО-БАНК"	м.Одеса, вул.Фонтанська дорога, 11	№ 173 від 05/06/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 26, 27, 33.

144. АКБ "АРКАДІЯ"	м.Одеса, просп.Маршала Жукова, 83	№ 162 від 26/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 26, 27, 30, 32, 33.
145. АКБ "АРМАНД"	м.Одеса, пл.Куликове Поле, 1	№ 137 від 30/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 26, 27, 30, 32, 33.
146. АКБ "МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК"	Одеська обл., м.Іллічівськ, вул.Леніна, 28	№ 66 від 05/06/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 30, 31, 32, 34, 5.
147. АБ "ПІВДЕННИЙ"	м.Одеса, Французький бульвар, 10	№ 65 від 21/11/1996 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
148. АКБ "ФІНБАНК"	м.Одеса, просп.Т.Шевченка, 4	№ 121 від 05/06/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 26, 27, 30, 32, 33, 15, 16, 17, 19, 20, 28, 29, 31, 34.
149. КБ "КОНТАКТ БАНК"	м.Одеса, вул.Прохорівська, 45	№ 124 від 04/09/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 30, 32, 33.
150. КБ "ІМЕКСБАНК"	м.Одеса, просп.Т.Шевченка, 8-а	№ 157 від 05/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 30, 32.
Полтавська область			
151. АКБ "МТ-БАНК"	Полтавська обл., м.Кременчук, вул.Бутиріна, 59	№ 142 від 27/03/1997 р.	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
152. АКБ "АВТОКРАЗБАНК"	Полтавська обл., м.Кременчук, вул.Київська, 8	№ 147 від 26/12/1996 р.	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 27, 30, 31, 32, 33.
Рівненська область			
153. КБ "ЗОРЯ"	Рівненська обл., с.Зоря, вул.Сморжівська, 45	№ 29 від 29/08/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 32, 33, 26, 27, 12.
154. КБ "КНЯЖИЙ"	м.Рівне, вул.Кавказька, 9-а	№ 50 від 10/10/1996 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
Сумська область			
155. АКБ "СЛОБОЖАНЩИНА"	м.Суми, вул.Кірова, 4	№ 169 від 24/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 33, 5, 13, 31, 32, 4, 27.
Тернопільська область			
156. АБ "ТЕРНОПІЛЬ-КРЕДИТ"	м.Тернопіль, вул.Йосипа Сліпого, 8	№ 63 від 10/10/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 30, 33.
157. АБ "ОАЗИС"	м.Тернопіль, вул.С.Стаднікової, 1	№ 92 від 05/12/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 30, 32, 33.
Харківська область			
158. АКБ "УКРСИББАНК"	м.Харків, просп.Московський, 60	№ 75 від 05/06/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 5.
159. Східно-Український енергетичний банк "МЕГАБАНК"	м.Харків, вул.Артема, 30	№ 163 від 27/03/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 27, 30, 31, 32, 33, 5, 21.
160. АКБ "РЕПОН-БАНК"	м.Харків, вул.Дарвіна, 4	№ 32 від 26/12/1996 р.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
161. АБ "РЕАЛ-БАНК"	м.Харків, просп.Леніна, 60-а	№ 20 від 05/06/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 2, 9, 27, 29.
162. АКБ ХАРКІВСЬКИЙ "ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК"	м.Харків, вул.Чернишевського, 4	№ 49 від 24/04/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 27, 30, 32, 33, 4, 12, 14, 31, 28, 29, 34.
163. АБ "ГРАНТ"	м.Харків, вул.Данилевського, 19	№ 6 від 02/07/1996 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
164. АКБ "БАЗИС"	м.Харків, вул.Сумська, 88	№ 34 від 12/09/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 27, 30, 32, 33.
165. АКБ "МЕРКУРІЙ"	м.Харків, вул.Полтавський Шлях, 123	№ 165 від 24/04/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 26, 27, 30, 32, 33, 4, 14, 28, 29, 31, 34.
166. АБ "ПРИВАТ-ЕКСЕЛ"	м.Харків, вул.Червоножовтнева, 90	№ 37 від 16/04/1997 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 28, 30, 31, 32, 33.
167. АКБ "ЕРА"	м.Харків, вул.Академіка Павлова, 120	№ 146 від 26/12/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33.
168. АКБ "ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	м.Харків, Набережна Красношкілля, 24	№ 90 від 21/11/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 30, 31, 32, 33.
169. АКБ ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	м.Харків, вул.Клочківська, 3	№ 68 від 24/04/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 30, 32, 33, 12.
170. АК КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	м.Харків, вул.Лермонтовська, 23	№ 119 від 24/04/1997 р.	3, 7, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 32, 33.
171. АКБ "ЗОЛОТІ ВОРОТА"	м.Харків, просп.Леніна, 36	№ 83 від 18/09/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 27, 30, 32, 33, 4, 29, 31, 14, 28, 34.
Херсонська область			
172. АКБ "ГАРАНТ"	м.Херсон, вул.Комкова, 76-а	№ 154 від 05/06/1997 р.	1, 3, 6, 7, 11, 26, 27, 32, 33.
Хмельницька область			
173. АБ "ВІКТОРІЯ"	м.Хмельницький, вул.Гагаріна, 5	№ 76 від 11/04/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 26, 27, 30.
174. КАБ "ПОДІЛЛЯ"	м.Хмельницький, вул.Герцена, 10	№ 64 від 23/10/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 32.
Черкаська область			
175. АБ "ЛЕВАДА"	м.Черкаси, бул.Т.Шевченка, 266/1	№ 91 від 23/10/1996 р.	1, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 26, 27, 30, 33.
Чернігівська область			
176. АБ "ЧЕРНІГІВБАНК"	м.Чернігів, вул.Серьожникова, 6	№ 133 від 30/05/1997 р.	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 29, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 23.
177. АКБ "ДЕМАРК"	м.Чернігів, вул.Комсомольська, 28	№ 47 від 26/10/1996 р.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
178. АКБ "ЗАХІДІНВЕСТБАНК"	м.Чернігів, вул.Леніна, 32	№ 48 від 26/10/1996 р.	1, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34.
179. АКБ "ПОЛІКОМБАНК"	м.Чернігів, вул.Київська, 3	№ 152 від 24/04/1997 р.	1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 30, 32, 33, 14, 31, 28, 29, 34.
Чернівецька область			
180. КБ "БУКОВИНА"	м.Чернівці, вул.Шкілля, 1	№ 175 від 03/07/1997 р.	1, 3, 6, 7, 8, 11, 13, 32.

**ІНФОРМАЦІЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТОРГІВ НА УКРАЇНСЬКІЙ МІЖБАНКІВСЬКІЙ ВАЛЮТНІЙ БІРЖІ
(з 16 вересня по 15 жовтня 1997 року)**

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропозиція	Кількість банків
німецькими марками					
За 100 DEM		Дані в тис. DEM			
16.09.1997р.	105.90	858.00	1339.00	0	16
17.09.1997р.	105.40	671.00	668.00	3781.00	12
18.09.1997р.	105.70	240.00	245.00	0	10
19.09.1997р.	104.90	339.00	69.00	3936.00	12
22.09.1997р.	104.90	45.00	45.00	0	10
23.09.1997р.	104.50	614.00	11.00	4005.00	16
24.09.1997р.	104.90	432.00	611.00	30.00	10
25.09.1997р.	105.10	630.00	954.00	0	14
26.09.1997р.	106.90	150.00	2159.00	0	13
29.09.1997р.	106.60	325.00	5.00	916.00	14
30.09.1997р.	106.10	459.00	441.00	1263.00	12
01.10.1997р.	109.00	19.00	419.00	19.00	8
02.10.1997р.	105.80	182.00	11.00	4226.00	13
03.10.1997р.	105.50	580.00	75.00	2980.00	10
06.10.1997р.	106.80	252.00	957.00	70.00	12
07.10.1997р.	106.60	26.00	26.00	1239.00	10
08.10.1997р.	106.45	328.00	4000.00	2678.00	12
09.10.1997р.	107.00	45.00	685.00	0	12
10.10.1997р.	107.10	1182.00	1206.00	500.00	12
13.10.1997р.	106.40	100.00	12.00	3540.00	10
14.10.1997р.	106.60	116.00	171.00	16.00	13
15.10.1997р.	106.90	531.00	1161.00	0	8
російськими рублями					
За 10000 RUR		Дані в млн. RUR			
16.09.1997р.	3.188	1176.00	1176.00	970.00	10
17.09.1997р.	3.178	1804.00	997.00	3444.00	10
18.09.1997р.	3.18	2052.00	2379.00	0	9
19.09.1997р.	3.18	1115.00	638.00	1115.00	9
22.09.1997р.	3.172	65.00	41.00	1779.00	9
23.09.1997р.	3.178	1542.00	3043.00	0	9
24.09.1997р.	3.168	4952.00	4352.00	7000.00	15
25.09.1997р.	3.178	2502.00	5370.00	666.00	16
26.09.1997р.	3.186	1411.00	1941.00	0	10
29.09.1997р.	3.188	806.00	806.00	25.00	8
30.09.1997р.	3.202	4606.00	5733.00	0	10
01.10.1997р.	3.176	726.00	726.00	950.00	9
02.10.1997р.	3.19	2679.00	4561.00	1.00	14
03.10.1997р.	3.178	554.00	494.00	2617.00	10
06.10.1997р.	3.194	2385.00	5192.00	0	10
07.10.1997р.	3.182	623.00	35.00	3444.00	10
08.10.1997р.	3.198	3264.00	3644.00	20.00	10
09.10.1997р.	3.18	560.00	540.00	8451.00	12
10.10.1997р.	3.18	621.00	621.00	0	8
13.10.1997р.	3.17	1500.00	1050.00	3551.00	6
14.10.1997р.	3.176	56.00	3281.00	0	12
15.10.1997р.	3.18	2279.00	2679.00	7.00	12
італійськими лірами					
За 10000 ITL		Дані в млн. ITL			
17.09.1997р.	11.00	88.40	177.80	43.40	6
24.09.1997р.	10.00	64.50	0	177.60	6
01.10.1997р.	11.00	151.60	225.70	0	8
08.10.1997р.	12.20	116.50	121.90	20	5
15.10.1997р.	9.70	47.20	3.60	103.30	6

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропозиція	Кількість банків
доларами США					
За 100 USD		Дані в млн. USD			
16.09.1997р.	186.10	17.34	20.63	0	25
17.09.1997р.	186.10	17.95	18.03	0	28
18.09.1997р.	186.10	2.67	2.67	0	13
19.09.1997р.	186.10	0.30	0.30	0	8
22.09.1997р.	186.10	18.51	18.51	0	31
23.09.1997р.	186.40	32.26	34.19	0	37
24.09.1997р.	186.50	20.13	21.73	0	32
25.09.1997р.	186.50	10.98	10.98	0	24
26.09.1997р.	186.60	15.04	15.04	0	27
29.09.1997р.	186.80	18.08	18.08	0	33
30.09.1997р.	186.80	34.45	34.45	0	39
01.10.1997р.	187.00	25.29	25.45	0	35
02.10.1997р.	187.00	21.18	21.68	15	42
03.10.1997р.	187.00	23.49	24.21	0	38
06.10.1997р.	187.00	10.65	10.65	0	24
07.10.1997р.	187.00	4.18	4.18	0	24
08.10.1997р.	187.00	4.24	2.18	4.24	8
09.10.1997р.	187.00	30.2	0	30.2	6
10.10.1997р.	187.00	30.23	0	30.23	9
13.10.1997р.	187.00	5.61	0.13	5.61	11
14.10.1997р.	187.00	11.74	0	11.74	9
15.10.1997р.	187.10	6.91	9.32	0	19
білоруськими рублями					
За 10000 BYR		Дані в млн. BYR			
17.09.1997р.	0.505	3764.00	6053.00	1474.00	14
22.09.1997р.	0.493	1349.00	1339.00	4842.00	14
24.09.1997р.	0.501	4972.00	4973.00	4405.00	11
29.09.1997р.	0.48	3520.00	710.00	7990.00	13
01.10.1997р.	0.487	1877.00	5017.00	350.00	8
06.10.1997р.	0.474	1451.00	1423.00	17005.00	16
08.10.1997р.	0.462	1942.00	138.00	8430.00	13
13.10.1997р.	0.46	717.00	657.00	5739.00	10
15.10.1997р.	0.46	614.00	2000.00	614.00	7
французькими франками					
За 100 FRF		Дані в тис. FRF			
16.09.1997р.	31.40	193.00	1193.00	193.00	10
23.09.1997р.	30.70	531.00	143.00	1079.00	13
30.09.1997р.	32.00	275.00	1370.00	112.00	9
07.10.1997р.	31.70	717.00	31.00	1017.00	10
14.10.1997р.	32.00	173.00	428.00	116.00	14
англійськими фунтами стерлінгів					
За 100 GBP		Дані в тис. GBP			
18.09.1997р.	283.00	72.00	74.00	72.00	8
25.09.1997р.	300.00	93.00	246.00	12.00	8
02.10.1997р.	302.00	112.00	195.00	112.00	9
09.10.1997р.	308.00	20.00	76.00	13.00	10

Найкращий подарунок для зарубіжних партнерів та друзів

Унікальна книга про оновлену Україну

352 сторінки, 1000 слайдів, вишуканий дизайн, італійський друк.

- Історія від давніх цивілізацій до сьогодення.
- Музика. Театр і кіно. Література. Книгодрукування.
- Образотворче і декоративне мистецтво. Архітектура.
- Релігія і церква.
- Наука. Освіта.
- Економіка.
- Преса. Спорт. Туризм.

Ukraine's past and present — in one book!

Illustrated souvenir encyclopedia

THIS IS UKRAINE, an illustrated souvenir encyclopedia, will tell you all there is to say about this young independent state in the heart of Europe. 352 pages, some 1000 color slides, parallel Ukrainian and English texts, excellent print, and original design combine to build a penetrating image of this country, its history, culture, religion, science, education, and the economy.

*Discover Ukraine
for yourself!*

Нагорода «Euromarket-96» за вклад у розвиток добросусідських відносин з країнами ЄС та високу якість
Диплом переможця Всеукраїнського форуму видавців 1996 р.
Номінація «Україніка, українознавство, історія»
Єдина книга від України — учасник Всесвітнього конкурсу кращих книг на Лейпцигській ярмарці «Book Messe — 97»

Computer Systems Publishing House, 180 Gorky St., Kyiv 252171, Ukraine.
Tel: (380 44) 268-2300, 261-0906 Fax: (380 44) 268-2502

Видавничий дім "Комп'ютерні Системи" Україна, 252171, Київ, вул. Горького, 180
Тел.: (044) 268-2300, 261-0906 Факс: (044) 268-2502

Ціна, включаючи ПДВ: 1-4 книги — 59 грн, 5-10 книг — 49 грн, 11-20 книг — 43 грн, більше 20 книг — 39 грн.

Доставка в межах Києва безплатно протягом одного дня.

**Відімкніть
свої
заповітні
двері**

Передплатний індекс журналу "Вісник НБУ" і додатка до нього
"Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності" у Каталозі періодичних видань України – 74132